

Poročilo komisije strokovnjakov »domačija Peršman«

**Poročilo
komisije strokovnjakov
»domaćija Peršman«**

Dunaj, 2025

Legalni podatki

Lastniki medijev, založniki in uredniki:

Zvezno ministrstvo za notranje zadeve (BMI)

Herrengasse 7, 1010 Dunaj

www.bmi.gv.at

Avtorji fotografij: BMI

Postavitev: Oddelek I/C/10/a – Strateško komuniciranje in ustvarjanje

Druck: BMI digital printcenter

Dunaj, 2025

Kazalo

Uvod	6
1 Kontekst	8
1.1 Zunanjepolitična razsežnost	8
1.2 Zgodovina	12
1.2.1 Uvodne opombe	12
1.2.2 Politični okvirni pogoji za preganjanje koroških Slovencev v letih 1938 do 1945	12
1.2.3 Peršmanov zločin v institucionalnem kontekstu: nacistična policija	16
1.2.4 Rekonstrukcija zločina na domačiji Peršman	17
1.2.5 Pravno kaznovanje zločina Peršman v Avstriji in na Madžarskem	18
1.2.6 Zgodovina spomina na Peršmana	19
1.3 Pedagogika spominskih krajev	24
1.4 Mednarodne smernice za upravljanje spominskih obeležij holokavsta in nacionalsocialističnega terorja	27
1.4.1 Mednarodna listina muzejev spomina ICOM-a	27
1.4.2 Listina Mednarodne zveze za spomin na holokavst za varstvo krajev	27
2 Policijska intervencija dne 27. julija 2025	29
2.1 Načrtovanje in izvedba	29
2.1.1 Načrtovanje intervencije	29
2.1.2 Izvedba intervencije	35
2.2 Sklepne ugotovitve	41
2.2.1 Povod za izvedbo ukrepa	41
2.2.2 Pobuda za izvedbo ukrepa	43
2.2.3 Uradna dejanja na Peršmanovem domu	45
2.2.4 Kršitev javnega reda in spodobnosti	46
2.2.5 Pomen kraja, kjer je prišlo do intervencije	47
2.2.6 Pravno vrednotenje	47

3 Priporočila	51
3.1 Izobraževanje za izvršilno oblast	51
3.2 Dovolj jezikovno usposobljenega osebja, upoštevanje jezikovnega znanja pri prijavah za vodstvene položaje, razširitev možnosti jezikovnega usposabljanja	52
3.3 Komunikacija med organizatorji dogodkov in policijo pred dogodki	52
3.4 Intervencije v spominskih centrih zahtevajo občutljivost	53
3.5 Povečana uporaba nosljivih telesnih kamer	53
3.6 Takojšnje uvajanje preiskav ob zasačanju pri upravni kršitvi	53
3.7 Povezava z in zaznava zakonitih pristojnosti	54
3.8 Obsežna dokumentacija	54
3.9 Izredno pooblastilo članom dežurne prave službe	54
3.10 Preverjanje zakonitosti prenosa in hrambe podatkov	55
3.11 Izobraževalno delo v muzeju in ob spominskem obeležju Peršmanove domačije	55
3.12 Spominski centri se ne smejo prilaščati	56
3.13 Dostojanstveno spominjanje v okviru varstva vojnih grobišč in grobov žrtev	56
Kratek povzetek	57
Prilogi	59
Priloga 1: Pravna podlaga (odlomki besedila)	59
1. Zvezne zakonske določbe	59
2. Deželna zakonodaja	64
Priloga 2: Mednarodna listina muzejev spomina	67
Priloga 3: Listina Mednarodne zveze za spomin na holokavst za varstvo krajev spomina	69
Priloga 4: PROGRAM – KAMP ANTIFA KOROŠKA 2025	78
Seznam literature	84

Uvod

V nedeljo, 27. julija 2025, je na domačiji Peršman potekala večurna intervencija Deželne policijske direkcije avstrijske Koroške. Ta intervencija je bila deležna številnih kritik, sprožila je veliko prizadetost ter privedla ne samo do intenzivnega poročanja v medijih, temveč tudi do diplomatskih zapletov s Slovenijo. Pri domačiji Peršman gre za odmaknjeno kmetijo na avstrijskem Koroškem, na kateri se nahaja muzej v spomin na pokol policistov nad koroško slovenskim civilnim prebivalstvom aprila 1945.

Za transparentno obdelavo policijske intervencije na tem tudi v zgodovinskem pomenu izjemno občutljivem mestu je zvezni minister mag. Gerhard Karner 5. avgusta 2025 skladno z 8. čl. Zakona o zveznih ministrstvih¹ imenoval komisijo strokovnjakov »domačija Peršman«, in sicer v sestavi iz različnih poklicnih skupin, ter ji naročil, da ob upoštevanju zgodovinske dimenzije obdelata in oceni policijsko intervencijo ter pripravi morebitna priporočila in poda poročilo, ki bo objavljeno naknadno.

Komisijo so sestavljali naslednji člani (po abecednem vrstnem redu):

- dr. dr. Barbara Glück, direktorica spominskega mesta KT Mauthausen/Mauthausen Memorial
- mag. Walter Grosinger, vodja skupine za pravo na Zveznem ministrstvu za notranje zadeve
- mag. dr. dr. Markus Matschek, MAS MBA MPA, namestnik direktorja deželnega urada Dežele Koroške
- univ. prof. v pok. dr. Franz Merli, Inštitut za državno in upravno pravo Univerze Dunaj
- mag. dr. Lisa Rettl, sodobna zgodovinarica in kuratorka razstave z raziskovalnimi težišči manjšinske politike in kulture spomina, 2018-21 predsednica Strokovnega sosveta za znanost v Sosvetu za kulturo deželne vlade avstrijske Koroške, nazadnje vodja projekta »Zdravilno spominjanje« v Centru za judovske študije Univerze v Gradcu
- župan Bernhard Sadovnik, predsednik Sosveta za slovensko narodno skupnost v Uradu zveznega kanclerja
- Reinhard Schnakl, BA MA, vodja Direkcije za organizacijo, upravljanje virov in kriz GD pri Zveznem ministrstvu za notranje zadeve
- veleposlanik hon. prof. mag. mag. Gregor Schusterschitz, v času imenovanja komisije vodja Urada za mednarodno pravo na Zveznem ministrstvu za evropske in mednarodne zadeve, sedaj vodja Stalnega predstavništva Avstrije pri Evropski uniji v Bruslju
- dr. Mathias Vogl, vodja Sekcije za pravo na Zveznem ministrstvu za notranje zadeve (predsednik)

1 Zvezni zakon o ministrstvih 1986 (Bundesministeriengesetz 1986 – BMG), BGBl 1986/76.

- dr. Maria Wittmann-Tiwald, predsednica Gospodarskega sodišča Dunaj v pok., dolgoletna sopredsednica strokovne skupine za temeljne pravice pri Združenju avstrijskih sodnikov
- Milan Wutte, predsednik Zveze koroških partizanov

Člani komisije so svojo nalogo opravljali popolnoma neodvisno, brezplačno ter poleg svojih drugih dejavnosti.

Komisija se je sestala petkrat.² 8. septembra 2025 je komisija obiskala domačijo Peršman in tamkajšnji muzej ter si pridobila neposredne vtise o kraju intervencije, nato pa je bila v gosteh na občinskem uradu Občine Železna Kapla. Tako na domačiji Peršman kot tudi na občinskem uradu se je komisija lahko pogovarjala z različnimi informanti. Vsi pogovori s komisijo so potekali na prostovoljni osnovi in brez dolžnosti govoriti resnico.

Komisiji je bila na voljo obsežna dokumentacija,³ ki je bila predmet posvetovanj in je bila vključena v poročilo. Komisiji je poleg tega bila v oceno predložena primarna in sekundarna literatura, zakoni, komentarji, sodna praksa, tiskovna sporočila ter rezultati raziskav članov in strokovno mnenje osebe s posebnim strokovnim znanjem.⁴

Komisija je 30. septembra 2025 predložila vmesno poročilo.

Morebitne (upravne), kazenske in službene preiskave in ocene v zvezi z intervencijo na domačiji Peršman morajo opraviti za to pristojni organi, zato niso bile upoštevane.

Poročilo je bilo sprejeto soglasno.

2 8. in 22. avgust 2025, 8. in 29. september 2025, 14. oktober 2025.

3 Skupno 19 video posnetkov v skupnem času predvajanja cca. pet ur ter cca. 500 datotek v velikosti skoraj 14 TB.

4 *mag. Gudrun Blohberger*, pedagoška vodja spominskega mesta KT Mauthausen/Mauthausen Memorial.

1 Kontekst

1.1 Zunanjepolitična razsežnost

V slovenski zgodovinski literaturi in kolektivni zavesti je globoko zakoreninjeno občutje, ki ga lahko opišemo kot zgodovinsko travmo ali »zgodovinsko breme«. To občutje izhaja iz stoletne izkušnje politične in administrativne razdrobljenosti slovenskega naseljenega območja na različne vladavine. Ta razdrobljenost je osrednja in zaznamujoča značilnost slovenske zgodovine do osamosvojitve leta 1991.

Slovenska naselja so bila več stoletij pod vladavino Habsburžanov, pri čemer so bila razdeljena na različne kronovine, kot so Kranjska, Štajerska, Koroška, Goriška in Primorska. Pomemben del Slovencev je živel tudi pod beneško, italijansko ali madžarsko vladavino. Ta politična razdrobljenost je dolgo preprečevala razvoj enotnega političnega, gospodarskega in kulturnega prostora. Predstava o jasno opredeljeni etnični meji, ki slovensko naseljitveno območje ločuje od sosedov, je zato postala nedotakljiv del kolektivne identitete, pri čemer so bile meje po prvi in drugi svetovni vojni, ki niso ustrezale etničnim in jezikovnim realnostim, doživete kot nacionalna travma. Medtem ko je pojem travme v zgodovinski znanosti pogosto rezerviran za specifične, nasilne dogodke, kot so vojne ali totalitarno zatiranje, se lahko dolgotrajna izkušnja razdrobljenosti razume tudi kot neke vrste kronična obremenitev, ki je trajno zaznamovala slovensko nacionalno identiteto. Ta izkušnja se do danes kaže v različnih vidikih nacionalne zavesti:

- Politična zahteva po »združeni Sloveniji« (*»Zedinjena Slovenija«*) je bila prvič izražena v letu revolucije 1848 in je ostala osrednji, a dolgo neizpolnjen cilj slovenskega narodnega gibanja vse do 20. stoletja. Ponavljajoči se neuspehi pri združevanju vseh Slovencev v eno samo upravno enoto so okrepili občutek nemoči.
- Predstava o jasno opredeljeni etnični meji, ki ločuje slovensko naseljeno območje od sosednjih, je postala skoraj nedotakljiv sestavni del kolektivne identitete. Meje, ki so bile določene po prvi in drugi svetovni vojni in pogosto niso ustrezale etničnim realnostim – na primer izguba Trsta v korist Italiji ali nekaterih delov Koroške – so bile doživete kot nacionalna travma.
- Nenehna delitev in vladavina tujih sil sta povzročili globok strah pred asimilacijo ter izgubo lastnega jezika in kulture. Zlasti nemška in italijanska prevlada v mestih in izobraževanju se je vedno dojemala kot eksistenčna grožnja.

- Ker ni bilo lastne države, je slovenski jezik postal najpomembnejša, če ne edina, povezovalna vez in osrednji element nacionalne identitete. Boj za enakopravnost jezika v šolah, upravi in javnosti je bil zato od nekdaj eksistenčnega pomena.⁵

V okviru pogajanj o avstrijski državni pogodbi, ki so se začela leta 1947, so bile na željo Sovjetske zveze in Jugoslavije v Avstrijski državni pogodbi, z dne 15. maja 1955, vključene zaščitne določbe (7. člen) za slovensko in hrvaško manjšino. Zato ni presenetljivo, da se Slovenija od svoje neodvisnosti zelo zavzema za pravice slovenske manjšine v Avstriji. To se kaže že v samem dejstvu, da v Celovcu obstaja slovenski poklicni generalni konzulat in da novi slovenski veleposlaniki pogosto opravijo prvi obisk na avstrijskem Koroškem takoj po prihodu v Avstrijo. Slovenija pri tem 7. čl. Državne pogodbe pripisuje velik pomen in v dvostranskih odnosih ter tudi v javnosti redno opozarja na pomanjkljivosti pri izvajanju 7. čl. Državne pogodbe v Avstriji s slovenske perspektive.

70. obletnica Državne pogodbe maja 2025 je za Slovenijo bila povod, da oceni stanje slovenske manjšine v Avstriji. Tako sta slovenska vlada in tudi slovenski parlament v začetku maja 2025 sprejela izjave ob 70. obletnici Državne pogodbe, v katerih sta tudi kritizirala po njunem mnenju nepopolno izvajanje 7. čl. Slovensko veleposlaništvo na Dunaju je 14. maja 2025 v Diplomatski akademiji organiziralo okroglo mizo o Državni pogodbi, na kateri so se razprave precej osredotočile na položaj slovenske manjšine v Avstriji. To prireditev so pozorno spremljali v Sloveniji, slovenska televizija je npr. v 35 minutni oddaji niza »Globus« poročala o dogodku in položaju slovenske manjšine v Avstriji.

To pomeni, da je ravno v jubilejnem letu 2025 posebna pozornost slovenske zunanje politike namenjena položaju slovenske manjšine v Avstriji in je bilo pričakovati, da se bo pazljivo spremljala vsaka dejavnost Avstrije v tej zvezi, in sicer ne le politično, temveč tudi medijsko. Kot sosednja država in država z mnogimi skupnimi interesi (visoka stopnja ujemanja interesov npr. znotraj EU, pa tudi v drugih večstranskih forumih, kot sta ZN in OVSE) je dober odnos s Slovenijo izredno pomemben za učinkovito zunanjo in evropsko politiko.

Intervencija na domačiji Peršman je takoj za tem sprožila izredno kritične odzive slovenskih politikov in povzročila precejšen odmev v medijih. Po nekaj dneh se je zaradi dobesednega poletnega premora politični in medijski odziv umiril.

5 Podrobnejše informacije *Melik*, Slowenien. 1914 bis 1999, v Weithmann (Hrsg.), Der ruhelose Balkan. Die Konfliktregionen Südosteuropas (2000) 423; *Perovšek*, The shaping of the Slovenian statehood and the Balkans, v Nationalities Papers 26 (1998) 3, 437; *Wörsdörfer*, Krisenherd Adria 1915–1955. Konstruktion und Artikulation von Nationalität und Ethnizität (2004); *Pirjevec*, Tito and His Comrades (2018).

Slovenska vlada je že 28. julija 2025 sprejela izjavo,⁶ v kateri je izrazila pričakovanje, da bodo pristojni avstrijski organi na pregleden način preiskali dogodke ter podali verodostojne in izčrpne pojasnitve. Podpredsednik vlade in minister za Slovence v zamejstvu in po svetu Matej Arčon je bil pretresen in zaskrbljen zaradi vdora policistov na domačijo Peršman ter je izrazil resne dvome o sorazmernosti posredovanja. Vlada je poleg tega poudarila, da prisotnost varnostnih sil na simboličnem kraju, kot je domačija Peršman, v takšnem obsegu vzbuja resne pomisleke – ne samo pravne in politične, temveč tudi moralne narave.

Slovensko Zunanje ministrstvo je prav tako že 28. julija 2025 v sporočilu za javnost⁷ od avstrijskih organov zahtevalo hitro, pregledno in temeljito preiskavo dogodka. O tem pričakovanju je bil obveščen avstrijski veleposlanik. Ministrstvo za zunanje zadeve je izrazilo zaskrbljenost, da avstrijske oblasti pri uporabi sile proti udeležencem tabora (udel. tabora) niso upoštevale načela sorazmernosti.

29. julija je slovensko veleposlaništvo na Dunaju poslalo Zveznemu ministrstvu za evropske in mednarodne zadeve (BMEIA) verbalno noto, v kateri je bil izražen uradni slovenski protest proti policijski intervenciji ter pričakovanje, da se dogodek preišče temeljito in pregledno.

Slovenska zunanja ministrica *Tanja Fajon* je po lastnih navedbah 29. julija 2025 opravila telefonski pogovor z deželnim glavarjem *Petrom Kaiserjem*, v katerem je izrazila protest proti policijski intervenciji. Televizijski postaji RTV *Slovenija* je povedala, da ji je deželni glavar *Kaiser* zagotovil razjasnitev in se zaradi dogodkov tudi osebno opravičil.⁸

30. julija 2025 je slovenska predsednica države Pirc Musar objavila sporočilo o telefonskem pogovoru z avstrijskim predsednikom Alexandrom van der Bellnom: oba državna voditelja sta pozvala k razumnosti in pozdravila pripravljenost avstrijskih organov, da preiščejo okoliščine dogodka. *»Menita, da je bila uporaba prisilnih ukrepov nesorazmerna in ne prispeva k sicer odličnim odnosom med državama.«*⁹

Medtem ko je imenovanje komisije strokovnjakov »domačija Peršman« za preiskavo dogodka sprožila zadržano pozitivne odzive, je bila neprimerna opomba sodnika na

6 <https://www.gov.si/novice/2025-07-28-slovenija-pricakuje-pojasnili-glede-ravnanja-avstrijskih-oblasti-v-persmanovem-muzeju/> (priklicano 7. oktobra 2025).

7 <https://www.gov.si/novice/2025-07-28-od-avstrije-pricakujemo-pojasnili-glede-obsezne-policijske-intervencije-na-persmanovi-domaciji/> (priklicano 7. oktobra 2025).

8 <https://365.rtvlo.si/arhiv/odmevi/175149398> (ab 1:26) (priklicano 7. oktobra 2025).

9 <https://www.predsednica-slo.si/sl/objave/predsednica-republike-opravila-telefonski-pogovor-z-avstrijskim-predsednikom-van-der-bellnom> (priklicano 7. oktobra 2025).

nogometni tekmi (»*Tukaj se govori nemško*«) navedena kot nadaljnji dokaz za sovražno klimo do manjšin.¹⁰

7. in 8. avgusta sta avstrijsko Koroško obiskala državna sekretarka Ministrstva za Slovene v zamejstvu in po svetu ter imenovani slovenski veleposlanik. Obiskala sta tudi domačijo Peršman ter na novinarski konferenci pojasnila, da je obisk treba razumeti kot znak solidarnosti s slovensko narodno skupnostjo. Državna sekretarka je poudarila, da so odnosi med Slovenijo in Avstrijo odlični. Komisija strokovnjakov vsekakor naj ne bi podajala retoričnih izjav, ampak naj bi zagotovila konkretne, pregledne in jasne informacije o tem, kaj se je dogajalo pred racijo, kako je potekal proces odločanja in kdo je sprejel odločitve. »*Zelo, zelo pozitiven znak*« je, da je manjšina del komisije in ni predmet njene preiskave, ter da komisija ugotavlja, ali je bilo ravnanje avstrijske policije in drugih udeleženih organov nezakonito.¹¹

Tema je nato postala stalna tema v vseh dvostranskih stikih. Tako je bil pogovor med obema državnima voditeljema 12. septembra 2025 v glavnem posvečen temi intervencije ter komisiji strokovnjakov.¹²

Takoj po intervenciji so slovenski mediji več dni obširno in pretežno kritično poročali o dogodku – na spletu, v družbenih medijih, tiskanih medijih in na televiziji. O ustanovitvi komisije strokovnjakov so poročali zadržano pozitivno, čeprav je bilo mogoče zaznati tudi dvom, kot npr. v komentarju v mariborskem dnevniku »Večer«: »*Preiskovalna komisija avstrijskega notranjega ministrstva, ki se je prvič sestala minuli petek na Dunaju in so v njej tudi predstavniki narodne skupnosti, gotovo ne bo imela razkošja, da bi glede na veliko medijsko pozornost lahko karkoli pometla pod preprogo, čeprav je nekoliko čudno, da hoče ugotovitve objaviti šele konec septembra. Več časa, da izvemo pravo resnico, pomeni več prostora za tiste na obeh straneh meje, ki jim kurjenje strasti ni tuje.*«¹³

10 <https://www.derstandard.at/story/3000000282113/aufregung-um-fussballspiel-in-kaernten-auf-diesem-platz-wird-deutsch-gesprochen> (priklicano 7. oktobra 2025).

11 Poročilo Avstrijskega veleposlaništva Ljubljana (Bericht der Österreichischen Botschaft Laibach), opr. št. 2025-0.635.265.

12 <https://kurier.at/politik/inland/persmanhof-einsatz-demo-van-der-bellen-musar/403083532> (priklicano 7. oktobra 2025).

13 <https://vecer.com/pogledi/pogled-kolumna-milana-predana-tezko-proti-duhovom-preteklosti-10389761> (priklicano 7. oktobra 2025).

1.2 Zgodovina

1.2.1 Uvodne opombe

Po dosedanjih virih so 25. aprila 1945 na domačiji Peršmanhof pripadniki 13. policijskega polka SS ustrelili enajst oseb, med njimi sedem otrok, same civiliste.¹⁴ Danes se na mestu nekdanjega zločina nahaja eden najpomembnejših spominskih krajev koroških Slovencev ter mednarodno obiskan muzej sodobne zgodovine, ki je bil leta 2012 obsežno razširjen in preurejen in se je od takrat v avstrijskem muzejskem prostoru uveljavil kot kraj modernega sodobno-zgodovinskega posredovalnega in muzejskega dela. Muzej je uredila Zveza koroških partizanov in zanj s prostovoljnim delom skrbijo upravljavska društva, zlasti Društvo Peršman, ki od leta 2001 pomembno oblikuje znanstveno didaktično posredovalno delo muzeja.

Glede na to se policijska intervencija, z dne 27. julija 2025, do obiskovalcev spominskega obeležja – na različnih ravneh in z različnih zainteresiranih strani – ocenjuje različno ter doživlja kot pomemben mejnik: s strani pripadnikov slovenske narodne skupnosti in nemško govorečega večinskega prebivalstva, s strani potomcev umorjenih žrtev družin *Sadovnik* in *Kogoj*, s strani upravljalcev muzeja in spominskega kraja, pa tudi s strani Republike Slovenije, Republike Avstrije in Dežele Koroške.

1.2.2 Politični okvirni pogoji za preganjanje koroških Slovencev v letih 1938 do 1945

1.2.2.1 Preganjanje koroških Slovencev

Po politiki germanizacije, ki je sledila koroškemu plebiscitu od 10. oktobra 1920 do »priključitve« leta 1938,¹⁵ so se zelo hitro začeli ukrepi preganjanja pripadnikov narodne skupnosti. Najprej je še bilo treba zaščititi zunanjepolitične interese ter po možnosti pridobiti Jugoslavijo kot partnerico v sistemu zavezništva treh sil z Italijo in Japonsko.¹⁶ Drugače kot pri Židih, ki so jih preganjali takoj, so drugim narodnim manjšinam – tudi koroškim Slovencem – še pustili nejasno upanje, da bodo lahko svoj obstoj zavarovali z asimilacijo.¹⁷ Ukrepi nacističnega režima so bili zato sprva usmerjeni relativno izključno proti slovensko govorečim duhovnikom¹⁸ in izpostavljenim pripadnikom manjšine, kot

¹⁴ Glede pravne obdelave glej poglavje 2.1.5.

¹⁵ Podrobnosti o tem najdete v *Malle*, Die Kärntner Slowenen 1918–1938, v Rumpler/Burz/Sege (Hrsg), Kärnten. Von der deutschen Grenzmark zum österreichischen Bundesland (1998) 261.

¹⁶ *Stuhlpfarrer*, Umsiedlungen und Deportationen während des Zweiten Weltkrieges, v Verband slowenischer Ausgesiedelter/Zveza slovenskih izseljencev (Hrsg), Die Vertreibung der Kärntner Slowenen/Pregon Koroških Slovencev. 1942–2002 (2002) 119 (124).

¹⁷ *Sima*, Die Vertreibung slowenischer Familien als Höhepunkt deutschnationaler Politik in Kärnten, v Verband slowenischer Ausgesiedelter/Zveza slovenskih izseljencev (Hrsg), Die Vertreibung der Kärntner Slowenen, Die Vertreibung der Kärntner Slowenen/Pregon Koroških Slovencev. 1942–2002 (2002) 133 (136).

¹⁸ Primerjaj *Tropper*, Kärntner Priester im Konzentrationslager, v Liebmann/Paarhammer/Rinnerthaler (Hrsg), Staat und Kirche in der „Ostmark“ (1998) 411.

so politiki in funkcionarji slovenskih organizacij – vendar so že nakazovali prihodnjo usmeritev nacistične narodnostne politike: popolno izkoreninjenje slovenskega jezika v tem prostoru.¹⁹ Ta politika se je neposredno izvajala z ukinitvijo dvojezičnega pouka, germanizacijo vrtcev, odstranitvijo vseh dvojezičnih napisov in prepovedjo vseh gospodarskih in kulturnih organizacij manjšine, vse do »ponemčenja« slovenskih imen in priimkov.²⁰

Leta 1941 je Nemški rajh opustil dotakratne zunanjepolitične ugodnosti do Jugoslavije. Ko je spomladi leta 1941 pristopu Jugoslavije k nemško-italijansko-japonskemu trojnemu paktu sledil vojaški prevrat, se je Hitler odločil, da bo odpravil ta dejavnik negotovosti na Balkanu, in 6. aprila 1941 pod pretvezo, da je nemška manjšina v nevarnosti, napadel Jugoslavijo brez vojne napovedi.²¹

Agresivna okupacijska politika Nemškega rajha je med letoma 1941 in 1942 pripeljala do deportacije okoli 62.000 Slovencev samo z okupiranih območij današnje Slovenije (Gorenjske in Spodnje Štajerske).²² Hkrati z deportacijami v današnji Sloveniji je 14. in 15. aprila 1942 na dvojezičnem območju Koroške potekal prvi velik val deportacij skupaj 227 družin oz. skupaj 1.075 koroških Slovencev. Gestapo v Celovcu je prizadete razglasil za »sovražnike ljudstva in države« ter jim zaplenil premoženje in kmetije.²³ Poleg tega je prišlo do številnih aretacij koroških Slovencev, ki so bili premeščeni v različna koncentracijska in uničevalna taborišča, med njimi presenetljivo visok delež žensk.²⁴ Natančno število žrtev še vedno ni na voljo.²⁵

Nasilne ukrepe proti koroško slovenskemu prebivalstvu je mogoče zaslediti tudi na pokopališčih avstrijske Koroške. Tako so, na primer na pokopališču v Železni Kapli, poleg umorjenih žrtev domačij Peršman ali Hojnik, številni zasebni nagrobniki, ki spominjajo na imena prebivalcev Železne Kaple, ki so bili ubiti v različnih koncentracijskih in uničevalnih

19 Sima, Vertreibung 134.

20 Rettl, 60 Jahre Minderheitenpolitik in Kärnten/Koroška. Ein Streifzug, v Koroschitz/Rettl (Hrsg), „heiß umfehdet, wild umstritten...“ Geschichtsmythen in Rot-Weiß-Rot (2005) 95.

21 Primerjaj Bahovec, Der zweite Weltkrieg im Alpen-Adria-Raum, v Moritsch (Hrsg), Alpen-Adria. Zur Geschichte einer Region, (2001) 453 (453).

22 Primerjaj Tone/Godeša, Die Slowenen unter der nationalsozialistischen Herrschaft 1941–1945, v Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju/Slowenisch-österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert (2004) 219 (240). V tej predstavitvi se ne obravnavajo podrobneje zapleteni dogodki na Balkanu, na primer posebna vloga »Neodvisne države Hrvaške« (Nezavisna država Hrvatska, NDH), ki je bila razglašena 10. aprila 1941. Primerjaj npr. Schmitt, „Der Balkan im 20. Jahrhundert: Eine postimperiale Geschichte“ (2019).

23 Za podrobnejše informacije primerjaj zbirko Entner/Malle/Sima (Hrsg), Die Vertreibung der Kärntner Slowenen 1942/ Pregon koroških Slovencev 1942 (2011). Za kratke biografije in posamezne usode primerjaj Entner, Wer war Klara aus Šentlipš/St. Philippen? Kärntner Slowenen und Sloweninnen und Slowenen als Opfer der NS-Verfolgung. Ein Gedenkbuch (2014); nadalje Entner, ...als die Polizeieinheiten zum Hof kamen, v Slovensko prosvetno društvo Zarja (Hrsg), Erinnerung an die Kärntner-slowenischen Opfer der NS-Verfolgung aus Bad Eisenkappel-Vellach/Ko so na poset prišle policijske enote. V spomin na koroškoslovence žrtve nacističnega preganjanja iz občine Železna Kapla-Bela (2021).

24 Entner, ... als die Polizeieinheiten zum Hof kamen, 10.

25 Vtis o tem posreduje publikacija Entnerja, Wer war Klara aus Šentlipš/St. Philippen? (2014)

taboriščih Nemškega rajha. Poleg tega je tam množično grobišče, v katerem je pokopanih okoli 120 partizanov, od katerih je 78 identificiranih po imenu, med njimi 60 domačinov iz te regije.²⁶

1.2.2.2 Nastanek odpora

Teror nad civilnim prebivalstvom, ki se je začel takoj po okupaciji jugoslovanskih ozemelj, je privedel do široko podprtega odporniškega gibanja, ki je bilo organizirano v okviru sprva nadstrankarske Osvobodilne fronte (*Osvobodilna fronta*, OF), ki je kasneje bila pod komunistično prevlado. Že septembra 1941 so bile slovenske partizanske enote podrejene Titovi vsejugoslovanski narodnoosvobodilni vojski, ki so jo konec leta 1943 zavezniki priznali kot zavezniško vojsko.²⁷

Odporniško gibanje, ki se je začelo v okupirani Jugoslaviji, se je pod geslom »*Smrt fašizmu, svoboda narodu*« razširilo tudi na Koroško.²⁸ Sprva so to bili predvsem koroško slovenski dezertarji, ki so se kot partizani vrnili na Koroško, da bi tudi tu – v odmaknjenih dolinah in v gorah – organizirali odpor.²⁹ Od jeseni 1942 se je v vedno večji meri vedno več delov koroško slovenskega civilnega prebivalstva – med njimi mnogo žensk – pridružilo protifašističnemu, oboroženemu odporniškemu gibanju.

Odpor oboroženih enot je temeljil na delno prostovoljni, delno prisiljeni podpori pretežno kmečkega, slovensko govorečega civilnega prebivalstva,³⁰ ki je s svojih kmetij bojne čete oskrbovalo z informacijami, hrano, zdravili in drugimi življenjsko pomembnimi dobrinami. Cilj bojnih čet je bil oslabiti nacistično oblast s sabotažami, napadi in atentati na prometne poti, nacistične ustanove, vojaške enote ter urade lokalnih nacističnih funkcionarjev.³¹

1.2.2.3 Jugoslovanske ozemeljske zahteve in nastanek 7. člena Avstrijske državne pogodbe

Na Koroškem se je oblikovalo vojaško organizirano, oboroženo odporniško gibanje, ki je v skladu z Moskovsko deklaracijo iz leta 1943 predstavljalo bistveno podlago za priznanje Avstrije kot »*prve žrtve Hitlerjeve Nemčije*« in končno tudi za sklenitev avstrijske državne

26 Primerjaj *Sturm/Borec*, Padlim za svobodo, Pomniki protifašističnega boja na Koroškem. Den Gefallenen für die Freiheit. Gedenkstätten des antifaschistischen Kampfes in Kärnten (1987) 209.

27 *Bahovec*, Der Zweite Weltkrieg im Alpen-Adria-Raum, 463.

28 Vsebina tega prispevka sledi najpomembnejšim delom, ki zaradi kratkosti poglavja niso citirana podrobno, med njimi *Linasi*, Die Kärntner Partisanen. Der antifaschistische Widerstand im zweisprachigen Kärnten unter Berücksichtigung des slowenischen und jugoslawischen Widerstandes (2014); *Repe*, Befreiungsfront des slowenischen Volkes, v Entner/Malle/Sima (Hrsg), Widerstand gegen Faschismus und Nationalsozialismus im Alpen-Adria-Raum/Odbor proti fašizmu in nacizmu v alpsko-jadranskem prostoru (2011) 148; *Rausch*, Der Partisanenkampf in Kärnten im Zweiten Weltkrieg (1983).

29 *Retzl*, Fahnenflucht in den Widerstand. Kärntner Slowenen als Deserteure und Partisanen, v Wenninger/Pirker (Hrsg), Wehrmachtsjustiz. Kontext – Praxis – Nachwirkungen (2011).

30 Primerjaj *Linasi*, Die Kärntner Partisanen, 298 in nadaljnje.

31 Primerjaj za celoto *Linasi*, Die Kärntner Partisanen.

pogodbe leta 1955³² ter ponovno pridobitev državne suverenosti. Tako je bila Avstrija – za razliko od Nemčije – oproščena obsežnih vojnih in reparacijskih obveznosti. Nastanek 7. člena Avstrijske državne pogodbe je tesno povezan z odporniškimi delovanjem koroških Slovencev ter nenazadnje tudi z jugoslovanskimi ozemeljskimi zahtevami do Avstrije po letu 1945. Slednje niso nastale šele po koncu vojne, ampak so bile že od leta 1942 oblikovane kot delni cilj jugoslovanskega osvobodilnega boja.³³

Jugoslovanske ozemeljske zahteve so bile kmalu odpravljene. 19. junija 1949 so zunanji ministri vseh štirih velesil na konferenci v Parizu soglasno sklenili, da ne bodo spreminjali meja Koroške (oz. da bodo ohranili njihovo avstrijsko razmejitev iz leta 1937), bodo pa v pogodbi zapisali pravice slovenske in hrvaške manjšine.

Čeprav so nekatere formulacije v okviru pogajanj o Državni pogodbi še vedno dajale povod za razprave, je bila s soglasjem Avstrije do konca avgusta 1949 dokončno določena formulacija člena in je bila maja 1955 z le manjšimi spremembami vključena v končno besedilo Državne pogodbe kot 7. člen.³⁴ Bistveni deli 7. člena so danes veljavno ustavno pravo.³⁵

1.2.2.4 Domačija Peršman kot postojanka odpora

Na Koroškem je do sredine leta 1943 dejansko uspelo vzpostaviti delujočo civilno organizacijsko strukturo za oborožen protifašistični boj. Ni bilo drugače niti v Koprivni-Podpeci, majhni vasi blizu Železne Kaple, sredi gorskega sveta koroških Karavank. Tukaj se na več kot tisoč metrih nadmorske višine nahaja domačija Peršman,³⁶ ki se je zaradi svoje odmaknjene lege razvila v eno od postojank protifašističnega odporniškega gibanja v tem prostoru.³⁷

32 Staatsvertrag betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich (Državna pogodba o ponovni vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije), BGBl 1955/152 ; za več podrobnosti glej *Stourzh*, *Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages* (1975) 36 in nad.

33 Primerjaj za celoto *Pleterski* Die Beziehung Sloweniens (Jugoslawiens) zur österreichischen Frage sowie zum Staatsvertrag und der Artikel 7 in einzelnen Momenten des historischen Geschehens, v *Pleterski* (Hrsg), *Souveränität und ethnische Politik* (= Beiträge zur Geschichte der Slowenen in Österreich. 1945-1976) (2004) 19.

34 Glede točk razprave posebnih pooblaščenec v zvezi s 7. čl. primerjaj *Stourzh*, *Kleine Geschichte des Staatsvertrages*, 56–59.

35 Kot temeljno pravnozgodovinsko delo o 7. čl. velja *Veiter*, *Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich. Mit einer ethnosozialologischen Grundlegung und einem Anhang* (Materialien) (1970). Za aktualne ocene in vprašanje ustavnega ranga primerjaj *Forster*, *Art 7 StV von Wien*, v *Khneihs/Lienbacher* (Hrsg), *Rill-Schäffer-Kommentar Bundesverfassungsrecht*, 34. Lfg (2025).

36 Na kmetiji Peršmanhof sta živela zakonca *Luka* in *Ana Sadovnik* s svojimi šestimi otroki, kmetova sestra *Katarina Dobravc* (roj. *Sadovnik*) s svojimi štirimi otroki, kmetica *Franziska Sadovnik* (roj. *Dlopst*) ter več dekel in hlapcev, ki so bili delno v sorodstvenem razmerju s kmečko družino. Tudi s sosednjimi kmetijami družine Kogoj, po domače *Čemer* in po domače *Peternele*, so obstajale sorodstvene vezi, ki so bile zaznamovane z medsebojno pomočjo.

37 Deželno sodišče Celovec (LG Klagenfurt), 20 Vr 1143/46, 3. zvezek: Zaslišanje priče Ane Sadovnik s strani sodnika dr. Perscheja, Lepena (Rastočnik), 18.2.1948.

1.2.3 Peršmanov zločin v institucionalnem kontekstu: nacistična policija

Z odlokom z dne 24. februarja 1943 je *Heinrich Himmler* odredil jezikovno spremembo naziva »policijski polk« v »policijski polk SS«, s čimer je želel poudariti tesno povezavo med SS in policijo ter navzven vidno povišati policijo. Administrativno pa so policijski polki SS nadalje ostali del redne policije.³⁸

Sistematične podrobne raziskave o 13. policijskem polku SS³⁹ in njegovem delovanju na Gorenjskem in Koroškem do danes še niso na voljo, prve analize so bile doslej objavljene le v katalogu muzeja Peršman.⁴⁰ V okviru preureditve muzeja je bila opravljena obsežna raziskava žandarmerijskih aktov v slovenskem državnem arhivu (Arhiv Republike Slovenije).⁴¹ Glede na vse trenutno razpoložljive vire je bil 13. policijski polk SS od poletja 1944 na Koroškem.⁴² 8. avgusta 1944 je Heinrich Himmler poleg tega območje okoli Železne Kaple razglasil za »območje boja proti bandam«.⁴³

38 Glede zgodnjih del, ki se nanašajo tudi na 13. policijski polk SS, primerjaj *Tessin*, Zur Geschichte der Ordnungspolizei 1936-1945. Teil II: Die Stäbe und Truppeneinheiten der Ordnungspolizei (= Schriften des Bundesarchivs, Bd. 3) (1957).

39 Glede nekaterih grozodejstev, ki jih je ta zagrešil primerjaj *Rettl*, Die Ordnungspolizei und ihre „besonderen Aufgaben“ im „Operationsgebiet“. Das SS- und Polizeiregiment 13 und dessen Einsatz am Peršmanhof, v *Rettl/Blohberger, Peršman* (2014) 127 (131).

40 V oziru na 13. policijski polk bi še vedno bilo zaželeno, da se sistematično obdela arhivsko gradivo v vojaškem arhivu v Freiburgu in v centralni službi deželnega pravosodja v Ludwigsburgu. Arhivsko gradivo v Ludwigsburgu je prvič pregledal *Karl Stuhlpfarrer*, vendar ga zaradi svoje smrti ni več dokumentiral.

41 Publikacija, ki je bila objavljena po preureditvi muzeja na avstrijskem Koroškem (v lastni založbi) z implicitnim namenom, da prvič sistematično obdela arhivske dokumente, ni le popolnoma prezrla vsa prejšnja dela in njihove rezultate, temveč je tudi v kakovostnem smislu zaostajala za minimalnimi znanstvenimi standardi. Primerjaj *Baum*, Peršmanhof 1945. Protokolle eines NS-Kriegsverbrechens (2013).

42 Primerjaj Der Höhere SS- und Polizeiführer im Wehrkreis XVIII, Führungsstab für Bandenkämpfung, 3.7.1944, 4.7.1944, 6.7.1944 und 1.8.1944 (Višji vodja SS in policije v XVIII. vojaškem okrožju, vodstveni štab za boj proti bandam, 3.7.1944, 4.7.1944, 6.7.1944 in 1.8.1944). Cit. po *Rettl*, Die Ordnungspolizei und ihre „besonderen Aufgaben“ 141.

43 Dež. sod. Gradec, zunanji senat Celovec (LG Graz, Außensenat Klagenfurt) Vg 18 Vr 443/46, 1. zvezek: Zaslišanje obdolženca z Johannesom Meckelmannom, 27.05.1946.

1.2.4 Rekonstrukcija zločina na domačiji Peršman⁴⁴

4. četa I. bataljona 13. policijskega polka SS – okoli 70 mož – je akcijo izvedla 25. aprila 1945⁴⁵ po prijavi kraje živine, v kateri je bila družina Sadovnik obdolžena »*podpiranja band*«. Na domačiji Peršman je bilo v tistem trenutku med 100 in 150 partizanov. Napad policijskega polka SS na domačijo Peršman je bil v večernih urah. Medtem ko je več skupin policijskega polka SS varovalo območje z višje ležeče kmetije Riepl, je del enote napadel domačijo Peršman. Presenečeni nad napadom so partizani, ki so ravno končali z razdeljevanjem hrane, najprej pobegnili iz hiše, da bi se izognili spopadu na samem dvorišču. Družinski člani so se skrili v kleti. Sledil je daljši strelski spopad. Zaradi protinapada se je policijski polk najprej zopet umaknil nazaj na kmetijo Riepl. Del kmetije je v tem trenutku že gorel, vendar je družina še živela.

Malo kasneje se je udarna enota 13. policijskega polka SS vrnila na domačijo Peršman. Po skladnih izjavah članov policijskega polka SS je v tem času državljan nemškega rajha Josef Reischl izdal ukaz za streljanje in umor družine. Ta ukaz so nato – če se pridružimo izjavam policistov – izvršili prostovoljci, med katerimi je bil tudi *Sándor Márton*, ki je bil kasneje obsojen na Madžarskem. Skupaj je bilo na dvorišču ustreljenih pet oseb, šest oseb je po umoru zgorelo na območju stanovanjske hiše.⁴⁶

Prvo preiskavo dogodkov na domačiji Peršman je sprožila jugoslovanska vojska – ni jasno, ali so se preiskave tudi nadaljevale po koncu vojne. Preiskava se je osredotočila predvsem na ravnanje prisotnega partizanskega bataljona. Dva dni po pokolu je nadrejeno vojaško vodstvo kritiziralo njegovo vojaško napačno ravnanje.⁴⁷

V sodobno-zgodovinski raziskavi je zločin na domačiji Peršman uvrščen v kategorijo »*zločinov v končni fazi*«: izraz, ki se nanaša na nasilna dejanja, ki so jih med vojaškim

44 Ta kratka rekonstrukcija temelji na raziskovalnih rezultatih članice komisije *Lisa Rettl* in z njimi povezanih besedilih: *Die Ermordung der Familie Sadovnik am 25. April 1945*; nadalje: *Die Ordnungspolizei und ihre „besonderen Aufgaben“ im „Operationsgebiet“*, oboje v *Rettl/Blohberger* (Hrsg.), *Peršman* (2014); nadalje *Sima*, *Das Peršman-Massaker in der Erinnerungskultur und seine justizielle Untersuchung*, v *Entner/Malle/Sima* (Hrsg.), *Widerstand gegen Faschismus und Nationalsozialismus im Alpen-Adria-Raum / Odpor proti fašizmu in nacizmu v alpsko-jadranskem prostoru* (2011) 117.

45 O datumu pokola (24. ali 25. april 1945) obstajajo različne navedbe. Primerjaj mrliška knjiga župnije Železna Kapla (*Sterbebuch Pfarre Bad Eisenkappel*), vpis z dne 28. 04. 1945; Deželno sodišče Celovec: Dež. sod. Gradec, zunanji senat Celovec (*Landesgericht Klagenfurt: LG Graz, Außensenat Klagenfurt*) 20 Vr 1143/46, 1. zvezek: Zaslišanje priče s Cirilom Sadovnikom na Deželnem sodišču Celovec, 30. 5. 1946, 169.

46 Imena mrtvih: *Franciska Sadovnik*, starejša kmetica, 77 let; *Luka Sadovnik*, kmet, 38 let; *Ana Sadovnik*, kmetica, 35 let; *Franciska*, hči, 13 let; *Viktor*, sin, 4 leta; *Bogomir*, sin, 9 mesecev; *Katarina Dobrauc*, kmetova sestra, ki je na dan umora praznovala 44. rojstni dan; *Albina*, hči Katarine, 7 let; *Filip*, sin Katarine, 4 leta; *Stanislav Kogoj*, nečak kmečke družine, 9 let; *Adelgunda Kogoj*, nečakinja kmečke družine, 3 leta.

47 Vojaška graja za vodstvo III. bataljona s strani štaba koroškega odseka partizanske vojske, 27. 4. 1945. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (AS) 1856, fasc. 346/II. Odredi 4. operativne cone NOV in POS. Glej tudi *Rettl*, *Die Ordnungspolizei und ihre „besonderen Aufgaben“*, 155.

razpadom nemške armade in kapitulacijo Nemškega rajha maja 1945 storili funkcionarji nacističnega režima, vojaki ali tudi fanatični civilisti.⁴⁸

1.2.5 Pravno kaznovanje zločina Peršman v Avstriji in na Madžarskem

Z zločinom Peršman so se v neposrednem povojnem obdobju ukvarjala sodišča na Madžarskem in v Avstriji. Avstrijsko pravosodno dogajanje je bilo – na podlagi preiskovalnega spisa Ljudskega sodišča Gradec⁴⁹ večkrat obravnavano z zgodovinskega vidika.⁵⁰ Preiskave so zajemale obdobje od sredine aprila 1946 do šestdesetih let 20. stoletja in postopke proti skupno 49 osebam. Ti postopki niso nikoli presegli faze predhodne preiskave, niso privedli do vložitve obtožnice in so bili ustavljeni.

Na Madžarskem je bil leta 1950 sodno preganjan eden od glavnih storilcev na domačiji Peršman – *Sandór Márton*, ki so ga drugi pripadniki 13. policijskega polka SS tudi navedli kot prostovoljca ustrelitvenega voda.⁵¹ Aprila 1949 je bil spoznan za krivega sodelovanja pri ustrelitvi enajstih civilistov na domačiji Peršman. Obsojen je bil na dosmrtno zaporno kazen s prisilnim delom, vendar je bil sprožen pritožbeni postopek. Tudi drugo sojenje pred Kazenskim sodiščem v Budimpešti maja 1950 se je končalo z izrekom krivde, čeprav z zmanjšanjem višine kazni. Leta 1951 je bila kazen (15 let zapora) zaradi izvedenih ustrelitev na domačiji Peršman končno pravnomočna.

48 Primerjaj npr. *Pohl*, Die letzten Kriegswochen: „Jeder war bereit, Gewalt auszuüben“ (Zadnji tedni vojne: »Vsak je bil pripravljen izvajati nasilje«.). Intervju Cornelia Grobner z Dietrom Pohlom, v časopisu *Die Presse*, 11. 4. 2025.

49 Zunanji senat Celovec (Außensenat Klagenfurt), opr. št. 20 Vr 1143/46 (nadaljevanje pod 14 Vr 225/65).

50 Primerjaj npr. *Stuhlpfarrer/Gstettner et al.*, Projektbericht Neukonzeption, 2005. Ta rokopis je bil v letih 2005 in 2006 na voljo za javni vpogled v muzeju, zdaj pa je arhiviran v arhivu Društva Peršman oz. v arhivu Zveze partizanov. Celovito obdelavo je opravil *Kuretsidis-Haider*, „Strafsache wegen Verbrechen an der Familie Sadovnik“. Das Verfahren des Volksgerichts Klagenfurt und der Umgang der österreichischen Justiz mit den Ereignissen auf dem Peršmanhof, v *Rettl/Blohberger*, Peršman (2014) 49.

51 *Pirker*, Der ungarische Prozess zum Peršman-Massaker, neobjavljen rokopis predavanja, junij 2025. Do danes znana bistvena dejstva so javno dostopna v časopisnem poročilu: *Kleine Zeitung* (avstr. Koroška), 25. 4. 2025, 22-23.

1.2.6 Zgodovina spomina na Peršmana

1.2.6.1 Zgodnje oblikovanje spomina s strani manjšine in spominske prakse od 1945 do 1982⁵²

26. oktobra 1947 je bil na pokopališču St. Ruprecht (Šentrupert) v Völkermarktu (Velikovcu) odkrit »Spomenik mednarodnega boja proti fašizmu«.⁵³ To je bil prvi spomenik na množičnem grobišču padlih partizanov,⁵⁴ ki je bil na avstrijskem Koroškem postavljen v čast odpora in partizanskemu boju. Zavestno se ni govorilo o »partizanskem spomeniku«, ampak se je poudarjal mednarodni značaj in nadrejeni pomen odpora – v skladu z mednarodno sestavo oseb, pokopanih v množičnem grobišču.⁵⁵

Prva spominska slovesnost na domačiji Peršman je bila 25. aprila 1965 – na dvajseto obletnico, ob kateri je Zveza koroških partizanov na hiši *Sadovnikovih* v spomin na umorjene žrtve namestila spominsko ploščo v slovenskem jeziku. Za preživele in hudo travmatizirane otroke je bila ta spominska slovesnost dvomljivo dejanje, kar je verjetno tudi razlog, da je naslednja spominska slovesnost na domačiji Peršman potekala šele deset let pozneje. Vsebinsko se je poudarek močno spremenil: če so bili leta 1965 v središču slavnostnih govorov predvsem osebni spomini na umorjene družinske člane, so na spominski slovesnosti 6. junija 1975 prevladovali predvsem politični dogodki v aktualnem kontekstu politike narodne skupnosti.⁵⁶ Umor družinskih članov je bil zdaj uvrščen v veliko koroško slovensko skupnost žrtev, ki je s svojim odporom izborila 7. člen Avstrijske državne pogodbe.⁵⁷ Za tem do začetka osemdesetih let 20. stoletja na kraju samem ni bilo nobenih spominskih slovesnosti.

52 To besedilo temelji na obsežnih raziskavah članice komisije Lisa Rettl na temo partizanskih spomenikov in spomina, pri čemer v naslednjem poglavju zaradi boljše berljivosti niso navedeni vsi viri posebej. V pomembnih primerih so citirani originalni viri, podrobnejše informacije pa so v naslednjih delih: Rettl, *PartisanInnenendenkmäler. Antifaschistische Erinnerungskultur in Kärnten* (2006); Rettl, *Vom Tatort zum musealen Erinnerungsort. Zur Geschichte der Gedenkstätte*, v Rettl/Blohberger (Hrsg), *Peršman* (2014) 191; Rettl, „dass wir für immer aufgehört Sklaven zu sein. Erinnerungskultur der Kärntner Sloweninnen und Slowenen am Beispiel des Peršmandenkmals, v *zeitgeschichte* 1 (2011) 5.

53 Tako je uradno poimenovanje, kot je bilo navedeno tudi v Slovenskem vestniku, na primer Slovenski vestnik 19. 8. 1983, 8.

54 Glede množičnega grobišča na pokopališču v St. Ruprechtu (Šentrupert) in sporov v zvezi z zgodovino spomenika primerjaj Rettl, *PartisanInnenendenkmäler*, 86.

55 O umoru Britanca *Alfgarja Hesketha-Pricharda*, ki je pokopan tukaj, po nalogu Centralnega komiteja komunistične partije Slovenije (KPS), primerjaj Pirker, *Desaparecidos in den Alpen. Zum Verschwinden des Revolutionären Sozialisten Hubert Mayr und des Wehrmachtsdeserteurs Rudolf Moser im Herbst 1944*, v Albrich/Böhler (Hrsg), *Österreich - Spanien - Lateinamerika* (2021) 207.

56 O tako imenovanem »napadu na krajevne table« primerjaj Pirker, *Kärntner Ortstafelstreit: Der Rechtskonflikt als Identitätskonflikt* (2010).

57 Podrobnejše informacije Rettl, *PartisanInnenendenkmäler*, 211-225.

1.2.6.2 Ustanovitev muzeja 1982

Po prodaji kmetije je sedanji lastnik Ani Sadovnik v delu hiše odobril doživljenjsko stanovanjsko pravico, drugo polovico hiše pa je za 99 let oddal v zakup Zvezi partizanov. Zveza naj bi na tem kraju uredila »muzej narodnoosvobodilnega boja«, ki naj bi bil »v čast spomina na žrtve domačije Peršman« ohranjen od leta 1981 do leta 2080.⁵⁸

Finančna podpora javnih sredstev za muzejski projekt je bila skromna. Le Zvezno ministrstvo za notranje zadeve (BMI) je v imenu Republike Avstrije ureditev muzeja podprlo s 5.000 šilingi. Muzej je bil končno ustanovljen s pomočjo donacij (178.000 šilingov) in prostovoljnega dela iz vrst narodne skupnosti. Kako velik pomen so koroški Slovenci pripisovali nastajajočemu muzeju, je razvidno iz ohranjenih spisov arhiva Zveze partizanov: 165 domačinov s 5.000 prostovoljnimi delovnimi urami, 28 mladincev iz Jugoslavije in mednarodna mladinska delovna brigada iz devetih držav je sodelovalo pri prenovitvenih delih in gradbeno saniralo stanovanjsko hišo, ki je bila močno potrebna sanacije.⁵⁹

Od takrat je prisotnost mednarodnih mladinskih skupin, ki prihajajo na domačijo Peršman na sodelovanje, razprave in izobraževanje ter tu tudi prenočujejo v šotorih, fiksen sestavni del spominskega kraja.

Muzej – takrat razstavni prostor na površini približno 35 m² – je bil odprt 25. aprila 1982 in je do danes edina trajna muzejska predstavitev zgodovine koroških Slovencev.

1.2.6.3 Ponovna postavitve razstreljenega spomenika v Völkermarktu (Velikovec) in začetek rednih spominskih slovesnosti

Z odprtjem muzeja leta 1982 je bil narejen prvi odločilni korak v smeri spominskega obeležja. Drugi korak je bil storjen leto kasneje s posebnim odkritjem spomenika. Pri tem je šlo za spomenik, ki ga je ustvaril *Marijan Matijević*⁶⁰ in je bil oktobra 1947 odkrit na pokopališču St. Ruprecht (Šentrupert) v Völkermarktu (Velikovec), v 80. letih 20. stoletja pa je postal predmet kolektivnega spomina za koroške Slovence: tem je povezana predvsem razstrelitev spomenika v noči na 11. september 1953, ki je pomenila tudi nevarnost za tekoča pogajanja o Državni pogodbi: v zgodnjih popoldanskih urah 10. septembra 1953 je bil v imenu deželne vlade avstrijske Koroške poslan telegram notranjemu ministru Oskarju Helmerju, v katerem je bilo opozorilo na politične posledice dejanja: »Zaradi atentata na partizanski spomenik v Völkermarktu, ki se je zgodil nocoj, grozi nevarnost

58 Zakupna pogodba med L. B. in Zvezo partizanov, Celovec, 07. 07. 1981. Arhiv Zveza partizanov, mapa »Dokumenti Peršman«.

59 Te številke navaja predsednik v prošnji za subvencijo, naslovljeni na Zvezno ministrstvo za socialno upravo. Dopis Zveze partizanov na Zv. min. za soc. upravo, 02. 01. 1984. Arhiv Zveze partizanov, mapa: Spomeniki Peršman muzej NOB. Primerjaj *Rettl*, *PartisanInnenendenkmäler*, 222.

60 O biografiji umetnika primerjaj *Holzer*, »Eine echt slawische plastische Begabung«. Der Künstler Marijan Matijević und sein Wirken in Kroatien, Kärnten /Koroška und Burgenland. Ein Bericht für das Kärnten Museum, Februar 2025.

začetka hudih zapletov. Menim, da je nujno potrebno, da se vključijo najboljši kriminalisti, ki jih ima na voljo Dunaj, in prosim, da se pošljejo takšni, pod vodstvom katerih bo delala preiskovalna služba žandarmerijske komande v Celovcu. Opozarjam, da so s to zadevo povezana težka notranjepolitična in zunanjepolitična vprašanja.»⁶¹

Za strokovnjaka za razstrelivo z notranjega ministrstva, ki je bil poslan na avstrijsko Koroško, je bilo za njegovo ugotovitev o majhnem obsegu kriminalističnih sledov odločilnih več dejavnikov: kot prvi in najpomembnejši razlog je navedel pozni prihod žandarmerije na kraj dogodka, ki je prispela šele, ko se je že zbralo veliko radovednežev. Poleg tega so prišle še močne padavine. Na podlagi svoje tehnične preiskave je strokovnjak za razstrelivo skupno izhajal iz tega, da sta bila vsaj dva storilca, in govoril o »*natančno izvedeni razstrelitvi*«, katere izvedba je bila natančno načrtovana in pripravljena.

Dva meseca kasneje je Zvezno ministrstvo za notranje zadeve sporočilo, da »*so bili zdaj zaslišani vsi dosegljivi informanti in preverjena vsa zaznavanja, ki bi lahko bila v kakršnikoli povezavi z napadom. Zaradi majhnih indicev preiskave doslej niso prinesle nobenih rezultatov in se nadaljujejo. Ker pa prebivalstvo ne kaže zanimanja za razjasnitev napada, bodo tudi nadaljnje preiskave izredno težavne.*«⁶²

Z restavracijo in ponovno postavitvijo spomenika na domačiji Peršman, ki je bil takrat razstreljen, je bil končno narejen tudi drugi pomemben korak k spominskemu obeležju, kjer od takrat vsako leto potekajo spominske slovesnosti – običajno zadnjo nedeljo v juniju.

Potomci in preživele žrtve, ki nikoli niso prejeli terapevtske pomoči, se zaradi duševnih obremenitev dolgo časa niso udeleževali teh spominskih slovesnosti. Šele od leta 2015, ko je bil Peršmanov muzej obnovljen in temeljito preurejen, so se začele spominske slovesnosti znotraj družin. Te običajno potekajo stran od oči javnosti, vendar zdaj tudi v prisotnosti visokih političnih predstavnikov.⁶³

1.2.6.4 Na poti do sodobnega spominskega kraja

Do preloma tisočletja so bile predvsem koroško slovenske priče takratnega časa tiste, ki so vodile po muzeju in nemško govoreče obiskovalce seznanjale z regionalno zgodovino, ki jim je bila neznana. Zaradi starosti pa je bila generacija, ki je doživela drugo svetovno vojno, le še omejeno sposobna izpolnjevati zahteve sodobnega posredovanja zgodovine. Leta 2001 je bilo v Celovcu ustanovljeno »Društvo Peršman«, katerega cilj je bil podpirati

61 Telegram deželne vlade avstr. Koroške notranjemu ministru *Oskarju Helmerju*, datiran z dne 10. 9. 1953, 13.40, številka daljinskega pošiljanja 866. ÖStA/AdR, fond: Zvezno ministrstvo za notranje zadeve (Bundesministerium für Inneres), št. 48587-2A,60.

62 BMfI, Exhibite, št. 137.132-2/53. ÖStA/AdR, fond: Zvezno ministrstvo za notranje zadeve (Bundesministerium für Inneres), št. 48587-2A,60. Cit. po *Rettl*, *PartisanInnen Denkmäler*, 198.

63 Med njimi so bili predsednika parlamenta *Wolfgang Sobotka* in *Igor Zorčič* (Slovenija), deželni glavar *Peter Kaiser*, predsednik države *Borut Pahor*, državni sekretar *Dejan Židan* (Slovenija), podkancler *Andreas Babler* in zvezni predsednik *Alexander Van der Bellen*.

Zvezo koroških partizanov pri spremljanju dela in ohranjanju muzeja, zlasti pri muzejsko pedagoškem posredovalnem delu. Domačija Peršman je tako naredila še en pomemben korak v smeri tematskega odprave tabujev in odprtosti navzven.

Na tej podlagi je bila v letih 2011/12 ob 30-letnici obstoja muzeja izvedena tudi njegova preureditev. Zveza partizanov je skupaj z Društvom Peršman preureditev muzeja poverila kuratorski ekipi⁶⁴ in muzej je bil ponovno odprt 24. junija 2012. Na zdaj razširjeni površini okoli 100 kvadratnih metrov je, izhajajoč iz družin *Sadovnik* in *Kogoj* kot osrednja elementa, bila urejena obsežna sodobno-zgodovinska razstava o zgodovini koroških Slovencev. Glavni tematski poudarki so posvečeni preganjanju, deportaciji in odporu, katerega zapleteni motivi so prikazani prav tako kot težko vsakdanje preživetje v odporu. Zgodovina koroško slovenske narodne skupnosti je bila kontekstualizirana tudi z zgodovino židovske družine *Schafberg*, ki je živela v Železni Kapli, s čimer se posredovalno delo lahko navezuje tudi na klasična področja študij holokavsta. Postavitev razstave, ki je bila razvita v skladu z didaktičnimi koncepti spominskih obeležij, ponuja tudi številne ravni poglobitve vsebine, ki so domačijo Peršman uveljavile kot sodobno-zgodovinsko utemeljeno mesto izobraževanja in nadaljnega usposabljanja, kjer lahko skupine obiskovalcev tudi na večdnevni seminarjih aktivno pripravljajo vsebine o različnih tematskih področjih. V muzeju je ohranjena kuhinja z bremenom zgodovine. Danes se uporablja za seminarje z obiskovalci in tudi za interne sestanke.

Z objavo publikacije Peršman v založbi Wallstein Verlag leta 2014 se je zaključila obsežna faza preureditve.

Osrednja razlika v primerjavi z drugimi institucionaliziranimi spominskimi mesti, kot je na primer Mauthausen, je v tem, da obstoj in deloma tudi ohranitev muzeja temelji na zavzetosti in najrazličnejših lastnih prispevkih upravljavcev muzeja: eden od osrednjih razlogov, zakaj se Peršmanova lokacija še vedno razlaga kot izvirni prostor izkušenj manjšine.

1.2.6.5 Domačija Peršman in delo Društva Peršman (2014 do 2024)

Pri nadaljnjem razvoju domačije Peršman kot muzejskega izobraževalnega in učnega prostora se kraj poudarja kot večkulturni, odprt in raznolik prostor izkušenj, v katerem so daleč od javnosti možne tudi kontroverzne razprave – vidik, ki je pod »načeli ohranjanja« naveden tudi v listini IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance)⁶⁵ Tako Zveza partizanov kot tudi Društvo Peršman se konceptualno zavestno osredotočata na vključevanje mladih, zainteresiranih oseb, katerih impulzi se pogosto vračajo v muzej v

64 Poleg članice komisije *Lisa Rettl* so v tej skupini še: zgodovinar *Werner Koroschitz*, postaviteljica razstave *Uli Vonbank-Schedler* in grafična oblikovalka *Larissa Cerny*.

65 International Holocaust Remembrance Alliance (Mednarodna zveza za spomin na holokavst), Mednarodna listina za varstvo krajev spomina, 2024, na naslovu: *IHRA_Safeguarding_Sites_Charter_Deutsch.pdf* (priklicano 24. avgusta 2025) 1. člen; glej prilogo 3.

okviru projektov sodelovanja. Leta 2024 je Muzej Peršman končno prejel avstrijski znak kakovosti za muzeje⁶⁶.

V zadnjem času je bilo podeljenih tudi nekaj priznanj. Leta 2023 je bila *Amalia Sadovnik* kot predstavnica vseh žrtev pokola odlikovana s častnim znakom Dežele Koroške. Z obiskom zveznega predsednika *Alexandra van der Bellna* julija 2024 in njegovo položitvijo venca je prišlo do priznanja s strani avstrijskega zveznega predsednika – priznanja, ki je bilo v isti meri namenjeno potomcem umorjenih žrtev, koroškim Slovencem in tudi muzeju kot kraju spomina in izobraževanja. Nadalje je bilo decembra 2024 Društvu Peršman (skupaj s kulturnim društvom SPD Zarja iz Železne Kaple) podeljeno priznanje Dežele Koroške.

Takšen razvoj pa se na avstrijskem Koroškem seveda še vedno srečuje z odporom. Tako je v letu 2025 prišlo do okrepljenih verbalnih napadov, ne le proti domačiji Peršman, temveč tudi proti projektu »*Erinnerungsjahr 2025 – Leto spominjanja*«, ki ga podpira kulturni odbor Dežele Koroške. Pri tem je omembe vreden ponovni poskus, da se pokol na domačiji Peršman očita partizanom.⁶⁷

Primer lažnih novic po policijski intervenciji 27. julija 2025 v družbenih medijih (Facebook): pisec je sicer opozoril, da je fotomontaža, ki jo je objavil, nastala z umetno inteligenco, je pa sliki dodal podnapis »*Tabor Antifa na domačiji Peršman je zloraba spominskega kraja in nespoštljivo do žrtev nacizma.*«⁶⁸

Za zaključek lahko ugotovimo, da nekateri bistveni vidiki, navedeni v listini IHRA, držijo za kraj spomina Muzej Peršman, zlasti glede potencialne nevarnosti za kraj spomina. Na tem mestu so navedene le tiste točke iz 2. člena, v katerih IHRA opredeljuje »tveganja v zvezi s pomenom krajev spomina«:

2.1.5 namerno in nehotno izkrivljanje in/ali zanikanje ter (politično) (protipravno) prilaščanje ali nacionalne občutljivosti, kar vodi v zavajajoče narative in zamolčanje;

2.1.6. nezadostna finančna podpora;

2.1.10. pomanjkanje zakonodaje o varstvu kulturne dediščine in drugih ustreznih ukrepov, pri čemer je treba opozoriti, da včasih celotne pokrajine spomina potrebujejo tovrstno varstvo;

⁶⁶ Znak kakovosti za muzeje, ki ga podelujeta nacionalni komite ICOM Avstrija in Museumsbund Österreich (Združenje avstrijskih muzejev), je najvišje priznanje kakovosti za muzeje v Avstriji. Pri tem se preverja vloga muzejev kot profesionalnih nosilcev avstrijske kulturne dediščine. Pridobitev znaka je povezana z zahtevno pripravo, saj je treba predložiti koncepte za vzdrževanje zbirk, dejavnost posredovanja, razstave ter infrastrukturo in razvoj kadrov.

⁶⁷ Primer za to je Lausegger, *Das Kärntner Jahr der Erinnerungskultur 2025 – Eine kritische Vorschau*, v *Carinthia I*, 214 (2024) 725.

⁶⁸ <https://www.facebook.com/share/1WP1UHHLSi/> (priklicano 12. avgusta 2025).

2.1.12. problematika zasebnega lastništva, na primer grožnja prodaje zemljišča za drugo, neprimerno rabo, ali preprečevanje dostopa do kraja;
 2.1.13. pomanjkanje znanja, raziskav, obeleževanja, spoštovanja, priznavanja ali nezadostno prepoznavanje natančne lokacije in natančnih zgodovinskih okoliščin zgodovinskih krajev, kar dolgoročno vpliva na to, kako bodo kraj varovale prihodnje generacije.⁶⁹

1.3 Pedagogika spominskih krajev⁷⁰

Medtem ko so bili neposredno po osvoboditvi preživeli in svojci tisti, ki so prevzeli oskrbo za kraje nacističnih zločinov, je trajalo desetletja preden se je vzpostavilo strokovno in institucionalno posredovanje. Leta 2007 je bil na spominskem kraju oz. območju koncentracijskega taborišča Mauthausen (KZ-Gedenkstätte Mauthausen/Mauthausen Memorial) ustanovljen pedagoški oddelek, kmalu zatem pa je bil uveden tudi pedagoški koncept. Ta vključuje med drugim dve bistveni osrednji vprašanji:

1. „Kako je bilo mogoče, da je sredi družbe bilo umorjenih več kot 90.000 ljudi?“ Na to vodilno vprašanje se še danes opira soočanje z zgodovino koncentracijskega taborišča in usmerja pogled na kompleksen splet odnosov med žrtvami, storilci in njihovim družbenim okoljem.
2. „Kaj ima to opraviti z menoj?“ je drugo vodilno vprašanje, ki se ukvarja s povezavami med preteklostjo in sedanjostjo.⁷¹ Na to vodilno vprašanje se lahko gleda kot izpoved k zgodovinsko-politični vzgoji, ki se v skladu s svojimi načeli (med drugim avtonomno in participativno učenje) čuti zavezano izobraževalnemu delu na spominskem kraju.

Večperspektivnost v pripovedovanju, proučevanje možnosti področja delovanja zgodovinskih akterov in akterjev ter uporaba različnih metod pri obravnavi območja in njegove zgodovine so danes uveljavljene značilnosti izobraževalnega dela na spominskih krajih.⁷²

⁶⁹ International Holocaust Remembrance Alliance (Mednarodna zveza za spomin na holokavst), Mednarodna listina za varstvo krajev spomina, 2024, na naslovu: IHRA_Safeguarding_Sites_Charter_Deutsch.pdf (priklicano 24. avgusta 2025).

⁷⁰ Ta prispevek je bil pripravljen s podporo Gudrun Blohberger.

⁷¹ Pedagoški koncept spominskega kraja koncentracijskega taborišča Mauthausen/Mauthausen Memorial je bil oblikovan od Yarivja Lapid, Christiana Angerer in Marie Ecker. Dostopen je pod: <https://www.mauthausen-memorial.org/de/Teilnehmen/Bildung/Bildungsauftrag> (dostopano dne 1. oktobra 2025).

⁷² Primerjaj k temu Gryglewski/Haug/Köbler i.d. (Hrsg), Gedenkstätten Pädagogik. Kontext, Theorie und Praxis der Bildungsarbeit zu NS-Verbrechen (2015).

Omeniti velja, da so prav na teh mestih, kjer se izobraževalno delo izvaja zunaj ustaljenih struktur – na primer na Peršmanhofu – nastali številni, z nagradami odlikovani izobraževalni projekti.⁷³

Obstajajo različni pristopi k vprašanju povezovanja izobraževalnega dela na spominskih krajih s sedanostjo: Kolikšna mera povezave s sedanostjo je primerna, kaj je smiselno in dopustno? Večinoma razlike v razpravah temeljijo po eni strani na vsebinskih vidikih, po drugi pa na premišljanjih, ki so povezani z okvirnimi pogoji za pedagoško prakso na spominskih krajih.⁷⁴

Ena od vsebinskih premislekov bi bilo na primer vprašanje ustreznosti primerjav med zločini iz časa nacionalsocializma (NS) in zločini, ki izhajajo iz sedanjih (vojnih) preprirov.

Premislek, ki je povezan z okvirnimi pogoji pedagoške prakse na spominskih krajih, pa je vprašanje, ali je na voljo dovolj časa in prostora, da bi se lahko kompleksne povezave med preteklostjo in sedanostjo obravnavale tudi ustrezno in poglobljeno. Na spominskih krajih z velikim številom obiskovalcev izobraževalno delo večinoma poteka v t. i. „kratko-trajnih pedagoških okoljih“, kar pomeni, da so obiskovalne skupine na spominskem kraju spremljane v okviru dvo- do štiriurnih obiskov. Takšna organizacija praviloma ustreza tudi razmeram na spominskem območju koncentracijskega taborišča Mauthausen/Mauthausen Memorial.⁷⁵ Na spominskih krajih z manjšim številom obiskovalcev – ali v okviru izobraževalnih projektov s posebnimi tematskimi poudarki – pa je mogoče vzpostaviti povsem drugačen okvir, ki omogoča celovito obravnavo zgodovine krajev nacističnih zločinov ter tematsko povezavo z aktualnimi družbenimi vprašanji.⁷⁶

73 Tako je bil na primer čezmejni izobraževalni in mladinski projekt EU, ki ga je zasnovala *Guidrun Blohberger*, z naslovom »Zeit (zu) reisen – potovanje skozi čas« leta 2007/2008 s strani Zveznega ministrstva za izobraževanje, umetnost in kulturo (BMUKK) označen kot »primer dobre prakse« (Best Practice-Projekt). Poleg tega sta *Guidrun Blohberger* in Lisa Retzl leta 2015 prejeli nagrado Haus-Maršalek s strani Spominskega komiteja Mauthausen in Avstrijskega taborščnega združenja Mauthausen za njuno dolgoletno raziskovalno in posredovalno delo na Peršmanovem domu. Leta 2024 je Društvo/Verein Peršman skupaj s kulturnim društvom SPD Zarja iz Železne Kaple/Bad Eisenkappel prejelo priznanje dežele Koroške.

74 To temo so poglobljeno obravnavali na spominskem kraju koncentracijskega taborišča Mauthausen na primer leta 2019 v okviru 11. Dialogforuma Mauthausen, ki je se je izvajal pod imenom „#hinschaue – NS-Gedenkstätten und Gegenwartsbezüge“. <https://www.mauthausen-memorial.org/de/Teilnehmen/Veranstaltungen/11-Dialogforum-Mauthausen-hinschaue-NS-Gedenkstaeten-und-Gegenwartsbezeuge> (priklicano 1. oktobra 2025)

75 Primerjaj *Scharnetzky*, Führungen an Orten mit nationalsozialistischer Vergangenheit, in Gryglewski/Haug/Köbler 236.

76 Glej naslednji prispevek, ki obravnava možnosti in omejitve zgodovinsko-političnega izobraževanja na krajih spomina, s sklicevanjem na Peršmanov dom in spominsko območje nekdanjega koncentracijskega taborišča Mauthausen: *Angerer/Blohberger*, Positive Sinnstiftung an Gedenkstätten? Dialog zur Pädagogik an der KZ-Gedenkstätte Mauthausen, v Radonić/Uhl (Hrsg), Das umkämpfte Museum. Zeitgeschichte ausstellen zwischen Dekonstruktion und Sinnstiftung (2020) 165 in nasl.

Treba je poudariti, da je odločitev, ali bo posamezna institucija poleg obravnave zgodovine nacionalsocialističnih zločinov uvedla tudi druge tematske poudarke in kako se bo opredelila do aktualnih družbenih razprav, vedno v njeni lastni pristojnosti.

Spominska obeležja za zločine nacionalsocializma zavzemajo v družbi različne funkcije.⁷⁷ Ena od teh funkcij je učni oziroma izobraževalni prostor. Dodatne ravni njihovega pomena so na kratko pojasnjene v nadaljevanju.

Najprej gre poudariti, da so spominska obeležja za zločine nacionalsocializma travmatični prostori, na katerih so bila storjena grozovita kazniva dejanja. Ta dejanja so bila v sodnih postopkih večinoma neustrezno oziroma nepopolno obravnavana. Tisti, ki so bili žrtve teh zločinov, njihovi svojci ter družbene skupine, v katerih so živele in delovale, nosijo (so nosili) posledice teh zločinov kot travmo, ki se prenaša skozi generacije. V znanstveni literaturi se v tem kontekstu uporablja izraz medgeneracijska travma.⁷⁸

Da bi se žrtve teh zločinov ohranile v spominu, so bili in so še danes kraji, povezani s temi dogodki, urejeni kot spominski kraji. Ti imajo različne nosilne organizacije in so lahko državno ali civilnodružbeno organizirani – v obliki zvez, društev ali spominskih pobud. Gre lahko za kraje, ki so močno zasidrani v kolektivnem spominu, kot je spominski obeležje koncentracijskega taborišča Mauthausen/Mauthausen Memorial, ali pa za kraje, ki ležijo skriti v gozdovih, kot je Peršmanov dom. Običajno se v okviru spominskih slovesnosti žrtve javno počasti, pri čemer pogosto sodelujejo javne osebnosti (politikčarke in politiki, umetnice in umetniki, ipd.), ki s svojo prisotnostjo izražajo prevzem odgovornosti.

Kraji spomina so izjemno občutljivi prostori. Na njih se pogosto odvijajo zgodovinske in politične polemike, prav tako pa so lahko koriščeni ali uporabljeni kot projekcijske površine za družbene napetosti. Gre torej za prostore, kjer se aktualni konflikti, politične spremembe in družbeno pomembne teme razpravljajo v javnosti. To postane vidno na primer v zapisih v knjigah obiskovalcev, pa tudi v obliki poškodovanj objektov ali namernih motenj dogodkov. Kraji spomina so pogosto tudi tarča groženj in na njih prihaja do kršitev zakonodaje – zlasti Zakona o prepovedi nacionalsocialistične dejavnosti (Verbotsgesetz).

77 Primerjaj k temu odstavku Assmann, *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses* (1999) 298 in nasld.

78 Raziskovanje transgeneracijskih travm preučuje, kako se travme prenašajo z generacije, ki jih je neposredno doživela, na naslednje generacije.

1.4 Mednarodne smernice za upravljanje spominskih obeležij holokavsta in nacionalsocialističnega terorja

1.4.1 Mednarodna listina muzejev spomina ICOM-a

Organizacija "International Council of Museums" (ICOM), ki temelji na načelih organizacije UNESCO, je bila ustanovljena leta 1946. Danes združuje več kot 60.000 članov ter vključuje 120 samostojnih nacionalnih odborov. Avstrijski nacionalni odbor organizacije "International Council of Museums" (ICOM Avstrija), ustanovljen leta 1948 kot predstavniški odbor ICOM-a, danes predstavlja največjo domačo organizacijo muzejev in muzealnih strokovnjakov.

V okviru organizacije ICOM je bilo ustanovljenih skupno 35 odborov. Mednarodni odbor za spominske muzeje in muzeje človekovih pravic (ICMEMOHRI) je leta 2012 sestavil mednarodno listino muzejev spomina,⁷⁹ ki sicer ni pravno zavezujoča, vendar za Avstrijo kot članico predstavlja temeljno moralno in etično osnovo.

V njej se obravnavajo različni etični ter vidiki spominske politike, na primer pluralistična kultura spomina ali soobstoj različnih spominskih potreb. Jasno je določeno, da mora država na vseh ravneh varovati spominska obeležja holokavsta in nacionalsocialističnega terorja ter zagotoviti njihovo neodvisnost od političnih direktiv.

Spominske ustanove so hkrati pozvane, da spodbujajo integracijo manjšin in zagotavljajo humanitarno ter državljansko izobraževanje. Vsebina in izobraževanje naj bi se oblikovala na podlagi pluralističnih razprav s preživelimi, pedagogi, zgodovinarji ter drugimi družbeno angažiranimi skupinami. Subjektivni pogled posameznikov je treba spoštovati, kontroverzne teme pa je treba prav tako obravnavati na kontroverzen način.

1.4.2 Listina Mednarodne zveze za spomin na holokavst za varstvo krajev

Organizacija "International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA)" je bila ustanovljena leta 1998 in danes obsega 35 držav članic, vključno z Avstrijo. Temelj vsebinskega delovanja predstavlja leta 2000 sprejeta Stockholmska deklaracija⁸⁰ V letu 2023 je bila sprejeta Listina Mednarodne zveze za spomin na holokavst za varstvo krajev⁸¹ ki nima pravne zaveze, vendar jo Republika Avstrija kot članica izrecno pozdravlja in priznava. Pri tem osrednjo vlogo igrajo etična načela varovanja zgodovinskih krajev, utemeljena na Splošni deklaraciji človekovih pravic in etičnih načelih ICOM-a. Listina obravnava tudi

79 https://icmemohri.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/17/2019/01/IC_MEMO_charter.pdf (priklicano 29. septembra 2025); poglej prilogo 2.

80 <https://holocaustremembrance.com/resources/stockholm-declaration> (priklicano 29. septembra 2025).

81 Poglej prilogo 3.

morebitne nevarnosti in tveganja za spominske kraje. IHRA v svoji listini zlasti poziva k naslednjemu:

“Spodbujamo sedanje in prihodnje vlade držav članic, upravne organe na vseh ravneh in druge odgovorne akterje, naj ne glede na politično pripadnost prepoznajo in varujejo pomen teh mest in se pripravijo na izzive, ki jih čakajo – v spomin na žrtve in preživele ter za izobraževanje prihodnjih generacij.”⁸²

Listina v načelih poudarja značilne potenciale, ki jih imajo spominska mesta – pri tem gre predvsem za ohranjanje zgodovine, hkrati pa mora biti vzpostavljena *“tesna povezanost s sedanjostjo”*.⁸³ Tista mesta, usmerjena v prihodnost, delujejo kot platforme za ohranjanje spomina in izobraževalne dejavnosti: to so mesta vključenosti in dialoga in imajo pomembno vlogo pri zavzemanju za zaščito manjšin.

Ugotoviti je mogoče, da spominska mesta znotraj zakonskih okvirov samostojno določajo, kaj je zanje dopustno in zaželeno, ter zato svoje zaposlene posebej usposablajo za ravnanje v primerih ponarejanja zgodovinskih dogodkov, političnega ekstremizma ali vandalizma.

Povsem jasno je, da iz običajev na nacionalni in mednarodni ravni na spominskih obeležjih holokavsta in mestih nacionalsocialističnega terorja, ne izhaja, da bi državni varnostni organi brez posvetovanja z upravljavci spominskih obeležij odločali o primernem obnašanju na teh mestih.

82 IHRA-Charta 2.1.13.

83 IHRA-Charta 1.1.

2 Policijska intervencija dne 27. julija 2025

2.1 Načrtovanje in izvedba

2.1.1 Načrtovanje intervencije

Iz predloženih poročil, videoposnetkov (posnetki s telesnimi kamerami in mobilnimi telefoni) in pogovorov na kraju samem je mogoče ugotoviti naslednja dejstva:

Razlog za posredovanje na Peršmanovi domačiji je bil antifašistični tabor od 24. do 29. julija 2025, ki ga je organiziral Klub slovenskih študentk in študentov na Dunaju (KSŠŠD).

Prireditve je bila skupaj z razpisom za prispevke napovedana na spletni strani www.AntifaCamp-koroska.at angekündigt. V impresumu sta navedena KSŠŠD in član upravnega odbora. Na Instagramu je bil objavljen celoten program prireditve (@antifa_camp_koroska: „24.-29.07.2025“).

Napoved vsebuje naslednji poziv:

„Poziv na antifašistični tabor 2025

Z izvolitvijo Trumpa v ZDA, Mileja v Argentini in s širjenjem avtoritarnih režimov v Turčiji, Rusiji in na Madžarskem so se globalni odnosi nadvlade in izkoriščanja še bolj utrdili in zaostрили. Vse bolj se stopnjujejo militarizacija, fašizem, antifeminizem in uničevanje ekosistemov, kar poslabšuje in ogroža naša življenja.

V Avstriji smo se le za las izognili desničarski vladi na zvezni ravni in trenutno doživljamo porast desničarskega nasilja na cestah. Rasistična politika deželnih vlad s sodelovanjem FPÖ je zgolj znanilec tega, kar nas čaka v prihodnjih letih.

Glede na to realnost vidimo nujno potrebo po vzpostavitvi čezregionalnega antifašističnega gibanja, ki je sposobno preseči oblast in vse vrste hierarhij, ter se povezati v solidarnosti in boju za socialno in ekološko prihodnost.

Pridite na drugi Antifašistični tabor na (avstrijskem) Koroškem ter se povežite in izobražujte z drugimi. Ne glede na to od kje ste, iz mesta, podeželja, Avstrije ali

od drugod – z vami želimo izmenjati ideje o lokalnih izzivih, izkušnjah in strategijah ter se veselimo vaših prispevkov.“

Objava na Instagramu je vsebovala še naslednji zaključni tekst:

„Smrt fašizmu! Izborimo si dobro življenje za vse!“

Peršmanova domačija v Koprivni-Podpeci/Koprein-Petzen 3 leži na odročnem kraju na približno 1300 metrih nadmorske višine, približno deset kilometrov od Železne Kaple/Bad Eisenkappel. Zveza koroških partizanov kot upravljavec muzeja je soglašala s prireditvijo in tudi s taborjenjem na tamkajšnjem območju.

24. julij 2025 je bil dan prihoda; okoli 17 šotorov je bilo 24. in 25. julija 2025 postavljenih na območju (t. i. dvorišču) Peršmanove domačije, dva šotora pa sta bila postavljena na robu dvorišča med kočo in znamenjem. Tabora se je udeležilo okoli 100 oseb iz različnih držav, vendar ne vsi ves čas. Uradni program⁸⁴ se je začel 25. julija; delavnice so potekale pretežno v angleškem jeziku. Udeleženci tabora so bili pred začetkom tabora seznanjeni tudi s pravili obnašanja, med drugim tudi o tem, da naj ne prinašajo nacionalnih/strankarskih zastav in podobnih simbolov.

Že leta 2024 je KSŠŠD organiziral protifašistični tabor, ki naj bi potekal v športnem centru v Pliberku/Bleiburg. Prireditev v Pliberku/Bleiburg pa je bila kratkoročno odpovedana. Pri iskanju novega prizorišča je bil tabor s soglasjem vodstva muzeja organiziran na Peršmanovi domačiji. Tedanja prireditev s približno 100 do 120 udeleženci je potekala brez incidentov; policija je sicer prišla na Peršmanovo domačijo, vendar se je odpeljala, ne da bi policisti izstopili iz vozil. Niti občina Železna Kapla/Bad Eisenkappel niti Okrajno glavarstvo Velikovec/Völkermarkt niti policija niso prejeli nobenih prijav ali pritožb.

Koroški Deželni urad za državno varnost in boj proti ekstremizmu (Landesamt Staatsschutz und Extremismusbekämpfung Kärnten, LSE) je na podlagi t.i. raziskav OSINT (pridobivanje informacij iz odprtih virov) postal pozoren na protifašistični tabor 2025. Čeprav napoved in program nista vsebovala nobenih pokazateljev za nasilje, so po mnenju Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE) obstajali znaki ekstremizma.

V dogovoru z Direktoratom za državno varnost in obveščevalno dejavnost (Direktion Staatsschutz und Nachrichtendienst, DSN) se je Deželni urad za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE) odločil za opazovanje. Dne 16. julija 2025 je vodja Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE) prosila poveljnika Okrajnega policijskega poveljstva Velikovec/Völkermarkt (Bezirkspolizeikommando Velikovec, BPK-

84 Poglej prilogo 4.

VK), naj predvidi kadrovsko podporo pri nadzoru antifašističnega tabora na Peršmanovi domačiji dne 24., 25. in 26. julija 2025. Razlog, vrsta in obseg nadzora niso bili navedeni.

Vodja Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE) je 24. julija 2025 odšla na dopust, ki je bil načrtovan za tri tedne; vodstvo LSE je brez pridržkov za odločanje predala svojemu namestniku. Razen opazovanja v tem trenutku ni bilo predvidenih nobenih nadaljnjih ukrepov v zvezi z antifašističnim taborom, torej nobenih (osebnih) preverjanj na Peršmanovi domačiji.

Dne 24. julija 2025 sta se na Peršmanovo domačijo odpeljala dva uradnika policijske postaje Velikovec/Völkermarkt v civilu, da bi izvršila poizvedbe. Na dvorišču posestva sta se obrnila, ne da bi izstopila; zaznala sta tri vozila in štiri osebe. Ob 11:30 uri je policijsko postajo Velikovec/Völkermarkt kontaktiral sodelavec Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE) in se dogovoril za sestanek na policijski postaji Velikovec/Völkermarkt; udeležila sta se ga dva uradnika LSE, ki so ju obvestili o opažanjih. Rezultat sestanka je bil, da predstavnika LSE zaenkrat nista dala nadaljnjih navodil, ampak sta bila mnenja, da bodo nadzor prevzeli uradniki LSE in se nato odločili. Istega dne je bil med 8.30 in 12.30 uro na območju Železna Kapla/Bad Eisenkappel opažen dron. Po informacijah, ki jih ima komisija, ta dron ni bil povezan z naknadno izvedeno akcijo 27. julija 2025.

Dne 25. julija 2025 ob 8.14 uri je policijska postaja Velikovec/Völkermarkt od Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE) po telefonu prejela nalog, *„naj po lastni presoji in poznavanju območja opravi patrulje in zavzame neopazne stacionarne položaje okoli Lepenske doline/Leppen-Graben (...). Pri tem naj zabeležijo registrske številke vozil, katerih potniki so očitno v povezavi z ANTIFA.“* Pri tem terenskem delu je bila poleg patrulje policijske postaje Velikovec/Völkermarkt udeležena tudi patrulja policijske postaje Grablje/Grablach, pri čemer so med delom izmenjali ugotovitve (ob 10.50, 12.59, 13:26 uri). Na osebнем srečanju patrulj ob 14.30 je uslužbenec Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE) dal navodilo, naj se zabeležene registrske številke posredujejo po elektronski pošti.

Dne 25. julija 2025 je namestnik vodje LSE po telefonu poklical velikovškega okrajnega glavarja in mu sporočil, da obstaja sum morebitnih upravnih prekrškov v okviru t. i. protifašističnega tabora na Peršmanovi domačiji (zlasti parkiranje in kampiranje v naravi). Namestnik vodje LSE je napovedal intervencijo LSE za 27. julij 2025, v nedeljo. Tega dne ni bil razporejen za službo.

Okrajni glavar je uvedel poizvedbe, ali so bile že vložene prijave, čemur pa ni bilo tako: organ ni prejel nobenih pritožb ali prijav s strani prebivalcev. Še isti dan je okrajni glavar vprašal županjo Železne kaple/Bad Eisenkappel, ali ve za prireditev na Peršmanovi domačiji, kar je ta zanikala.

Okrajni glavar kot vodja pristojnega organa za izvrševanje Zakona o varstvu narave (K-NSG)⁸⁵ in Zakona o kampih (K-CPG)⁸⁶ ni izdal naloga niti Okrajnemu policijskem poveljstvu Velikovec/Völkermarkt (BPK-VK) niti županji.

Dne 25. julija 2025 je namestnik Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE) v telefonskem pogovoru (ob 15.24 uri) vprašal vodjo Zveznega urada za zadeve tujcev in azila, Regionalna direkcija za Koroško (Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl, Regionaldirektion Kärnten, BFA RD-Ktn), ali bi BFA RD-Ktn lahko sodeloval pri kontroli – predvidoma 27. julija 2025 – ne da bi navedel podrobnosti; pričakovan naj bi bil tudi nadzor tujcev.

Prav tako 25. julija 2025, okoli 16. ure, je namestnik LSE polical poveljnika Okrajnega policijskega poveljstva Velikovec/Völkermarkt (BPK-VK), da bi ga obvestil o načrtovanem policijskem posredovanju dne 27. julija 2025; ker pa je klic prišel po koncu delovnega časa in je poveljnik BPK že 26. julija 2025 nastopil dopust, je namestnika vodje LSE napotil k glavnemu inšpektorju. Takoj zatem je namestnik vodje LSE stopil v stik s tem uradnikom Okrajnega policijskega poveljstva Velikovec/Völkermarkt (BPK-VK) in ga prosil za pomoč v „obliki radijskih povezav“ (policijskih patrolj) za dne 27. julija 2025. Razlog: kontrole na Peršmanovi domačiji zaradi več upravnih prekrškov (Zakon o varstvu narave K-NSG, Zakon o kampih K-CPG).

Dne 26. julija 2025 ob 8.20 uri je bil isti glavni inšpektor po telefonu obveščen s strani uradnika LSE, da se dva uslužbenca LSE nahajata na območju Peršmanove domačije, kjer poskušata pridobiti dodatne informacije o udeležencih tabora, ter da njegove pomoči in pomoči še enega kolega trenutno ne potrebujejo.

Dopoldne 26. julija 2025 (okoli 10.30 ure) je namestnik vodje LSE po telefonu napovedal Okrajnemu glavarstvu Velikovec/Völkermarkt, Okrajnemu policijskemu poveljstvu Velikovec/Völkermarkt (BPK-VK) in Zveznemu uradu za zadeve tujcev in azila, Regionalna direkcija za Koroško (BFA RD-Ktn), da bo 27. julija 2025 ob 10.30 uri na policijski postaji Železna Kapla/Bad Eisenkappel potekal razgovor o intervenciji, nato pa se bodo odpeljali na Peršmanovo domačijo. Kontaktirani so potrdili svojo udeležbo.

Prav tako 26. julija 2025 je namestnik vodje LSE nekaterim udeležencem načrtovane intervencije poslal izroček „Aktenvermerk“ („Uradni zaznamek“) z glavo LSE, ki ga je razdelil na razgovoru o intervenciji. V njem je navedeno:

85 Koroški zakon o varstvu narave 2002 (Kärntner Naturschutzgesetz 2002 - K-NSG 2002), LGBl Nr 79/2002 (WV).

86 Koroški zakon o kampih (Kärntner Campingplatzgesetz – K-CPG), LGBl 1970/143 (WV).

„Uradni zaznamek

**Zadeva: Drugi antifašistični tabor – Peršmanova domačija, Koprivna-Podpeca/
Koprein-Petzen 3, 9135 Železna kapla/Bad Eisenkappel**

V času od 24. 07. do 29. 07. 2025 bo na območju Peršmanove domačije v Železni kapli drugi antifašistični tabor na Koroškem (ANTIFA Camp Kärnten).

Na območju in v neposredni bližini se nahaja približno 15 osebnih avtomobilov in 17 šotorov. Pričakovati je prisotnost najmanj več kot 30 oseb.

Pojem „Antifa“ se ne nanaša na posamezno organizacijo, temveč na skrajno levičarsko področje delovanja, znano kot „antifašizem“. Gre prevsem za avtonomne skupine in poulične skupine, ki se borijo proti političnim nasprotnikom, včasih z uporabo nasilja ali nezakonitimi dejanji.

„Avtonomno-anarhistična gibanja“ na splošno zavračajo ustaljeno strukturo v obliki strank ali državnih upravnih ustanov ter formalne hierarhije. Osrednja tema avtonomije je ustvarjanje kakršnih koli svobodnih prostorov, ki omogočajo samoodločanje. Ideološko to temelji na anarhizmu, ki opisuje odpravo vsakršne vladavine ljudi nad ljudmi (zlasti v obliki države). S tem neločljivo povezano je, da se zagovarja nasilje, ki se aktivno uporablja proti nasprotnim političnim skupinam in državnim institucijam (VerPoročilo o varstvu ustave 2024, Verfassungsschutzbericht 2024).

V zvezi s taborom so trenutno znani upravni prekrški po koroškem zakonu o kampih (K-CPG) in koroškem zakonu o varstvu narave (K-NSG).

Ukrepanje bo **obravnavano na sestanku o intervenciji dne 27. 07. 2025 ob 10.30 na policijski postaji v Železni kapli/Bad Eisenkappel**. Okrajni glavar Okrajnega glavarstva Velikovec/Völkermarkt ... bo nastopil kot vodja organa in vodja Zveznega urada za zadeve tujcev in azila, Regionalna direkcija za Koroško (BFA RD-Ktn) ... bo prav tako sodeloval pri intervenciji.

Za posredovanje se lahko uporabijo zlasti naslednje pravne podlage:

člen 1ff Koroški zakon o kampih (K-CPG).....

člen 17 Koroški zakon o kampih (K-CPG)

člen 15 (1) Koroški zakon o varstvu narave (K-NSG)

člen 65 Koroški zakon o varstvu narave (K-NSG);

člen 34b Zakon o upravnih kaznih (VwStrG);

člen 35 Zakon o varnostni policiji (SPG);

člen 9 Odredba o smernicah za posredovanje varnostnih organov (RichtlinienVO)

.....

Namestnik vodje Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE)“

V skladu s poročilom namestnika okrajnega glavarja je namestnik vodje LSE omenil Koroški Zakon o deželni varnosti (Kärntner Landessicherheitsgesetz, K-LSiG) kot dodatno pravno podlago šele med kratkim razgovorom o intervenciji ter med intervencijo dne 27. julija 2025. Informacij „od prebivalstva“ o prepovedanem kampiranju ni bilo mogoče konkretizirati. V razgovoru s Komisijo je namestnik vodje LSE izjavil, da se mu je neka oseba pritožila, da ljudje divje kampirajo na Peršmanovi domačiji, postavljena da so bila celo prenosna stranišča DIXIE, vendar policija tu ne posreduje, medtem ko je pri ribolovu prepovedan celo manjši šotor. Prijava ni bila pisno zabeležena. Na vprašanje je namestnik vodje LSE izjavil, da to osebo pozna na videz, vendar njenega imena ne pozna. Prav tako ni navedel konkretnega dneva in ure.

Komisija nima nobenih podatkov o tem, da bi namestnik vodje LSE obvestil vodjo LSE ali druge službe razen Okrajnega glavarstva Velikovec/Völkermarkt (BH-VK), Okrajnega policijskega poveljstva Velikovec/Völkermarkt (BPK-VK) in Zveznega urada za zadeve tujcev in azila, Regionalna direkcija za Koroško (BFA RD-Ktn) o pripravah na policijsko posredovanje na Peršmanovi domačiji dne 27. julija 2025, ki jo je sam načrtoval.

V nedeljo, 27. julija 2025 ob 10.30 uri, neposredno pred odhodom na kraj dogodka, je na policijski postaji Železna Kapl/Bad Eisenkappel potekal napovedani sestanek za uskladitev akcije. Udeležili so se ga namestnik vodje Deželnega urada za državno varnost in boj proti ekstremizmu (LSE), ki je pozneje deloval kot vodja policijske intervencije, še dva uradnika LSE, šest policistov Okrajnega policijskega poveljstva Velikovec/Völkermarkt (BPK-VK), Okrajni glavar in vodja Zveznega urada za zadeve tujcev in azila, Regionalna direkcija za Koroško (BFA RD-Ktn). Po poročilih se je na tem sestanku razpravljalo o razlogih za posredovanje, pravnih podlagah, upoštevanju lastne varnosti in morebitnem ravnanju druge strani. Po poročilu namestnika okrajnega glavarja je namestnik vodje LSE tematiziral morebitno kršitev dostojnosti po Koroškem Zakonu o deželni varnosti, K-LSiG)⁸⁷ in poudaril muzejski značaj Peršmanove domačije ter njegov pomen v povezavi z obeleževanjem spomina na mrtve.

Pisnega ukaza za intervencijo ali naloga za intervencijo ni bilo.

⁸⁷ Koroški zakon o državni varnosti (Kärntner Landessicherheitsgesetz – K-LsiG), LGBl 1977/74.

2.1.2 Izvedba intervencije

Policijska intervencija je po navedbah iz usklajenih poročil o intervenciji in tudi po njegovih lastnih izjavah vodil namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (LSE). To je utemeljil z dejstvom, da je bil najvišji po činu med prisotnimi, da je zaradi bližine svojega prebivališča poznal kraj intervencije ter da je kot pravnik imel potrebno pravno znanje, zaradi svojih izkušenj na področju zaščite države pa tudi zahtevano znanje o gibanjih ANTIFE.

Operacija na Peršmanovi domačiji dne 27. julija 2025 se je začela ob 11.10 s sedmimi policijskimi organi (policijski vodja intervencije in posadke treh patroljnih vozil po dva policista). Sodelovala sta tudi okrajni glavar (BH) in vodja zveznega urada za tujce in azil – regionalna direkcija Koroška (BDA RD-Ktn). Oba uradnika deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (LSE), ki sta bila prisotna na operativnem sestanku pred intervencijo, nista bila del te operativne skupine.

Ob prihodu na kraj dogodka je bilo v taboru na prostem prisotnih približno 60 oseb. Ugotovljeno je bilo, da so bili v nasprotju s hišnim redom Peršmanove domačije razobešeni štirje plakati/transparenti z napisi: »Domovina v srcu – sranje v glavi« (*Heimat im Herzen-Scheiße im Hirn*), »Hvala in priznanje protifašističnemu odporu« (*Dank und Anerkennung dem antifaschistischen Widerstand*), »Za protifašistični konsenz na Koroškem« (*Für einen antifaschistischen Konsens in Kärnten*) in »Ni mirnega zaledja – boj proti rasizmu« (*Es gibt kein ruhiges Hinterland-Fight Racism*); kasneje pa tudi po šotoru razprostrta palestinska zastava.⁸⁸ Po policijskih poročilih naj bi oseba, ki se je predstavila kot odgovorna za domačijo in tudi za tabor in ki so ji bili sporočeni razlogi za intervencijo, že na začetku uradnega dejanja izjavila, da noben udeleženec tabora ne bo sodeloval pri uradnem dejanju.

Namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (stv Leiter LSE) je v svojem poročilu navedel, da mu je bilo že na samem začetku uradnega dejanja jasno, da ne gre za »mirne antifašiste«, temveč za osebe iz ekstremističnega okolja Antife. Prav tako je imel vtis, da so bile osebe pripravljene na morebitno posredovanje oblasti. Zanj je bilo povsem očitno, da so te osebe že od samega začetka poskušale preprečiti uradno dejanje s ciljem maksimalne konfrontacije v primeru policijskega posredovanja. Posredovanje je snemalo več oseb, grozili so z intervencijami političnih in družbenih

Fotografija Peršmanove domačije, posneta s policijskega helikopterja 27. julija 2025

⁸⁸ V socialnih medijih kroži veliko število z umetno inteligenco ustvarjenih fotomontaž lepakot/transparentov; glej primer pod točko 1.2.6.5.

dostojanstvenikov. V nadaljnjih poročilih je bilo navedeno, da so se nekatere osebe policistkam in policistom približale od zadaj, ne da bi upoštevale predpisano razdaljo; poleg tega so se postavile neposredno prednje in čakale na reakcijo uradnic in uradnikov.

Glede na videomaterial (posnetki s telesnimi kamerami) in nekaj videoposnetkov, ki so jih posneli udeleženci tabora, je intervencija v začetni fazi zunaj muzejske stavbe potekala mirno. Udeleženci tabora so sicer zahtevali obrazložitev intervencije, v zakonitost katere so dvomili, nadalje uradno dejanje v slovenskem jeziku in da se počaka na prihod odvetnika. Vendar ni bilo hrupa, niti ni bilo nikakršnih znakov agresije v telesni drži. Namestnik vodje deželnega urad za zaščito države in boj proti ekstremizmu (stv Leiter LSE) je vedno znova pojasnjeval razlog za intervencijo in zahteval predložitev osebnih izkaznic (na primer: *»Potrebujem osebno izkaznico od vsakega«*; *»Prosim za osebno izkaznico, potem bo vse urejeno«*). Udeleženci tabora so se prosto gibali, takoj, ko so se približali policistki ali policistu, je namestnik vodje deželnega urad za zaščito države in boj proti ekstremizmu (stv Leiter LSE) glasno zaklical: *»Policija – ohranite razdaljo!«*

Po poročilu namestnika okrajnega glavarja (stvBH) so bile zaradi kršitev koroškega zakona o varstvu narave iz leta 2002 (K-NSG 2002) opravljene identifikacije v skladu s 34.b členom zakona o prekrških (VStG). Pri tem je šlo za *»brezčustvene in mirne situacije«*. V tem trenutku *»ni bilo razloga za eskalacijo oziroma potrebe po dodatnih silah s strani pristojnega organa [tj. Okrajno glavarstvo (BH)]«*. V okviru ugotavljanja identitete je prišlo le do *»manjših zborov ljudi okoli organov javne varnosti«*.

Iz poročil izhaja, da je bil na kraju prisoten slovensko govoreč policist. Na zahtevo za pritegnitev tolmača se je okrajni glavar (BH) okoli 11.15 ure odpravil (mobilne povezave ni bilo), da bi pripeljal slovensko govorečega uradnega tolmača Okrajnega glavarstva v Velikovcu (BH-VK), s katerim se je po približno 90 minutah, okoli 12.45, vrnil na Peršmanovo domačijo.

Ravnanje okrajnega glavarja (BH) – ki je bil uradni vodja intervencije za deželne zakone, ki spadajo v njegovo pristojnost (Koroški zakon o varstvu narave, Koroški zakon o kampih, Koroški zakon o deželni varnosti - K-NSG, K-CPG, K-LSiG) – je v videoposnetkih komaj dokumentirano. Po poročilu namestnika okrajnega glavarja (stvBH) z dne 19. avgusta 2025 se je *»dejavnost pristojnega organa [tj. Okrajno glavarstvo v Velikovcu (BH-VK)] po ustreznih upravnopravnih ukrepih (...) končala okoli 13.15. Od tega trenutka dalje pristojni organ ni izvedel več nobenih ukrepov (...)«* Okrajni glavar (BH) in tolmač sta ostala na kraju dogodka do konca intervencije na Peršmanovi domačiji ob 14.30 uri za morebitna pojasnila v okviru pristojnosti Okrajnega glavarstva v Velikovcu (BH-VK) ter za morebitna prevajalska dela.

Iz redkih videoposnetkov, na katerih je videti okrajni glavar (BH), je razvidno, da je imel bolj opazovalno vlogo, prisotnemu odvetniku pa se je kljub temu predstavil kot *»varnostni*

organ« (*Sicherheitsbehörde*). Pogovore z udeleženci tabora in odvetnikom je skoraj izključno vodil namestnik vodje vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (stv Leiter LSE) . Iz videomateriala ni mogoče razbrati, v kolikšni meri je okrajni glavar (BH) kot vodja organa dal navodila za posredovanje. Poročilo namestnika okrajnega glavarja (stvBH) poudarja, da okrajni glavar ni dal naloga za intervencijo, ni zahteval dodatnih sil in ni odredil vstopa v stavbo. Okrajni glavar v stavbo ni vstopil.

Udeleženci tabora so zahtevali, naj se počaka z nadaljnjimi uradnimi dejanji, dokler ne prispe odvetnik, ki so ga kontaktirali.

V nadaljevanju je namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (stv Leiter LSE) očitno menil, da bo glede na vedenje in nesodelovanje oseb, ki jih je bilo treba preveriti, potreboval okrepitev. Zato je ob 11.21 uri patrulji Železna Kapla 1 (*Eisenkappel 1*) naročil, naj pri Deželni operativni centrali (*Landesleitzentrale*) zaprosi za napotitev dveh do treh dodatnih enot na kraj intervencije. Zaradi pomanjkljivega oziroma zelo slabega digitalnega in mobilnega signala v območju Peršmanove domačije so intervencijske sile lahko vzpostavile radijski stik z Deželno operativno centralo le s spremembo lokacije. Deželna operativna centrala je ob 11.23 uri zahtevala za okrepitev hitro intervencijsko skupino (*Schnelle Interventionsgruppe – SIG*), ki je bila po navedbah v poročilu v tistem trenutku na Beljaškem žegnanju (*Villacher Kirchtag*). S prihodom hitre intervencijske skupine (*SIG*), sestavljene iz treh uslužbencev, dodatnega patroljnega vozila z dvema uslužbencema in vodnico službenega psa je bilo – poleg okrajnega glavarja (BH), ki je šel po tolmača in se kmalu zatem vrnil – na kraju intervencije prisotnih 14 uradnic in uradnikov. Uporabljeni pes je bil pes za zaščito in iskanje oseb.

Po prihodu odvetnika ob 11.49 so mu bili sporočeni razlogi za intervencijo (kršitve koroškega zakona o varstvu narave – K-NSG zaradi kampiranja v naravi in kršitve koroškega zakona o kampih – K-CPG zaradi vzpostavitve kampa brez dovoljenja). Poleg tega je namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (stv Leiter LSE) opozoril na ugotovitve na kraju samem – namestitev palestinske zastave na šotoru, kar naj bi kazalo na »*protizraelsko usmeritev*«, in namestitev transparentov z napisoma »*Domovina v srcu – sranje v glavi*« in »*Ni mirnega zaledja*« –, tako da bi po njegovi oceni prišlo še do kršitve javnega reda po koroškem zakonu o deželni varnosti (*K-LSiG*). Po njegovem mnenju bi kampiranje in širjenje ekstremističnih idej na spominskem kraju, kot je Peršmanova domačija, predstavljalo hudo kršitev dobrih običajev, ki bi jih moral vsakdo upoštevati v javnosti.

Nato se je začelo ugotavljanje identitete v skladu s 34.b členom zakona o prekrških (*VStG*)⁸⁹ v povezavi z 2. in 3. odstavkom 35. člena zakona o varnostni policiji (*SPG*)⁹⁰

89 Zakon o prekrških 1991 (*Verwaltungsstrafgesetz 1991 – VStG*), BGBl 1991/52 (WV).

90 Zakon o varnostni policiji (*Sicherheitspolizeigesetz – SPG*), BGBl 1991/566.

Medtem ko je bil del udeležencev tabora pripravljen sodelovati, je iz policijskih poročil razvidno, da se je približno 20 oseb umaknilo v notranjost stavbe in nato gledalo skozi okna prvega nadstropja.⁹¹ Poskus, da bi osebe s pomočjo odvetnika prepričali, naj zapustijo stavbo in sodelujejo pri ugotavljanju identitete, ni bil uspešen. Zato se je namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stv Leiter LSE*) odločil, da vstopi v stavbo – proti izrecni volji upravljavca muzeja – skupaj z vodjo Zveznega urada za tujce in azil - regionalna direkcija Koroške (*Leiter BFA RD-Ktn*), z okrajnimi silami in s tremi uslužbenci hitre intervencijske skupine (*SIG*). Kot pravno podlago je v poročilih in večkrat na kraju samem navedel 36. člen zakona o tujcih (*Fremdenpolizeigesetz*)⁹² in s tem izvedbo ukrepov policije za tujce za ugotavljanje zakonitosti prebivanja tujcev v državi⁹³. Prisotnost tujcev v stavbi so po navedbah policijskih poročil domnevali, ker je bilo v neposredni bližini objekta ugotovljenih več parkiranih vozil s tujimi registrskimi tablicami, ki jih po preiskavah na kraju samem ni bilo mogoče dokončno pripisati že preverjenim osebam. Hkrati je namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stv Leiter LSE*) ob 13.06 uri pozval prisotne izvršilne sile, naj aktivirajo svoje telesne kamere. Okrajni glavar (*BH*) ni vstopil v muzejsko stavbo in tudi ni odredil vstopa v stavbo.

Za namene dokumentiranja (izdelava zračnih posnetkov) je bil poklican policijski helikopter. Policijski helikopter, z registracijo OE-BXL, je med 13.10 in 13.45 uro (vključno s priletom od letališča Celovec/Klagenfurt ter vrnitvijo na isto letališče) opravil fotografski polet za deželni urad za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*LSE*) deželne policijske direkcije za Koroško (*LPD Kärnten*). Polet je bil dokumentiran v programu o letalskih podatkih notranjega ministrstva (*BMI*) pod številko 3609/25. Na dodatna vprašanja Komisije drugi leti letalske policije po razpoložljivih letalskih protokolih niso bili povezani z intervencijo na Peršmanovi domačiji niti v dneh pred intervencijo niti v dneh po njej.

Po policijskih poročilih je grozilo, da se bo uradno dejanje ob vstopu v stavbo zaostri. Iz posnetkov telesnih kamer je razvidno, da se je pred vhodom zbralo več udeležencev tabora, ki so zahtevali predložitev odredbe za hišno preiskavo in so prav tako želeli vstopiti v muzej. Z lajanjem policijskega psa (čeprav na povodcu in z nagobčnikom) ter s kričanjem udeležencev tabora je situacija postala zvočno burna. Prisotni odvetnik je z namestnikom vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stv Leiter LSE*) razpravljal o manjkajoči pravni podlagi za vstop v muzejsko stavbo in kritiziral predvsem uporabo psa. Končno so žival odpeljali nazaj v službeno vozilo. Namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stv Leiter LSE*) si je utrl pot v stavbo in glasno zahteval, da se morajo udeleženci tabora umakniti, kar niso

91 Pojasnilo: V prvem nadstropju muzejske stavbe – zunaj razstavnega prostora – so bivalni prostori s spalnimi mesti in sanitarijami.

92 Zakon o policiji za tujce 2005 (*Fremdenpolizeigesetz* 2005 – FPG), BGBl I 2005/100.

93 Tujec je oseba, ki nima avstrijskega državljanstva (1. točka 4. člena Zakona o policiji za tujce (*Fremdenpolizeigesetz*)).

storili vsi, ter da prihaja okrepitev v muzejsko stavbo. Ko so v stavbo vstopili še dodatni policisti, je namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stv Leiter LSE*) od znotraj zaprl vhodna vrata. Pri tem se je zataknila rama enega od udeležencev tabora. Zaradi njegovih krikov so vrata odprli za špranjo, tako da se je poškodovani lahko umaknil iz območja vrat. Namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stv Leiter LSE*) je v svojem poročilu navedel, da je bil tudi on poškodovan zaradi upora enega udeleženca tabora (ki je poskušal utreti vrata). Patrulja policijske postaje v Železni Kapli (*PI Bad Eisenkappel*) je poklicala reševalno službo, ki je prispela ob 14.15 uri. Poškodovani udeleženec tabora je podpisal izjavo o odklonitvi zdravljenja (*Revers*) in ostal na kraju intervencije. Namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stv Leiter LSE*) je po intervenciji poiskal zdravniško pomoč v travmatološki bolnišnici v Celovcu (*UKH Klagenfurt*).

V notranjosti je nadaljnje uradno dejanje potekalo v napeti, vendar mirni atmosferi. Udeleženci tabora so izražali protest, odvetnik pa je znova poudaril nezakonitost uradnega dejanja. Po njegovem posredovanju so bili v muzeju prisotni udeleženci tabora – razen treh oseb – končno pripravljeni predložiti osebne izkaznice in navesti svoje naslove. Policisti so so v prostorih v zgornjem nadstropju iskali skrite osebe in ustvarili fotodokumentacijo.

V notranjosti stavbe so bili aretirani trije udeleženci tabora. Po poročilu deželne policijske direkcije za Koroško (*LPD Kärnten*) in zapisnikih o pridržanju so bile te aretacije izvedene zaradi ugotavljanja identitete, ker niso razkrili svojih osebnih podatkov v skladu s 34.b členom zakona o prekrških (*VStG*) v zvezi z 2. in 3. odstavkom 35. člena zakona o varnostni policiji (*SPG*). Po razpoložljivem videomaterialu je aretacije ob 14.02 uri izrekel vodja vodja zveznega urada za tujce in azil – regionalna direkcija Koroške (*BFA RD-Ktn*). Ena oseba je bila takoj pripravljena, da prinese osebno izkaznico, zato je bila aretacija ob 14.03 uri preklicana. Drugi dve aretirani osebi sta bili preiskani v razstavnih prostorih in odpeljani na policijsko postajo v Dobro vas (*PI Eberndorf*) za ugotavljanje identitete. Aretacije so bile preklicane ob 15.24 uri. Ena aretirana ženska je bila avstrijska državljanka, druga aretiranka pa hrvaška državljanka. Proti nemški državljanki je bil (brez aretacije) uveden postopek za preverjanje izгона; postopek je bil po poročilu Zveznega urada za tujce in azil (*BFA*) že avgusta ustavljen.

Iz celotnega videomateriala ni razvidno, da bi udeleženci tabora prijeli za kakršno koli orožje ali predmete, podobne orožju. Prav tako ni bilo grozilnih gest. Opazno je bilo, da je namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stv Leiter LSE*) kljub temu vedno znova glasno klical: »Policija – ohranite razdaljo!«

Po opravljenih kontrolah identitete se je uradno dejanje na Peršmanovi domačiji končalo ob 14.30 uri. Po koncu intervencije na Peršmanovi domačiji so trije tja napoteni policisti hitre intervencijske skupine (*SIG*) na deželni cesti L130 v Koprivni (*Koprein*), *Sonnseite 15 (L130)*, v smeri Železna Kapla (*Bad Eisenkappel*), izvedli kontrole voznikov in vozil po

zakonu o cestnem prometu (StVO). Kot razlog je bilo v poročilih navedeno, da je bilo med intervencijo na Peršmanovi domačiji »ugotovljeno, da se je na kraju samem očitno užival alkohol, saj je bilo naokoli razmetanih več pločevink piva.« Če je šlo za vozila s tujimi registrskimi tablicami, so bili zahtevani tudi osebni dokumenti sopotnic in sopotnikov. Komisija nima informacij o tem, da bi bile vložene ovadbe zaradi vožnje pod vplivom alkohola.

Ob 16.06 uri so policisti ustavili osebno vozilo, ki ga je vozil funkcionar upravljavca muzeja, in ga pozvali, naj predloži vozniško in prometno dovoljenje. Zadevni moški, katerega identiteta zaradi njegove poznanosti na Peršmanovi domačiji ni bila ugotovljena, je v nemškem jeziku zahteval, naj se uradno dejanje opravi v slovenščini. Odgovorili so mu, da lahko organizirajo tolmača, vendar bo to trajalo nekaj časa. Po poročilu policije voznik ni upošteval poziva, naj sodeluje pri kontroli voznika in vozila, ter je organe opozoril, da to ni zakonito uradno dejanje. Nato je nadaljeval vožnjo. Policisti hitre intervencijske skupine (SIG) so vozilo zasledovali in ga po približno dveh kilometrih prisilili, da se je ustavilo. Ob 16.08 uri je bil voznik aretiran zaradi poskusa upora proti državni oblasti. Ker voznik ni izstopil, so ga izvlekli iz vozila, ga položili na trebuh na tla in mu na hrbtu nataknili lisice. Nato so ga odpeljali v službeno vozilo. Položitev na tla in natikanje lisic je z videoposnetkom dokumentirala udeleženka tabora, ki je vozila pred vozilom aretiranega voznika. V poročilu o poškodbah bolnišnice v Celovcu (*Klinikum Klagenfurt*) je voznik utrpel odprto rano na lasišču. Reševalna služba, ki jo je poklicalo Okrajno policijsko poveljstvo Velikovec (BPK-VK), je naročilo zdravstveni pregled v celovski bolnišnici (Klinikum Klagenfurt). Ker niso bili potrebni nadaljnji zdravstveni ukrepi, so aretiranca prepeljali nazaj na Okrajno policijsko poveljstvo Velikovec (BPK-VK). Ob 19.20 uri je bila aretacija preklicana – potem ko je državno tožilstvo v Celovcu odredilo prijavo na prostosti.

Navedbe policistov hitre intervencijske skupine (SIG), aretiranega voznika in prič o natančnem poteku dogodkov od prve ustavitve do aretacije so si med seboj nasprotujoče. Natančne okoliščine je treba ugotoviti v že potekajočih sodnih in upravnih postopkih. Po informacijah, ki jih ima Komisija, je bila zoper aretiranca vložena ovadba zaradi poskusa upora proti državni oblasti, ta pa je vložil pritožbo zoper ukrepe in ovadbo zaradi zatrjevanega nasilnega ravnanja/trpinčenja.

Po informacijah, ki jih ima komisija, je bilo pri Okrajnem glavarstvu Velikovec (BH-VK) vloženi 57 ovadb zaradi kršitve javnega reda (1. člen koroškega zakona o deželni varnosti – K-LSiG) in deset ovadb zaradi upravnih prekrškov po koroškem zakonu o varstvu narave – K-NSG (dve ovadbi se nanašata na šotor, osem ovadb na parkirano vozilo). Besedilo identičnih ovadb zaradi kršitve javnega reda, ki jih je vložila policijska postaja v Železni Kapli (*PI Bad Eisenkappel/Železna Kapla*), je temeljilo na formulacijah namestnika vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (*stvLeiterLSE*).

Podatki in naslovi, zbrani v okviru ugotavljanja identitete, so bili posredovani Direktoratu za državno varnost in obveščevalne zadeve (DSN).

Poleg tega je bilo vloženih več pritožb zoper ukrepe oblasti in kazenskih ovadb. V kolikšni meri so bile pritožbe vložene še kje drugje, Komisiji ni znano.

Policijska postaja v Velikovcu (PI-VK) je opis dejanskega stanja zaradi domnevnih kršitev gradbenih in požarno-varnostnih predpisov posredovala Okrajnemu glavarstvu v Velikovcu (BH-VK).

Iz dokumentov, ki so na voljo Komisiji, je še razvidno, da je bil namestnik vodje deželnega urada za zaščito države in boj proti ekstremizmu (stvLeiterLSE) že med uradnim dejanjem leta 2015 na Dunaju v stiku s KSŠSD, kar je privedlo do prijave po zakonu o obrtni dejavnosti 1994 (GewO 1994)⁹⁴.

2.2 Sklepne ugotovitve

2.2.1 Povod za izvedbo ukrepa

Ukrep dne 27. julija 2025 je bil po podatkih iz spisa utemeljen s tem, da naj bi se po domnevnih pritožbah iz prebivalstva, izvajala preiskava domnevnih prekrškov upravnega prava. Pred izvedbo ukrepa so bili navedeni možni prekrški po *K-NSG* (*Kärntner Naturschutzgesetz* – Koroški zakon o varstvu narave) zaradi prepovedanega kampiranja v naravnem okolju, in *K-CPG* (*Kärntner Campingplatzgesetz* – Koroški zakon o kampiranju) zaradi neodobrenega obratovanja kampa. Šele med operativnim sestankom in samo izvedbo ukrepa je bila dodana še kršitev javnega reda in spodobnosti po *K-LSiG* (*Kärntner Landessicherheitsgesetz* – Koroški zakon o javni varnosti). V celoviti oceni se ta utemeljitev kaže kot zgolj pretveza za poseg iz razlogov varovanja ustavne ureditve (kot del varnostne policije):

- Za te domnevne „pritožbe iz prebivalstva“ ne obstajajo nobeni zapisniki, opombe ali druga dokumentacija, ampak zgolj izjava namestnika vodje deželnega urada za varstvo ustavne ureditve in boja proti ekstremizmu (*LSE*), da mu je bila pritožba zasebno posredovana s strani osebe, ki jo je poznal po videzu, njenega imena pa ni poznal. Pri za to pristojnem okrajnem uradu ni bilo vloženih nobenih pritožb.
- Šotori, ki so po izjavi namestnika vodje *LSE* predstavljali povod za domnevno pritožbo, so bili postavljeni 24. in 25. julija 2025. Policijski ukrep z dne 27. julija 2025 pa se je začel pripravljati že 25. julija 2025. Namestnik vodje *LSE* se ni spomnil, kdaj naj bi bila pritožba sploh podana.

⁹⁴ Zakon o obrtni dejavnosti 1994 (Gewerbeordnung 1994 – GewO 1994), BGBl 1994/194.

- *LSE Koroška* (in s tem tudi namestnik vodje *LSE*) ni bil pristojen za preverjanje navedenih upravnih prekrškov. Takšna pritožba bi morala biti posredovana pristojnemu okrožnemu uradu ali krajevni policijski postaji. Namesto tega je namestnik vodje *LSE* organiziral operacijo z več policistkami in policisti, predstavniki okrožnega urada ter vodjo regionalne enote Zveznega urada za tujce in azil (*BFA RD-Ktn*), in na kraju samem vodil policijski ukrep. Namestnik vodje *LSE* se pri tem sklicuje na svojo funkcijo organa javne varnosti (po § 5 2. odst. 3. točka Zakona o varnostni policiji (*SPG*) kot uslužbenec pravne službe Deželne policijske direkcije Koroške (*LPD Kärnten*), pooblaščen za izvajanje neposredne ukazne in prisilne oblasti ter na določbe deželnih zakonov, ki urejajo sodelovanje organov pri izvajanju nadzora nad upravnimi prekrški. Vendar § 65 1. odst. K-NSG in § 17 K-CPG ne pooblaščata in ne zavezujeata vseh organov javne varnosti k sodelovanju, temveč izključno varstvene organe Zvezne policije (*Wachkörper Bundespolizei* po § 5 2. odst. 1. točki *SPG*), kamor namestnik vodje *LSE* ne spada. V tem pogledu je bil torej ne le kot predstavnik *LPD Kärnten*, temveč tudi kot izvršilni organ stvarno nepristojen. Nasprotno pa § 14 *K-LSiG* sicer pooblašča vse organe javne varnosti, vendar se je domnevni prekršek po tem zakonu zaradi kršitve javnega spodobja pojavil šele med predhodnim sestankom neposredno pred izvedbo ukrepa, zato ne more predstavljati razloga za načrtovanje in organizacijo samega ukrepa.
- V prisotnosti okrožnega glavarja (*BH*), ki je pristojni organ za upravne prekrške zaradi katerih je bil ukrep sprožen, ni mogoče razumno pojasniti potrebe po navzočnosti še enega pravnega organa. Organa, ki je za to zadevo tako ali tako nepristojen. *BH*, ki je bil pristojen za *K-NSG* in *K-CPG* – ter pozneje tudi za domnevno kršitev javnega reda in spodobnosti po *K-LSiG*, ni po navedbah namestnika vodje okrožnega urada (*stvBH*) izdal nobenih navodil, temveč je dogajanje pretežno le opazoval. Tudi to nakazuje, da so bili upravni prekrški kot razlog za ukrep več kot vprašljivi.
- Tudi vključitev vodje Zveznega urada za tujce in azil – Regionalne direkcije Koroška (*BFA RD-Ktn*) je s sumom upravnih prekrškov po *K-NSG* ali *K-CPG* težko razložljiv. Nasprotno pa že sam namig, da bi lahko brez navedbe kakršnihkoli dodatnih podrobnosti prišlo do nadzora nad tujci, utrjuje domnevo, da so bili omenjeni upravni prekrški uporabljeni kot pretveza, saj ima *BFA* pristojnost izključno pri izvajanju 7. poglavja („Odstranitev in dovolitev prebivanja“), 8. poglavja („Ukrepi za prenehanje prebivanja državljanov tretjih držav“) in 11. poglavja („Avstrijski dokumenti za tujce“) Zakona o tujcih (*FPG*), ne pa tudi glede pooblastil, določenih v 5. poglavju *FPG*, ki ureja pooblastila oziroma pristojnost organov javne varnosti v okviru tujskih in mejnih postopkov (npr. zahteve za podatke, ugotavljanje identitete, vstop v prostore ali pridržanje oseb).
- Ukrep z dne 27. julija 2025 je bil izveden neposredno po različnih oblikah opazovanja Antifa kampa, ki so jih v prehodnih dneh izvajali organi *LSE* ter po njihovem naročilu delujoče policijske enote. Ni sporno, da je šlo pri teh dejanjih za aktivnosti *LSE* v okviru varovanja ustavne ureditve.

- V okviru priprave operacije je namestnik vodje *LSE* pripravil Handout (informativni dokument) za policijske enote, ki nosi glavo urada *LSE* in je tudi podpisan s strani namestnika vodje *LSE*. V ospredju dokumenta so ocene, pomembne za področje varstva ustavne ureditve, ki se nanašajo na „Antifo“, njihovo domnevno nagnjenost k nasilju ter nasprotovanju državnim institucijam. V njem se „Antifo“ enači z „levičarsko-ekstremističnim področjem delovanja antifašizma“.
- Ugotavljanje identitete oseb bi moralo biti, glede na domnevni nedovoljeni obrat kampa, omejeno na upravljavce „objekta“ in pri nedovoljenem kampiranju v naravi na uporabnice oziroma uporabnike dveh morebitnih izven območja domačije postavljena šotora, saj bi le v teh primerih bilo mogoče utemeljeno domnevati obstoj upravnega prekrška. Vendar je bilo z veliko porabo sredstev ugotavljanje identitete razširjeno na vse udeležence kampa.
- Domnevna kršitev javnega reda in spodobnosti, ki je bila pri nadzoru zaznana, je bila predvsem utemeljena z očitki o ekstremizmu in antisemitizmu na kraju spominskega pomena. Takšni očitki pa niso vprašanja javnega reda ali spodobnosti, temveč vprašanja s področja varstva ustavne ureditve.

Vse navedeno kaže na to, da je bil namen ukrepa zbiranje identifikacijskih podatkov vseh udeležencev v kampu Antifa iz razlogov povezanih z varstvom ustavne ureditve. To domnevo potrjuje tudi dejstvo, da so bili ti identifikacijski podatki – po navedbah vodje *LSE* – posredovani Državni službi za varnost in obveščevalno dejavnost (*DSN*). V kolikšni meri je bilo to posredovanje in morebitna nadaljnja obdelava podatkov pravno utemeljena, bo morala preveriti *DSN*.

2.2.2 Pobuda za izvedbo ukrepa

Ukrep z dne 27. julija 2025 je očitno temeljil izključno na lastni pobudi namestnika vodje *LSE*:

- Kamp je bil že 24., 25. in 26. julija 2025 opazovan s strani uradnikov *LSE* in krajevnih izvršilnih organov, ki so delovali po naročilu *LSE*. Takšne sicer običajne preiskovalne aktivnosti so bile odrejene s strani vodje *LSE* že z dnem 16. julija 2025. Po njenih navedbah ni odredila nobenega dodatnega nadzora ali preverjanja, kot je bilo izvedeno v okviru ukrepa dne 27. julija 2025.
- Vodja *LSE* je bila od 24. julija 2025 na dopustu. Od tega trenutka je namestnik vodje *LSE* brez vključitve ali obveščanja svojih nadrejenih v Deželni policijski direkciji (*LPD*) samostojno ukrepal. Najprej je dne 25. julija 2025 stopil v telefonski stik z BH, pred katerim je izrazil sum morebitnih upravnih prekrškov v zvezi s kampom na območju Peršmanovega doma ter napovedal izvedbo operacije *LSE* za 27. julij 2025; hkrati je pri vodji *BFA RD-Ktn* poizvedel, ali bi *BFA* lahko sodeloval pri tej operaciji zaradi morebitnih preverjanj po zakonodaji o tujcih. Naslednji dan je namestnik vodje *LSE* sporočil termin *BH-VK* (okrožni urad Velikovec), *BPK-VK* (okrajno policijsko vodstvo

Velikovec) in *BFA RD-Ktn* za predhodni usklajevalni sestanek glede ukrepa za 27. julij 2025 ter posredoval *BH-VK* in zaprosenim izvršilnim organom za pripravo operacije informativni dokument (Handout).

- Sodelovanje *BH*, vodje *BFA RD-Ktn* ter uradnikov specialne intervencijske skupine (*SIG*) je potekalo izključno na pobudo in prošnjo namestnika vodje *LSE*. Prav tako je udeležba policijskih enot pri ukrepu dne 27. julija 2025 potekala izključno na podlagi zahteve namestnika vodje *LSE*. Drugi uslužbenci *LSE* pri ukrepu niso bili vključeni. Prav tako pa po seznanjenosti komisije o tem ni bila obveščena *DSN*.
- Namestnik vodje *LSE* je v svojem pisnem pojasnilu – kakor tudi v pogovoru s komisijo – prevzel polno odgovornost za izvedbo ukrepa. Vendar se pri tem ni mogel spomniti, kdo je izdal ukaz za vstop v stavbo muzeja in za izvedbo prometnega nadzora tam. Dejansko pa, kolikor je to mogoče razbrati iz poročil oziroma posnetkov z nosnih kamer (Body Worn Cameras), izvirajo skoraj vsi ukazi in navodila nadzorovanim osebam prav od njega. Komisija nima podatkov, ali se je *BH* posvetoval z namestnikom vodje *LSE*. Po razpoložljivih informacijah *BH* ni izdal nobenih odredb ali navodil. Vodja *BFA RD-Ktn* pred vstopom v stavbo muzeja ni opravljal nobenih dejanj. Vendar pa v nasprotju z navedbami v dokumentaciji, ki je bila predložena komisiji, slikovni material jasno kaže, da je v muzeju prav on izrekel odredbe o pridržanju oseb.
- Po zaključku ukrepa je namestnik vodje *LSE* pripravil tudi besedilni predlog („wording“) kot pomoč pri pripravi prijav zaradi kršitve javnega reda in spodobnosti po deželnem zakonu *K-LSiG*.
- V poročilih in pogovoru s komisijo je namestnik vodje *LSE* odločno zagovarjal izvedbo ukrepa, medtem ko poročilo *BH* izkazuje določeno zadržanost in se v bistvenem delu sklicuje na ocene ter odredbe namestnika vodje *LSE*.
- Pobuda za izvedbo ukrepa je bila razvidno dana s strani namestnika vodje *LSE*. Vsi drugi udeleženi organi so pri ukrepu sodelovali brez dodatnih poizvedb ali preverjanja. To pa glede na nepristojnost tako *LSE* kot tudi namestnika vodje *LSE* kot izvršilnega organa ni samoumevno, saj so ukazi izvirali od nepristojnega organa in jih zato ne bi bilo treba izvršiti. Po drugi strani pa komisija ne prezira dejstva, da imajo varnostni organi hierarhično strukturo in ustaljeno poveljniško verigo, ki se je v praksi izvršilni organi, napoteni na ukrep, praviloma ne sprašujejo ali ne preverjajo. Med varnostne organe ne sodi le Deželna policijska direkcija (*LPD*), temveč tudi okrožni urad (1. odstavek 78a. člena Zvezne ustave – *B-VG*), katerega vodja je bil na kraju prisoten. Preiskovalna dejanja v zvezi z deželnimi predpisi so bila v vsakem primeru izvedena ne v okviru varnostne policije, temveč s strani organov Zvezne policije kot pomožnih organov okrožnega urada. *LSE* v tem pogledu ni imel nobene pristojnosti, in ne glede na vprašanje, ali je namestnik vodje *LSE* sploh organ javne varnosti, na ta dan ni bil

na službeni dolžnosti. Ker ni bil na službeni dolžnosti, se postavlja vprašanje, zakaj je sploh ukrepal. Glede tega v razpoložljivi dokumentaciji ni bilo najdenih nobenih informacij.

- Omeniti velja izrazito pasivnost *BH* na kraju dogodka, zaradi katerega je bil policijskemu vodji ukrepa prepuščen popolnoma prost manevrski prostor. Kot pravniško usposobljen, krajevno in stvarno pristojen organ v zadevah deželne izvršilne oblasti bi se moral *BH* zavedati, da je namestnik vodje *LSE* izvajal uradna opravila na področju, za katera ni bil pristojen. Od *BH* bi bilo razumno pričakovati, da bi prevzel odgovornost kot vodja pristojnega organa – v kolikor je to spadalo v njegovo pristojnost – in zagotovil zakonito ter sorazmerno izvedbo ukrepa. Poleg tega bi moral *BH* že v trenutku, ko je bil 25. julija 2025 v okviru telefonskega pogovora obveščen o domnevnih upravnih prekrških, ustrezno ukrepati in z ustreznim navodilom *BPK-VK* zagotoviti prenehanje protipravnega ravnanja.

2.2.3 Uradna dejanja na Peršmanovem domu

Uradna dejanja na Peršmanovem domu so bila izvedena s strani varstvenih organov Zvezne policije in kolikor je to razvidno iz posnetkov nosnih kamer (Body Worn Cameras), v glavnem mirno in preudarno, čeprav bi sicer pravilno izvedene identifikacijske ugotovitve in osebne preiskave, iz spoštovanja in zaradi posebne občutljivosti na tem kraju, naj bile izvedene izven muzejskih prostorov, namreč v drugih za ta namen primernih prostorih na območju Peršmanovega doma. Drugače pa je mogoče oceniti prihod pripadnikov specialne intervencijske skupine (*SIG*), ki je vseboval določen zastraševalni učinek, pa tudi njihove prometne nadzore ter preganjanje in prijetje ene izmed oseb, ki je bila pred tem prisotna na območju Peršmanovega doma.

Tudi udeleženci kampa, ki so bili podvrženi nadzoru, so se večinoma vedli mirno in bili pri ugotavljanju identitete pretežno sodelujoči. Razprave z operativnimi enotami so potekale, glede na razpoložljive video posnetke, čeprav vztrajno, vendar vseeno stvarno in ob sklicevanju na pravne vidike. Glasnejše odzive je bilo zaznati le v zvezi s službenim psom, ki je bil po kratkem času zaprt v svoj boks v službenem vozilu, ter ob kratkem prerivanju, ki je nastalo ob vstopu operativnih enot v stavbo.

Na podlagi različnih izjav in mestoma tudi glasnih ukazov se zdi, da se je zlasti namestnik vodje *LSE*, ki je nastopal kot policijski vodja operacije, počutil ogroženega. Iz različnih zapisnikov in uradnih zapisnikov dodatno izhaja, da se je več pripadnikov operativnih enot zaradi pomanjkanja razdalje med njimi in udeleženci kampa prav tako počutilo utesnjeno oziroma ogroženo. Te zaznave bi lahko bile v povezavi z informativnim dokumentom („Handout“) namestnika vodje *LSE*, v katerem je bil pojem „Antifa“ povezan z „avtonomno-anarhističnimi gibanji“ in njihovo domnevno pripravljenostjo za uporabo nasilja.

2.2.4 Kršitev javnega reda in spodobnosti

V okviru ukrepa sta bila palestinska zastava, nameščena na enem od šotorov, in plakat z napisi „Domovina v srcu – sranje v glavi“ ter „Mirnega zaledja ni“ ocenjena kot žaljiva oziroma neprimerna. Po oceni namestnika vodje LSE naj bi palestinska zastava v povezavi s predhodnimi objavami, kritičnimi do Izraela, kazala na antisemitsko stališče, medtem ko naj bi nameščanje plakata pomenilo kršitev javnega reda in spodobnosti po deželnem zakonu K-LSiG in s tem dodatni upravni prekršek. Po njegovi presoji bi kampiranje ter širjenje domnevno ekstremističnih oziroma antisemitskih stališč na kraju spomina, kot je Peršmanov dom, pomenila hudo kršitev dolžnosti spoštovanja javnega reda in dobrih običajev, ki jih je vsaka oseba dolžna upoštevati v javnosti.

Glede na dejstvo, da je tak kraj namenjen dostojnemu spominu in ne sme biti prisvojen ali zlorabljen s strani kogarkoli, pravila ravnanja organizatorja in hišni red izrecno prepovedujeta nameščanje plakatov. Kljub tem določbam je prišlo do izobešanja omenjenih plakatov. Po navedbah udeležencev je bil plakat prvotno pripravljen za demonstracijo proti nemško-nacionalističnim skupinam na Dunaju, pri čemer naj bi bil besedilni del plakata iztrgan iz svojega prvotnega konteksta. Besedilo „*Heimat im Herzen und Scheiße im Hirn* („Domovina v srcu – sranje v glavi“)“ naj bi bilo verz pesmi skupine Roy de Roy. Presoja, ali nameščanje plakata predstavlja upravni prekršek po deželnem zakonu K-LSiG, spada v pristojnost BH-VK. Ne glede na to pa je treba opozoriti na sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice (EGMR) in Avstrijskega ustavnega sodišča (VfGH), ki pravici do svobode izražanja po 10. členu Evropske konvencije o človekovih pravicah (EGMR)⁹⁵ priznavata izjemno širok okvir varstva. 10. člen EGMR ne velja le za informacije ali ideje, ki so pozitivno sprejete ali se štejejo za neškodljive oziroma nepomembne, temveč tudi za tiste, ki žalijo, šokirajo ali vznemirjajo državo ali del prebivalstva.⁹⁶ 10. člen EGMR torej varuje vse oblike odprte komunikacije, zato so izražanja mnenj prek letakov ali transparentov prav tako vključena v varovano področje svobode izražanja.⁹⁷

Simboli, katerih uporaba je po § 2 1. odst. Zakona o prepovedi simbolov (*Symbole-Gesetz*) prepovedana, so navedeni v Uredbi o označitvi simbolov (*Symbole-BezeichnungsV*)⁹⁸. Mednje sodijo tudi simboli gibanja Hamas (št. 18 in 19 v Prilogi 1 k Uredbi o označitvi simbolov). Palestinska zastava pa ni simbol, naveden v tej uredbi. Njeno izobešanje na šotoru, četudi lahko izraža določeno politično stališče, zato ne more biti sankcionirano kot upravni prekršek po § 3 Zakona o prepovedi simbolov in prav tako ne more biti

⁹⁵ Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin – EKČP, BGBl 1958/20.

⁹⁶ Primerjaj sodbo ESČP z dne 7. 12. 1976, *Handyside* proti Združenemu kraljestvu, št. 5493/72, odst. 49; v tem smislu tudi odločba Avstrijskega ustavnega sodišča VfSlg 10.700/1985.

⁹⁷ Primerjaj *Hofstätter v Kahl/Khakzadeh/Schmid*, Bundesverfassungsrecht (2021), člen 10 EKČP, odst. 15 s sklici na nadaljnjo literaturo.

⁹⁸ Uredba zvezne ministrice za notranje zadeve o označitvi simbolov, katerih uporaba je prepovedana – Uredba o označitvi simbolov (*Verordnung der Bundesministerin für Inneres zur Bezeichnung von Symbolen, deren Verwendung verboten ist – Symbole-BezeichnungsV*), BGBl II 2015/23.

obravnavano kot antisemitsko dejanje. Poleg tega je palestinska zastava uradna zastava države s statusom opazovalke pri Organizaciji združenih narodov.

2.2.5 Pomen kraja, kjer je prišlo do intervencije

Komisija nima nobenih podatkov, da bi bil namen intervencije usmerjen proti slovenski narodni skupnosti na Koroškem oziroma proti muzeju na Peršmanovi domačiji. Bolj verjetno je bila intervencija namenjena že vnaprej kot ekstremno levo ocenjenemu gibanju Antifa, ki je že prejšnje leto priredilo dogodek na Peršmanovem domu, to pa brez pritožb in brez uradnega posredovanja organov oblasti ali policije.

Po drugi strani bi bilo glede na osebno sestavo udeležencev tabora Antifa in glede na spominsko leto ob 70-letnici podpisa Avstrijske državne pogodbe mogoče pričakovati, da bodo prizadeti, zlasti pa pripadniki slovenske narodne skupnosti na Koroškem, intervencijo razumeli kot napad nase, kar bi lahko ponovno obudilo stare konflikte. Za takšno dojemanje s strani oblasti ni bilo nobenega razumevanja.

Predvsem pa se ni upoštevalo, kje se je intervencija sploh dogajala, namreč na osrednjem spominskem kraju slovenske narodne skupnosti na Koroškem, kateri je posvečen spominu na napad in množični umor, ki so ga zagrešile policijske enote. Pri takem kraju bi moralo policijsko posredovanje potekati z izjemno tankočutnostjo, kar pa pri načrtovanju in izvedbi intervencije očitno ni igralo nikakršne vloge, prav tako ne predhodno obveščanje in usklajevanje z nadrejenimi službami.

2.2.6 Pravno vrednotenje

Ne glede na presojo neodvisnih sodišč in pristojnih upravnih organov je bila po mnenju komisije intervencija v več pogledih nesorazmerna, protipravna in vprašljiva.

Intervencijo je začel namestnik vodje LSE, brez vključitve svojih nadrejenih, vendar z vključitvijo pristojnega okrajnega glavarstva (BH) in vodje Zveznega urada za tujce, regionalne direkcije Koroška (BFA RD-Ktn). Med samim posredovanjem je namestnik vodje LSE deloval kot *vodja policijske intervencije*. Uradni *vodja intervencije* pa je bil predstojnik okrajnega glavarstva (BH), ki je bil vključen že v pripravljalni fazi in se je med samo izvedbo v glavnem nahajal na kraju dogodka. Kot predstojnik organa je bil pristojen za izvrševanje deželnih predpisov (K-CPG, K-NSG, K-LSiG) in za izvajanje Zakona o varstvu javne varnosti (SPG), kjer nastopa kot varnostni organ. Policijski organi so pri tem nastopali kot pomožni organi BH-VK (Okrajno glavarstvo Velikovec) pri izvrševanju navedenih zakonov, zato so njihova dejanja pripisljiva BH-VK. Namesto da bi poskrbel za zakonito in sorazmerno izvedbo postopka, je predstojnik BH namestniku vodje LSE prepustil obseg pooblastil, ki mu po zakonu ne pripada, ta pa jih je pretirano izkoristil. Predstojnik BH bi imel ves čas možnost poseči v dogajanje in bil bi kot odgovorna uradna oseba celo dolžan, da zagotovi zakonito in sorazmerno izvrševanje ukrepov na področju pristojnosti njegovega pravnega organa.

Posamezna dejanja uradnih oseb:

Če je bila intervencija namenjena ugotavljanju identitete udeležencev tabora iz *razlogov varovanja ustavnega reda* (kar po mnenju komisije predstavlja njegov dejanski namen), zanj ni bilo pravne podlage. S tem je bilo kršeno določilo § 28a odst. 3 *SPG*⁹⁹, ki velja tudi za področje varstva ustavne ureditve na podlagi § 5 *SNG*⁹⁹ in po katerem se sme poseči v pravice posameznika le, če zakon (*SPG*) za to izrecno daje pooblastilo. Posebnega pooblastila po *SNG* ni bilo uveljavljeno, niti ni prišlo v poštev. Zato so bili vsi ukrepi, izvedeni med posredovanjem, namreč ugotavljanje identitete, vstop v zgradbo Peršmanovega doma, pridržanja in preiskave oseb ter kontrole voznikov in sopotnikov, nezakoniti. Prav tako je bila nezakonita tudi posredovana uporaba osebnih podatkov, zbranih po § 34b *VStG*, kateri so bili posredovani varnostni službi *DSN*, saj je bila s tem kršena ustavno varovana pravica do varstva osebnih podatkov (§ 1 odst. 2 *DSG*)¹⁰⁰, in poseg v tem primeru ni imel zakonske podlage.

Če je šlo za razjasnitev domnevnih *prekrškov po zakonih K-CPG in K-NSG*, je bil namestnik vodje *LSE* za to nepristojna oseba, tako kot vodja intervencije kot tudi kot izvršilni organ, saj ti zakoni določajo sodelovanje le organov policije, kamor pa on ne spada. Zato ni imel nobenih pooblastil, da bi ukazal intervencijo ali posegel v pravice posameznikov.

Tudi če bi šlo za *prekrške po K-LSiG*, je bil namestnik vodje *LSE* Koroška kot tak prav tako nepristojna oseba, saj področje dela *LSE* ne vključuje sodelovanja pri izvrševanju tega zakona. Sam se sklicuje na to, da mu je bilo z dovoljenjem podeljeno pooblastilo organa javne varnosti. Res je, da *K-LSiG* predvideva sodelovanje vseh organov javne varnosti, torej tudi posebej pooblaščenih pravno usposobljenih članov Deželne policijske direkcije (*LPD*). Vendar pa je vprašljivo, ali je bil namestniku vodje *LSE* Koroška sploh izdan tak akt pooblastila v smislu določbe § 5 odst. 2 točka 3 *SPG*. Organ se sklicuje na t. i. implicitno pooblastilo, ki naj bi veljalo z izročitvijo službenega orožja. Toda sama izročitev orožja ne pojasnjuje, v kolikšnem obsegu je bila dana pravica do uporabe neposredne prisile. Takšna implicitna oblika pooblastitve torej ne daje jasnih odgovorov, ali je namestnik vodje *LSE* v tem primeru sploh smel sodelovati, kaj šele nastopati kot vodja intervencije, četudi je bila takšna praksa v organih sicer običajna in mu osebno ni mogoče pripisati odgovornosti za njen obstoj.

Poleg tega § 1 odst. 3 *RLV*¹⁰¹ določa, da smejo organi javne varnosti intervenirati le, če je to nujno potrebno za odvrnitev neposredne nevarnosti za življenje, zdravje ali svobodo ljudi oziroma za preprečitev velike škode na tujem premoženju. V obravnavanem primeru takšna nevarnost ni obstajala. Poleg tega so bili na kraju dogodka navzoči ne le pristojni

99 Zakon o zaščiti države in Zakon o obveščevalni službi (Staatsschutz- und Nachrichtendienst-Gesetz – *SNG*), BGBl I 2016/5.

100 Zakon o varstvu osebnih podatkov (Datenschutzgesetz – *DSG*), BGBl I 1999/165.

101 Uredba o smernicah (Richtlinien-Verordnung – *RLV*), BGBl 1993/266.

policisti, temveč celo predstojnik *BH*, zato posredovanje namestnika vodje *LSE* nikakor ni bilo potrebno.

Identifikacija po § 34b VStG je dopustna le, če so pooblaščen organi lahko utemeljeno domnevali, da je bila storjena upravna kršitev. Domnevna kršitev *K-CPG* zaradi neodobrenega *postavljanja tabora*, v tem primeru na kraju samem, po ogledu ni bila utemeljena in se tudi ni nadaljevala. Domnevna kršitev *K-NSG* zaradi taborjenja v naravi prav tako ni bila podana za večino šotorov, saj so bili postavljeni na zemljišču kmetije, neposredno ob zgradbi Peršmanovega doma (ki je delno služil tudi kot stanovanjski objekt). S tem so bili izpolnjeni pogoji za izjeme, navedene v § 15 odst. 1 *K-NSG*. Morebitna kršitev bi se lahko nanašala le na dva bolj oddaljena šotora, a tudi ta nista bila postavljena v prosti naravi, temveč ob gospodarskem poslopju, med njim in znamenjem-kapelico. Tudi pri *parkiranju vozil zunaj prometnih površin oziroma ob robu ceste* (§ 14 odst. 1 *K-NSG*) organi niso upoštevali izjeme iz odst. 2 točka g, ki dovoljuje parkiranje na površinah, ki jih za posebne prireditve določi organizator. Domnevna kršitev javnega reda (§ 1 odst. 1 *K-LSiG*) zaradi organizacije izobraževalnega tabora ali sodelovanja pri njem, je izključena že po sami naravi zadeve, saj je naloga muzejev tudi izobraževalno delo, kar še posebej velja za spominske ustanove. To potrjujeta tudi Listina o spominskih krajih Mednarodnega muzejskega sveta (*ICOM*) iz leta 2012 in Listina Mednarodne zveze za spomin na holokavst o varovanju zgodovinskih krajev. Domnevni ekstremistični ali antisemitski elementi tabora Antifa prav tako ne pomenijo kršitve javnega reda, saj boj proti takšnim pojavom po zvezni ustavi ne spada v pristojnost deželnih organov, temveč zveznih, zlasti po zakonih *SPG*, *StGB*¹⁰² *VerbotsG*¹⁰³ in Art. III odst. 1 točka 4 *EGVG*¹⁰⁴. Sporočila na transparentih in zastavi so bila zato zaščitena z ustavno pravico do svobode izražanja, ki po sodni praksi zajema tudi šokantne ali vznemirljive izjave. To sicer ne izključuje možnosti, da bi nameščanje transparentov ali zastav *na spominskem kraju, v nasprotju s hišnim redom ustanove*, lahko pomenilo kršitev dostojanstva. Toda takšna ugotovitev bi zahtevala skrbno tehtanje med svobodo izražanja in varstvom dostojanstva; poleg tega bi bilo treba preveriti, ali ne bi morali morebitne kršitve najprej odpraviti sami upravljavci spominskega kraja (zasebnopravni zahtevki po prenehanju motenj).

Identifikacija po § 34b VStG ni dovoljena proti vsem osebam, ki se nahajajo na kraju upravnega prekrška, marveč je dovoljena le proti *določenim* osebam, torej tistim, ki so osumljene konkretne kršitve, ker so bile zalotene pri dejanju, obtožene storitve ali prijete z dokazi, ki kažejo na udeležbo pri prekršku. V tem primeru bi to lahko veljalo le za osebe, ki so se same navedle kot lastniki dveh šotorov ali kot vozniki nepravilno parkiranih vozil. Ostale osebe niso bile zalotene, niso bile obtožene in niso imele sumljivih predmetov pri sebi, zato so bile identifikacije večine oseb nezakonite tudi iz tega razloga.

102 Kazenski zakonik (Strafgesetzbuch – StGB), BGBl 1974/60.

103 Zakon o prepovedi (Verbotsgesetz 1947 – VerbotsG), BGBl 1945/13.

104 Uvodni zakon k zakonom o upravnih postopkih 2008 (Einführungsgesetz zu den Verwaltungsverfahrensgesetzen 2008 – EGVG), BGBl I 2008/87 (WV).

Vstop v zgradbo Peršmanovega doma je bil očitno izveden proti volji upravičene osebe in bi zato zahteval posebno zakonsko pooblastilo. Zaradi jasno izražene volje se organi ne morejo sklicevati na to, da gre za javnosti dostopen muzej, saj so obiskovalcem dostopni le razstavni prostori v pritličju, ne pa tudi drugi, tudi ne preiskani prostori. Organi so se za vstop sklicevali na § 36 FPG, kar je odredil namestnik vodje LSE. Vendar je dvomljivo, ali je sploh imel ustrezno pooblastilo za izvajanje teh pristojnosti; tudi ta ukrep je bil v nasprotju s § 1 odst. 3 RLV.

Določba § 36 FPG dovoljuje vstop v prostore (ali odprtje zabojev, v katerih bi lahko bili ljudje), če obstajajo konkretna dejstva, ki upravičujejo domnevo, da se v njih nahajajo vsaj trije tujci, med njimi vsaj eden brez dovoljenja za bivanje. Organi so se sklicevali na avtomobile s tujimi registrskimi tablicami, ki pa jih niso natančno opredelili, prav tako niso navedli nobenega konkretnega dejstva, ki bi kazalo na prisotnost tujca brez dovoljenja. Zato je manjkala osnovna zakonska utemeljitev za vstop.

Tudi za *identifikacijo oseb v poslopju* bi lahko prišla v poštev le § 34 odst. 1 točka 1 FPG ali § 35 odst. 1 točka 4 SPG, vendar je tudi tu namestnik vodje LSE deloval brez pristojnosti in v nasprotju s § 1 odst. 3 RLV, saj ni bilo navedeno, na katero „konkretno dejstvo“ v z. § 34 odst.1 v1 FPG oziroma „utemeljen sum“ v z. § 35 odst.1 v4 SPG, se ukrep sploh opira.

Pridržanja v stavbi je odredil vodja BFA RD-Ktn, vendar kot uradni organ ni imel pristojnosti niti za vstop po § 36 FPG niti za pridržanja po § 39 FPG, saj gre pri obeh za izključna pooblastila policijskih organov. Prav tako ne bi bil upravičen za izrek pridržanja po § 35 VStG. Zato so bila pridržanja nezakonita, posledično pa tudi pregled dveh pridržanih oseb po § 37 odst. 1 FPG oziroma § 40 odst. 1 SPG.

Tudi če bi bile vse formalne predpostavke za vstop in identifikacijo izpolnjene, bi bili ukrepi še vedno nezakoniti, ker so kršili načelo sorazmernosti po § 29 SPG. V zgradbo je bilo vkorakano brez dovoljenja pooblaščen osebe, in osebe v zgradbi so bile podvržene preverjanju identitete zaradi domnevno enega samega tujca brez dovoljenja za bivanje, pričakovani rezultat pa je bil zanemarljiv, medtem ko je bil vložen nesorazmeren napor. Manj invazivne možnosti niso bile obravnavane. Ukrepi so prizadeli številne neudeležene osebe in so za več ur ohromili delovanje Peršmanovega doma. Čeprav so organi čakali na tolmača in odvetnika, med postopkom niso vedno spoštovali pravic udeležencev in so s prisotnostjo službenega psa in helikopterja celo izvajali zastraševanje in stopnjevanje napetosti. Poleg tega niso bili upoštevani škodljivi učinki, ki so bili pričakovani, zlasti glede pomena Peršmanovega doma kot spominskega in občutljivega kraja ter glede dobrega imena in zaznavanja slovenske narodne skupnosti v Avstriji. Zato je po mnenju komisije posredovanje nesorazmerno in zaradi tega tudi nezakonito.

Skupaj gledano ti številni in težki pravni prekrški močno presegajo raven običajnih napak, ki se lahko pojavijo pri zapleteni intervenciji. Namesto tega kažejo na grobo neupoštevanje pravnih meja policijskih intervencij.

3 Priporočila

Komisija daje naslednja priporočila za nadaljnjo profesionalizacijo dela policije in oblasti ter glede ustreznega in dostojanstvenega vedenja na območju spominskih centrov.

3.1 Izobraževanje za izvršilno oblast

Doslej so se bodoči policisti v okviru osnovnega usposabljanja ukvarjali z zgodovino nacizma in zgodovino koncentracijskega taborišča Mauthausen. Že desetletja poteka sodelovanje na področju izobraževanja med spominskim centrom koncentracijskega taborišča Mauthausen/Mauthausen Memorial in varnostno akademijo policije. Letno spominski center koncentracijskega taborišča Mauthausen/Mauthausen Memorial obišče več kot 1500 bodočih policistov. To sodelovanje je zelo dobrodošlo. Komisija priporoča njegovo razširitev v okviru ustreznega programa nadaljnjega izobraževanja.

Zgodovina Peršmanove domačije je neposredno povezana s policijskimi akterji SS-policijskega polka 13. Podobno je tudi spominski center koncentracijskega taborišča Ljubelj Sever povezan s policijo oziroma nekdanjo zvezno žandarmerijo, saj je koncentracijsko taborišče varovala žandarmerija. V tem smislu je zgodovina teh dveh krajev idealna izhodiščna točka za spoznavanje regionalnih posebnosti policijske zgodovine Koroške ter delovanja zgodovinskih akterjev. Enako velja za primerljive spominske kraje v drugih zveznih deželah.

Etična in moralna vprašanja, ki se pojavljajo pri preučevanju zgodovine, bi morala spodbuditi razmislek o lastnih stališčih in razumevanju lastne vloge kot člana izvršilne veje oblasti. Poleg tega je treba izvršilno vejo oblasti ozaveščati o pomenu spominskih muzejev in ji zagotoviti smernice za morebitno delovanje v teh centrih.

Komisija priporoča nadaljnje izobraževanje v več modulih v skladu z navedenimi temami, ki je namenjeno vsem izvršilnim uslužbencem na vseh hierarhičnih ravneh in bi moralo biti obvezno. Cilj je ozaveščanje izvršilnih uradnikov v njihovem neposrednem delovnem okolju o zgodovinskih povezavah in kontinuitetah (antisemitizem, antislovenstvo itd.) ter o temah, ki se pojavljajo v policijski praksi v zvezi z morebitnimi policijskimi posegi v spominskih centrih.

Komisija priporoča, da se program usposabljanja oblikuje in izvede v tesnem sodelovanju med strokovnjaki s področja spominskih obeležij, zgodovinske znanosti in akademije za varnost.

Poleg tega Komisija priporoča, da se program usposabljanja srednjeročno razširi na vse avstrijske zvezne dežele, pri čemer se upoštevajo spoznanja, pridobljena na usposabljanjih na Koroškem, in regionalne posebnosti vsake zvezne dežele.

Motivacija za napotitev je bila – zelo poenostavljena – ocena antifašističnega tabora s strani namestnika vodje Deželnega urada za varstvo države in boj proti ekstremizmu (LSE) kot ekstremističnega. Komisija ni seznanjena z naravo, metodo in obsegom usposabljanja osebja LSE. Kot ukrep za upravljanje kakovosti Komisija priporoča, da se vsaj višji uslužbenci LSE redno usposabljujejo o političnem dogajanju z – vsaj začasno – udeležbo zunanjih in mednarodnih strokovnjakov, zlasti z znanstvenega področja.

3.2 Dovolj jezikovno usposobljenega osebja, upoštevanje jezikovnega znanja pri prijavi za vodstvene položaje, razširitev možnosti jezikovnega usposabljanja

Na dvojezičnih območjih bi moralo biti na splošno mogoče opravljati uradne akte v jezikih vseh narodnih skupnosti. Vendar pa to zahteva zadostno število osebja z ustreznim jezikovnim znanjem. Glede na to je treba pri obravnavi prijav posebno pozornost nameniti zahtevanemu jezikovnemu znanju. Poleg tega Komisija priporoča, da se ta zahteva posebej vključi v oglase za vodstvena delovna mesta. Poleg tega Komisija priporoča razširitev možnosti jezikovnega usposabljanja, zlasti glede terminologije, specifične za delovno mesto.

3.3 Komunikacija med organizatorji dogodkov in policijo pred dogodki

Od vsega začetka se lahko zmanjša ali celo prepreči potencial za konflikte pri uradnih dejanjih v okviru prireditev¹⁰⁵, če se pred dogodkom vzpostavi stik z organizatorji in če se pojasni razlog za intervencijo. Da bi dosegli določeno stopnjo rutine za pravilne postopke na tem področju, se zdi primerno, da se ta vidik vključi v taktično usposabljanje o pravilnem postopku delovanja. V tem kontekstu Komisija priporoča, da se uporabi strokovno znanje Spominskega centra koncentracijskega taborišča Mauthausen in dokazano sodelovanje z ustreznimi lokalnimi varnostnimi organi.

¹⁰⁵ Ni potrebno, da je to prireditev v smislu koroškega Zakona o prireditvah 2010 (Kärntner Veranstaltungsgesetzes 2010), LGBl 2011/27. Komisija izhaja iz širšega razumevanja tega pojma, tako da velja za zborovanja vseh vrst.

3.4 Intervencije v spominskih centrih zahtevajo občutljivost

Spominski centri so zaradi zgodovinskih dogodkov, ki so se tam zgodili, še posebej ranljivi. Zato je treba ravnati tam z globokim spoštovanjem, povečano ozaveščenostjo in posebno občutljivostjo – tako do samega centra (muzeja) kot predvsem do ljudi in njihovih usod, ki so v središču spomina. Če je posredovanje v spominskem centru nezogibno, Komisija priporoča:

- razen če to ni mogoče zaradi preiskovalnih ali operativnih razlogov, se najprej obrnite na upravitelja spominskega centra ali organizatorje dogodka, ki je predviden v spominskem centru;
- uvedba „načela štirih oči“, tj. obveščanje in posvetovanje z višjimi organi upravljanja (direktorjem deželne policije, deželnim glavarjem dežele) kot tistimi, ki nosijo splošno odgovornost;
- v primeru operacij državne varnosti obveščanje in posvetovanje z direkcijsko obveščevalno službo (DSN);
- v okviru nujno potrebnih operacij usposabljanje in ozaveščanje vseh policistov; zlasti intervencijske ukrepe, kot so preverjanje identitete in telesne preiskave, bi bilo treba zaradi spoštovanja in posebne občutljivosti, kadar je to mogoče, izvajati zunaj muzejskih ali spominskih prostorov, v drugih primernih prostorih.

3.5 Povečana uporaba nosljivih telesnih kamer

Posnetki s telesnih kamer so pomembno prispevali k preglednemu in objektivnemu prikazu dogodkov med uradnim ukrepanjem v Peršmanhofu. V poročilih in intervjujih so tako potrdili kot ovrgli izjave. Posnetki s telesnih kamer lahko prispevajo k ugotavljanju objektivnih dejstev primera kot skoraj nobena druga oblika dokaza in tako pomembno prispevajo k preglednosti in vladavini prava izvršilnih ukrepov. Komisija zato priporoča njihovo čim bolj celovito uporabo, zlasti obvezno aktivacijo kamere za uradna dejanja, ki vključujejo morebitno neposredno poveljstvo in prisilno oblast, ter da so državljanom omogoča, da zahtevajo aktivacijo posnetka.

3.6 Takojšnje uvajanje preiskav ob zasačanju pri upravnih kršitvi

V tem primeru se je obstoj upravnih kršitev domneval že od samega začetka, vendar se niti namestnik vodje LSE niti Okrajno glavarstvo (BH) nista čutila dolžna takoj odpraviti teh kršitev. Namesto tega sta z dejanskim ukrepanjem čakala do nedelje. V skladu s sodno prakso in literaturo je treba upravne kršitve, ko se izvedo, nemudoma preganjati

in nemudoma začeti ustrezne preiskave.¹⁰⁶ Komisija priporoča ustrezna pojasnila v zvezi s tem, bodisi z odlokom bodisi prek e-učenja.

3.7 Povezava z in zaznava zakonitih pristojnosti

Komisiji se zdi nerazumljivo, da je vodja organa, odgovornega za zadevo (razlogi za intervencijo), prisoten na kraju samem in meni, da se lahko umakne v vlogo opazovalca. Izvajati je treba pristojnosti za izvrševanje in s tem povezano odgovornost, v tem okviru pa je treba zagotoviti zakonito in sorazmerno izvrševanje. Komisija priporoča ustrezno ozaveščanje vodj organov.

Komisija ugotavlja, da se med predmetno intervencijo niso upoštevale lokalne in stvarne pristojnosti. Ali se je to zgodilo namerno ali podzvestno, je odprto vprašanje. Gotovo pa je, da bi bilo pred intervencijo dovolj časa za ustrezno obravnavo teh vprašanj. Komisija priporoča, da se vprašanjem pristojnosti – vsaj pred načrtovanimi intervencijami – nameni dovolj pozornosti ter da se ta vprašanja pregledno in celovito dokumentirajo.

3.8 Obsežna dokumentacija

V skladu z načelom popolnosti so varnostni uradi dolžni imeti celovito in razumljivo dokumentacijo. Zaradi načela pravne države mora svoja dejanja in preiskave dokumentirati tako zanesljivo, da je mogoče vzrok, ravnanje in izid izslediti in s tem preveriti v vsaki fazi postopka. Ta obveznost obrazložitve se še poveča, kadar se izvaja prisila ali pooblastila, ki posegajo v subjektivne pravice, da se zaščitijo pravice prizadetih. Komisija priporoča spodbujanje celovite, razumljive in pravočasne dokumentacije z ustreznimi ukrepi usposabljanja in po potrebi z internimi direktivami.

3.9 Izredno pooblastilo članom dežurne prave službe

Pripadniki pravne službe pri varnostnih uradih („policijske pravnice“ oz. „policijski pravniki“, „dežurne pravnice“ oz. „dežurni pravniki“) se štejejo za organe službe javne varnosti, če so pooblaščen za izvajanje neposrednega poveljevanja in prisilne oblasti. V tem primeru pripadniki pravno usposobljene službe opravljajo dvojno funkcijo: po eni strani so kot organi službe javne varnosti pooblaščen z ustreznimi organskimi pooblastili, po drugi strani pa lahko izvajajo oblastna pooblastila v obsegu, v katerem jih za to poo-

¹⁰⁶ Primerjaj tudi Wessely, § 34b VStG, v Raschauer/Wessely (Hrsg), VStG³ (2023), vrstična št. 4 in mestoma.

blasti vodja organa (prim. člen 12 (2) Zakona o pooblastilih policije SPG).¹⁰⁷ Pooblastilo se podeli z internim aktom organa, kar je primerljivo s podelitvijo pooblastila za potrjevanje odločb.¹⁰⁸ Poizvedba pri koroški državni policiji je pokazala, da je bil namestnik vodje LSE pooblaščen le „implicitno“, in sicer z izdajo službenega orožja. Ker podelitev pooblastila policistu dovoljuje izvajanje neposrednega poveljevanja in prisilne oblasti, je jasna sledljivost bistvenega pomena. Komisija zato priporoča, da se vsako pooblastilo izda pisno, z utemeljitvijo in da se ustrezno zabeleži.

3.10 Preverjanje zakonitosti prenosa in hrambe podatkov

Ker pravna podlaga za zbiranje podatkov sproža dvome o njeni dopustnosti in ker so bili zbrani podatki o identiteti posredovani DSN, Komisija priporoča, da se zakonitost nadaljnje obdelave podatkov ustrezno pravno oceni in da se iz rezultata ocene izpeljejo vse potrebne posledice.

3.11 Izobraževalno delo v muzeju in ob spominskem obeležju Peršmanove domačije

Ker Muzej in spominsko obeležje ob Peršmanova domačiji že desetletja izvajata ugledne projekte na področju izobraževanja, umetnosti, kulture in zgodovinskih raziskav, je treba zagotoviti nadaljevanje tega dela. Komisija priporoča, da pristojni lokalni organi dosežejo dolgoročno in zanesljivo rešitev ne le glede ustrezne varnosti in opreme, temveč tudi, da jim omogočijo ustrezno sodelovanje v nadaljnjem izobraževanju.

V skladu z listino IHRA so zgodovinska obeležja »kraji spomina, dialoga in vključevanja«, ki »igrajo pomembno vlogo pri varstvu človekovih pravic in demokratičnega življenja«. Zato je ključnega pomena »zavarovati dokumentacijo in prispevati k ohranjanju dejstev za izobraževalne namene, spomin in raziskave«.¹⁰⁹

Glede na zelo različne in obrekljive zgodovinske pripovedi ter glede na vse večje zanimanje javnosti za vprašanje Peršmanove domačije na podlagi nedavnih in tekočih raziskav ter trenutnega stanja raziskav o nedavnih odkritjih dosjejev na Madžarskem komisija priporoča pripravo aktualne knjižne publikacije, ki bo nadaljevala publikacijo »Izvršitelj nasilja. Avstrijska policija in nacionalsocializem«, ki jo je leta 2024 naročilo Zvezno ministrstvo

107 Primerjaj *Vogl v Thanner/Vogl, Sicherheitspolizeigesetz*³ (2024), 5.čl. Zakona o varnostni policiji (Sicherheitspolizeigesetz – SPG), vrstična št. 12.

108 Primerjaj *Hauer/Keplinger, Sicherheitspolizeigesetz*⁴ (2011), 5. čl. Zakon o varnostni policiji (Sicherheitspolizeigesetz – SPG), op. 21.

109 Listina IHRA, zlasti 1. člen.

za notranje zadeve v sodelovanju z upravljavskimi društvi muzeja, zvezno deželo Koroško in znanostjo ter s sodelovanjem Spominskega centra koncentracijskega taborišča *Mauthausen*.

3.12 Spominski centri se ne smejo prilaščati

Komisija priznava, da so spominski centri tudi prostori pluralnega in odprtega diskurza ter služijo kot izobraževalne ustanove in prizorišča dogodkov. Prav zaradi tega si jih posamezne skupine ne smejo prilaščati. Komisija poudarja, da imajo upravljavci spominskih centrov in vodilni organizatorji za upravljanje dogodkov vseh vrst posebno odgovornost v zvezi s tem.

3.13 Dostojanstveno spominjanje v okviru varstva vojnih grobišč in grobov žrtev

Da bi vzpostavili skupno kulturo spomina, zagotovili njeno dolgoročno ohranitev in dostojanstveno oskrbo v skladu z zveznimi in državnimi pogodbenimi obveznostmi, Komisija priporoča prenos groba žrtev Peršmanove domačije v Železni Kapli/Bad Eisenkappel in po potrebi tudi drugih grobov v tem kontekstu v odgovornost Državne komisije za vojna grobišča in grobove žrtev¹¹⁰ vključno z njihovo prenovo in zgodovinsko kontekstualizacijo s strani pristojnih državnih organov.

Poleg tega Komisija priporoča preučitev, v kolikšni meri je mogoče zaslugi partizanov za ponovno vzpostavitev svobodne in demokratične Avstrije celostno spoštovati na drugih spominskih lokacijah, na primer z umestitvijo partizanskega spomenika in ustreznih grobov žrtev v Št. Rupertu pri Velikovcu v kontekst ali z objavo imen vseh umorjenih partizanov na Skupini 88 na osrednjem pokopališču na Dunaju.

¹¹⁰ Zvezni zakon z dne 7. julija 1948 o skrbi in varstvu vojnih grobišč in vojnih spomenikov iz časa druge svetovne vojne za pripadnike Zavezniških sil, Združenih narodov, za žrtve boja za svobodno, demokratično Avstrijo in za žrtve političnega preganjanja (Bundesgesetz vom 7. Juli 1948 über die Fürsorge und den Schutz der Kriegsgräber und Kriegsdenkmäler aus dem Zweiten Weltkrieg für Angehörige der Alliierten, Vereinten Nationen und für Opfer des Kampfes um ein freies, demokratisches Österreich und Opfer politischer Verfolgung), BGBl 1948/176.

Kratek povzetek

V nedeljo, 27. julija 2025, je na območju spominskega centra Peršmanove domačije, kjer je Klub slovenskih študentov na Dunaju (KSŠSD) gostil antifašistični izobraževalni tabor s približno 60 udeleženci, potekala večurna policijska intervencija. V intervenciji so sodelovali namestnik vodje koroškega deželnega urada za varstvo države in boj proti ekstremizmu, okrajni glavar okrajnega glavarstva Völkermarkt/Velikovec, vodja Zveznega urada za priseljevanje in azil, koroški regionalni direktorat, osem policistov patroljne službe, trije člani ekipe za hitro posredovanje in vodnica policijskega psa z zaščitnim in sledilnim psom. Za pridobitev prvih zračnih posnetkov je bil napoten policijski helikopter. Varnostne sile so preverile identiteto vseh udeležencev tabora, proti volji pooblaščenih osebe vstopile v stavbo Peršmanove domačije, opravile tri aretacije in preiskale dve pridržani osebi.

Uradna utemeljitev operacije, preiskava upravnih kršitev, kot so nezakonito kampiranje in parkiranje, kršitve spodobnosti z izobežanjem transparentov in iskanje tujcev brez dovoljenj za prebivanje, je bila po mnenju komisije le pretveza. V resnici je bil cilj očitno pridobiti identitetne podatke ljudi, ki so sodelovali v antifašističnem taboru.

Intervencija je bila v mnogih pogledih nezakonita in nesorazmerna. Začel jo je namestnik vodje Deželnega urada za varstvo države in boj proti ekstremizmu (LSE) brez posvetovanja z nadrejenimi, vodila pa jo je tudi policija, čeprav zanjo večinoma ni bil pristojen. Pristojni okrajni glavar, ki prav tako ni obvestil svojih nadrejenih, je bil prisoten, vendar se je omejil na vlogo opazovalca in ni izpolnil svoje odgovornosti za zagotavljanje zakonitega ravnanja kot uradni vodja na kraju samem. Vodja koroškega urada Zveznega urada za priseljevanje in azil je izvedel aretacije, ne da bi bil za to pooblaščen.

Intervencija ni bila usmerjena niti proti slovenski narodni skupnosti na Koroškem niti proti spominskemu centru Peršmanove domačije, temveč proti antifašističnem taboru, ki je bil na splošno dojet kot levičarska ekstremistična organizacija. Vendar odgovorni niso prepoznali, da bo intervencija glede na lokacijo, organizatorja in sestavo udeležencev antifašističnega tabora dojeta kot sovražna do manjšin in bo povzročila veliko burnih političnih odzivov ne le doma, ampak tudi v Sloveniji. Prav tako ni bilo zavedanja, da policijska intervencija na Peršmanovu domačiji, mestu, ki obeležuje umor pripadnikov slovenske narodne skupnosti s strani policijskih sil, zahteva posebno občutljivost.

Komisija priporoča zlasti

- preučitev zgodovine Peršmanove domačije kot del programa usposabljanja izvršilne veje oblasti in strokovno vodenega usposabljanja o političnih temah Deželnega urada za varstvo države in boj proti ekstremizmu (LSE);
- ustrezno občutljivost pri posredovanju v spominskih centrih in predhodna komunikacija med organizatorji in policijo po zgledu spominskega centra koncentracijskega taborišča Mauthausen;
- preprečevanje prisvajanja spominskih centrov s strani posameznih skupin;
- strogo upoštevanje meja pristojnosti in izvajanje obstoječih pristojnosti, večja uporaba telesnih kamer in zagotavljanje celovite dokumentacije s strani izvršilne oblasti;
- zagotavljanje zadostnega jezikovnega znanja med izvršilnimi organi in oblastmi na dvojezičnih območjih, vključno na vodstveni ravni;
- dolgoročno financiranje izobraževalnega dela v muzeju in ob spominskem obeležju Peršmanove domačije;
- dostojanstveno obeleževanje v okviru varstva vojnih grobišč in grobov žrtev.

Prilogi

Priloga 1: Pravna podlaga (odlomki besedila)

1. Zvezne zakonske določbe

1.1 Državna pogodba o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije, Zvezni uradni list 1955/152

7. člen – Pravice slovenskih in hrvaških manjšin

1. Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem uživajo enake pravice pod enakimi pogoji kot vsi drugi avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem jeziku.

2. Imajo pravico do osnovnošolskega izobraževanja v slovenščini ali hrvaščini in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tem okviru bodo pregledani šolski učni načrti in ustanovljen oddelek šolskega nadzornega organa za slovenske in hrvaške šole.

3. V upravnih in sodnih okrožjih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom je slovenščina ali hrvaščina dovoljena kot uradni jezik poleg nemščine. V takih okrožjih se topografske oznake in napisi pišejo tako v slovenščini oziroma hrvaščini kot v nemščini.

4. Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem sodelujejo v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah na teh območjih pod enakimi pogoji kot drugi avstrijski državljani.

5. Prepovedane so dejavnosti organizacij, katerih cilj je hrvaški ali slovenski manjšini odvzeti status in pravice manjšine.

1.2 Zvezni ustavni zakon – B-VG, Zvezni uradni list 1930/1 (WV)

3. Zvezni varnostni organi

Člen 78a. (1) Zvezni minister za notranje zadeve je vrhovni varnostni organ. Podrejeni so mu državni policijski direktorati, njim podrejeni pa okrožni upravni organi kot varnostni organi.

1.3 Evropska konvencija o človekovih pravicah – EKČP, Zvezni uradni list 1958/210

Člen 10 – Svoboda izražanja

(1) Vsakdo ima pravico do svobode izražanja. Ta pravica vključuje svobodo mnenja in svobodo prejemanja in širjenja informacij in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na državne meje. Ta člen ne preprečuje državam, da bi za radiodifuzne, kinematografske ali televizijske družbe veljal postopek licenciranja.

(2) Ker izvajanje teh svoboščin prinaša dolžnosti in odgovornosti, je lahko predmet formalnosti, pogojev, omejitev in kazni, ki jih predpisuje zakon in so potrebne v demokratični družbi zaradi nacionalne varnosti, ozemeljske celovitosti ali javne varnosti, za vzdrževanje reda in preprečevanje kriminala, za varovanje zdravja ali morale, za varovanje ugleda ali pravic drugih, za preprečevanje razkritja informacij, prejetih zaupno, ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva.

1.4 Zakon o etničnih skupinah – VoGrG, Zvezni uradni list (BGBl) 1976/396

Uradni jezik

§ 13. (1) (Ustavna odločba) *Organi in Ageencije, določeni v prilogi 2, morajo zagotoviti, da se v stikih z ustreznimi organi in agencijami poleg nemščine kot uradni jezik uporablja tudi hrvaščina, slovenščina ali madžarščina v skladu z določbami tega člena.*

(2) V stikih z organom ali Agencijo v smislu odstavka 1 lahko vsakdo uporablja jezik etnične skupine. Vendar se nihče ne sme izogniti ali zavrniti izvršitve nujnega uradnega dejanja organa, ki posreduje po uradni dolžnosti takega organa ali agencije, samo zato, ker uradno dejanje ni opravljeno v jeziku etnične skupine.

1.5 Upravni zakonski zakonik – VStG 1991, Zvezni uradni list – BGBl 1991/52 (WV)

Identifikacija

§ 34b. *Organi javne varnosti so pooblaščen za ugotavljanje identitete osebe, če je ta oseba zalotena pri dejanju ali je takoj zatem utemeljeno obtožena storitve kaznivega dejanja ali če se pri njej najdejo predmeti, ki kažejo na njeno vpletenost v kaznivo dejanje. Smiselno se uporabljata § 35 odst. 2 in 3 Zakona o varnostni policiji – SPG, Zvezni uradni list – BGBl Št. 566/1991.*

1.6 Zakon o varnostni policiji – SPG, Zvezni uradni list – BGBl 1991/566

Izvajanje izvršilnih storitev

§ 5. (1) Organi javne varnosti opravljajo izvršilne storitve za varnostne organe.

(2) Organi javne varnosti so:

1. Pripadniki zvezne policije,
2. Pripadniki občinskih varnostnikov,
3. Pripadniki zakonsko usposobljene službe varnostnih organov, če so ti uradniki pooblaščen za izvajanje neposrednega poveljevanja in prisilne oblasti, in
4. Drugi pripadniki državnih policijskih uprav in zveznega ministrstva za notranje zadeve, če so ti uradniki opravili osnovno usposabljanje za izvršilno službo (osnovno policijsko usposabljanje) in so pooblaščen za izvajanje neposrednega poveljevanja in prisilne oblasti.

Sorazmernost

§ 29. (1) Če se izkaže, da je poseg v človekove pravice potreben (§ 28a odstavek 3,) se lahko kljub temu izvede le v obsegu, ki je sorazmeren z vzrokom in želenim rezultatom.

(2) Varnostni organi in uradniki javne varnosti morajo zlasti:

1. izmed več ustreznih pooblastil izbrati tisto, ki bo verjetno imela najmanj škodljiv učinek na prizadete;
2. preučiti, ali je ukrep usmerjen proti nedolžni stranki ali proti osebi, od katere izhaja nevarnost ali kateri je pripisljiva;
3. zagotoviti, da je želeni rezultat razumen glede na predvidljivo škodo in nevarnost;
4. upoštevati tudi zaščito pravic in legitimnih interesov prizadetih med izvajanjem poveljniške in prisilne oblasti;
5. prenehati z izvajanjem poveljniške in prisilne oblasti takoj, ko je želeni rezultat dosežen ali ko postane očitno, da ga ta način ni mogoče doseči.

Preverjanje identitete

§ 35. (2) Ugotavljanje identitete pomeni beleženje imena, datuma rojstva in naslova stalnega prebivališča osebe v njeni prisotnosti. Izvesti ga je treba z zanelivostjo, ki jo zahtevajo okoliščine.

(3) Organi javne varnosti morajo o tem obvestiti osebe, katerih identiteta se ugotavlja. Vsaka prizadeta oseba je dolžna sodelovati pri ugotavljanju identitete in tolerirati takojšnjo uveljavitev ugotavljanja identitete.

1.7 Zakon o državni varnosti in obveščevalni službi – SNG, Zvezni uradni list – BGBl I 206/5

Uporaba zakona o varnostni policiji

§ 5. Če ta zvezni zakon ne določa drugače, se uporablja zakon o varnostni policiji.

1.8 Zakon o tujcih iz leta 2005 – FPG, Zvezni uradni list - BGBl I 2005/100

Preverjanje identitete

§ 34. (1) Uradniki javne varnosti so pooblaščen za ugotavljanje identitete osebe:

1. Če se na podlagi konkretnih dejstev lahko domneva, da je oseba kot tujec nezakonito vstopila na zvezno ozemlje in da na zveznem ozemlju nezakonito prebiva;

Vstop v nepremičnine, poslovne prostore, delovna mesta, sobe in vozila

§ 36. Uradniki javne varnosti so pooblaščen za vstop v neprimižnine, sobe, poslovne prostore, delovna mesta in vozila, če:

3. je na podlagi konkretnih dejstev upravičeno domnevati, da so v njih prisotni vsaj trije tujci, vključno z enim tujcem, ki ne prebiva zakonito na zveznem ozemlju;

(1a) Uradniki javne varnosti so pooblaščen za odpiranje zabojnikov, tudi če se nahajajo v zaprtih prostorih, in če za njihov pregled veljajo pogoji odstavka 1 Z 2,3 ali 4. Zabojniki morajo biti primerni za skrivanje osebe.

Aretacija in pridržanje

§ 39. (3) Pripadniki javne varnosti so pooblaščen, da aretirajo tujca z namenom privedbe pred Direktorat državne policije in ga pridržijo do 24 ur, če

1. ni zakonito vstopil na zvezno ozemlje in bo vstopil v 14 dneh,
2. ga je morala Republika Avstrija sprejeti nazaj v 14 dneh po vstopu na zvezno ozemlje zaradi sporazuma o ponovnem sprejemu,
3. vstopi v 14 dneh po tem, ko njegovo bivanje na zveznem ozemlju brez vizuma ali z vizumom ni več zakonito, ali
4. vstopi med izstopnim postopkom, medtem ko nezakonito prebiva na zveznem ozemlju.

1.9 Direktiva o uredbi – RLV, Zvezni uradni list – BGBl 1993/266

Izvajanje dolžnosti

§ 1. (3) Razen če obveznost posredovanja zunaj dolžnosti izhaja že iz službenih predpisov, uradniki javne varnosti posredujejo za izpolnitev svojih dolžnosti le, če prepoznajo, da je to potrebno za preprečitev sedanje ali neposredne grožnje življenju, zdravju, svobodi oseb ali premoženju drugih v velikem obsegu in je sorazmerno in razumno glede na njihove okoliščine. Poleg tega morajo v primerih, ko se zdi posredovanje z izvajanjem poveljstva in prisilne moči varnostnega organa nujno potrebno, o tem obvestiti varnostni organ.

Samozaščita

§ 3. Uradniki javne varnosti morajo zagotoviti, da se izognejo nevarnostim, ki so jim nepotrebne ali nesorazmerne z opravljanjem njihovih dolžnosti. Niso dolžni posredovati za zaščito zakonitih interesov drugih, tudi če je neposredna nevarnost očitna in bistveno manj resna od sprejemljivega tveganja za njihovo lastno fizično varnost.

Dokumentacija

§ 10. (1) Če uradniki javne varnosti izvajajo upravno poveljstvo in prisilno oblast ali uporabijo prostovoljno posredovanje (§ 4), morajo zagotoviti, da je mogoče okoliščine, pomembne za njihovo posredovanje, naknadno rekonstruirati. V obsegu, ki je potreben za ta namen, so uradniki javne varnosti pooblaščen tudi za ugotavljanje imen in naslovov oseb, ki lahko posredujejo informacije o posredovanju.

(2) V primeru sočasnega posredovanja več organov javne varnosti ali posebne enote, poveljnik sprejme ustrezne ukrepe, da zagotovi, če je mogoče, kateri organ je posredoval v vsakem posameznem primeru.

(3) Zapisi o uradnem dejanju, ki so narejeni izključno za dokumentacijske namene, se izbrišejo po šestih mesecih. Če se v tem roku zaradi uradnega ukrepanja sprožijo sodni postopki pravnega varstva, se zapisi izbrišejo šele po zaključku teh postopkov. Določbe, ki zahtevajo daljšo hrambo določenih podatkov, ostanejo nespremenjene.

2. Deželna zakonodaja

2.1 Koroški zakon o kampih - K-CPG, LGBl 1970/143 (WV)

Ustanovitev

§ 1. (1) Kampi, namenjeni nastanitvi več kot desetih gostov, se lahko ustanovijo le z odobritvijo okrožnega upravnega organa.

(2) Kampi so namenjeni prenočevanju oseb v mobilnih namestitvah, kot šotori, prikolice, motorna vozila, avtodomi in podobno, vključno s pripomočki, ter v mobilnih hišicah in drugih mobilnih objektih, ki se uporabljajo za turizem.

Kazenske določbe

§ 15. (1) Kdor

- a) ustanovi kamp brez dovoljenja v skladu s § 1 ali pred obvestilom začne obratovati parkirno območje v skladu s § 1 odstavkom 5,
- b) sprejme goste kampa, ki presegajo dovoljeno največje število (§ 9 odstavek 1 točka 1),
- c) kot odgovorna oseba dovoli postavitev mobilnih nastanitev ali mobilnih hišic na območjih, ki so zaradi higiene ali zaradi varnosti ali rekreacije gostov kampa neprimerna za kampiranje (§ 9 odstavek 2),
- d) ne obvesti ali tega ne stori pravočasno o dokončanju gradnje kampa v nasprotju s § 11 odstavkom 2,
- e) kot odgovorna oseba krši določbe §§ 12 in 13,
- f) ovira pregled v skladu s §§ 11 odst. 3 ali 14 odst. 1, ali
- g) vzdržuje odprt ogenj na območju kampa, razen v posebej opremljenih objektih,

stori upravni prekršek in ga okrožni pravni organ kaznuje z globo do 2500 EUR.

(2) Kampe, ki delujejo brez dovoljenja v skladu s § 1 odst. 1, ali parkirišča za motorizirane mobilne nastanitve, ki delujejo brez obvestila v skladu s § 1 odstavkom 5, zapre okrožni upravni organ. Poleg tega je kamp zaprt, dokler se kršitve ne odpravijo, če je bil imetnik dovoljenja ali odgovorna oseba trikrat kaznovan zaradi kršitve § 12 odst. 3.

Sodelovanje zvezne policije

§ 17. (1) Zvezni policisti sodelujejo pri izvrševanju kazni za upravni prekršek ustanovitve kampa brez dovoljenja (§ 15 odst. 1 točka a) s

- a) sprejemanjem preventivnih ukrepov proti grozečim upravnim prekrškom in

- b) sprejemanjem preventivnih ukrepov, potrebnih za začetek upravnega kazenskega postopka.

(2) Zvezne policijske varnostne sile na zahtevo nudijo pomoč okrožnim upravnim organom pri zagotavljanju izvajanja njihovih inšpekcijskih pooblastil v skladu s §§ 11 Abs. 2 und 14 odst.1 ter prepovedi v skladu s § 14 odst. 2 in § 15 odst. 2 v okviru svojih zakonskih pooblastil.

(3) Odstavka 1 in 2 se ne uporabljata za parkirna mesta za motorizirane mobilne nastanitve v smislu § 1 odst. 5.

2.2 Koroški zakon o državni varnosti – K-LSiG, LGBl 1977/74

Vzdževanje javnega reda

§ 1. (1) Kdor krši javni red, stori upravni prekršek.

(2) Vsako vedenje v javnosti, ki predstavlja hudo kršitev dolžnosti dobre morale, ki jih morajo vsi v javnosti spoštovati, če ga lahko neposredno opazuje več oseb, se šteje za kršitev javnega reda.

Ustavna podlaga za upravni prekršek javnega reda je v pristojnosti zveznih dežel. Sprememba Zveznega ustavnega zakona (B-VG-Novela) iz leta 1974, Zvezni uradni list – BGBl 1974/444, ki je začela veljati 1. januarja 1975, je spremenila prejšnjo pristojnost (EGVG) tako, da je bilo z izrecno ustavno določbo vzdrževanje javnega reda in miru izvzeto iz pristojnosti zvezne vlade (10. Člen, odstavek 1 Z 7 B-VG: vzdrževanje javnega reda, miru in varnosti) in dodeljeno lokalni varnostni policiji (člen 15, odstavek 2 B-VG). Zato je vsaka dežela odgovorna za urejanje vzdrževanja javnega reda in miru z zakonodajo.

V skladu z ustaljeno sodno prakso Upravnega sodišča¹¹¹ obstaja prekršek javnega reda in miru, ko gre za hudo kršitev dolžnosti dobrega vedenja. Zato se za ponazoritev vedenja, ki krši spodobnost, in samega javnega reda in miru redno uporabljajo formule, da se dodatno pojasnijo nejasni pojmi. Prekršek je izpolnjen z vedenjem, ki "ni v skladu s splošnimi načeli spodobnosti in predstavlja hudo kršitev tistih dolžnosti, ki jih mora vsakdo spoštovati v javnosti". To je "kršitev tistih oblik zunanjega vedenja, ki ustrezajo dostojanstvu človeka kot moralne osebe, kadar koli stopi iz zasebnega življenja v javnost". Da bi razlikovali upravni prekršek zaradi kršitve javne spodobnosti, mora nekdo izkazovati vedenje, ki ga družba na splošno šteje za žaljivo ali nemoralno.

111 Primerjaj na primer VwGH 15.10.2009, 2008/09/0272; VwGH 19.10.2005, 2003/09/0074; VwGH 30.9.1985, 85/10/0120.

Osrednja komponenta pri ocenjevanju vedenja, ki krši spodobnost, je sama spodobnost. Spodobnost se v osnovi razume kot „dobra morala“, „spodobnost“ ali „spodobno vedenje“ ali celo „vedenje, ki je skladno z dobro moralo“. Standard spodobnega vedenja je samoumeven človeški etični in moralni standard, pa tudi pričakovanje dobrega ali pravilnega vedenja.

V skladu z odločitvami ESČP¹¹², EKČP člen 10 odstavek 2 nikakor ne daje državam pogodbenicam neomejene diskrecijske pravice. Sodišče, ki je skupaj s Komisijo zadolženo za zagotavljanje skladnosti z obveznostmi teh držav (člen 19), je pristojno za izdajo končne sodbe o tem, ali je omejitev ali grožnja s kaznovanjem združljiva s pravico do svobode izražanja, kot jo varuje 10. člen. Domačo prosto presojo tako spremlja evropski nadzor. To se nanaša tako na ustreznost izpodbijanega ukrepa kot na njegovo nujnost. Zajema temeljno pravo in odločitev o uporabi tega prava, tudi če odločitev prihaja od neodvisnega sodišča.

Njegova nadzorna funkcija od sodišča zahteva, da nameni največjo pozornost načelom, ki opredeljujejo demokratično družbo. Pravica do svobode izražanja je eden od temeljev takšne družbe, eden od temeljnih pogojev za njen napredek in za razvoj vsakega posameznika. Ob upoštevanju določb 10. člena 2. odstavka se ta pravica ne nanaša le na informacije ali ideje, ki so pozitivno sprejete ali veljajo za neškodljive ali nepomembne, temveč tudi na tiste, ki državo ali kateri koli del prebivalstva užalijo, šokirajo ali vznemirjajo. To je imperativ pluralizma, strpnosti in odprtosti, brez katerih demokratična družba ne more obstajati. To pomeni zlasti, da mora biti vsaka formalna zahteva, pogoj, omejitev ali grožnja s kaznijo sorazmerna z legitimnim ciljem, ki se želi doseči.

2.3 Koroški zakon o varstvu narave 2002 – K-NSG 2002, LGBl 2002/79 (WV)

Vožnja in parkiranje vozil

§ 14. (1) *Na odprtem podežlju je prepovedano voziti ali parkirati motorna vozila zunaj območij, določenih za premikajoči se ali mirujoči promet. Parkiranje motornih vozil ob cesti je dovoljeno. V alpski regiji (§ 6) prepoved vožnje vključuje tudi nemotorna vozila zunaj cest in poti, namenjenih za tak promet.*

(2) *Prepoved iz 1. odstavka ne velja*

- g) za parkiranje motornih vozil med posebnimi dogodki ali za začasno prodajo kmetijskih in gozdarskih proizvodov, pridelanih na kraju samem, na površinah, ki jih organizator dogodka ali prodajalec zagotovi kot parkirni prostor.*

¹¹² ESČP z dne 7. 12. 1976, *Handyside*, št. 5493/72, odst. 49; v tem smislu tudi VfSlg 10.700/1985.

Kampiranje in parkiranje prikolic

§ 15. (1) Na odprtem podežlju je prepovedano kampirati ali parkirati prikolice zunaj uradno odobrenih kampov in drugih posebej zasnovanih območij, povezanih s stanovanjskimi stavbami, kot so sprednji vrtovi, hišni vrtovi in sadovnjaki. Za prikolice se štejejo tudi mobilne hišice.

Sodelovanje

§ 65. (1) Zvezna policija sodeluje pri izvrševanju kazni za upravne prekrške v skladu s § 67 odstavkom 1, kolikor gre za kršitve § 5 odstavka 1 točke a, točke g, kolikor gre za določitev terena za izvajanje motošporta, in točke k, §§ 8, 13 točke a, 14 odstavkov 1, prvega in drugega stavka, 15, odstavek 1 prvega stavka, 43 odstavek 1, kot tudi predpisov, izdanih v skladu z §§ 16, 17 odstavkov 3, 18 odst. 1, 3. in 4, 19 in 20, s:

- a) preventivnimi ukrepi proti grozečim upravnim prekrškom,
- b) ukrepi, potrebnimi za začetek upravnokazenskega postopka.

(2) Organi iz odstavka 1 sodelujejo tudi z organi in telesi, pristojnimi po tem zakonu, na njihovo zahtevo pri uveljavljanju pravic iz 60. člena v okviru njihovih zakonskih pooblastil.

Priloga 2: Mednarodna listina muzejev spomina

1. Skupne kulture spomina ni mogoče in ni dovoljeno oblikovati z ukazom. Zaradi zelo različnih zgodovinskih izkušenj bi morali muzeji spomina sprejeti sobivanje različnih oblik spominjanja, usmerjenih h kulturnemu pluralizmu spomina. Te ustanove bi morale biti načrtovane za sodelovanje in ne za spodbujanje tekmovanja, ki lahko privede do boja za prevlado. Čeprav je to lahko težavna naloga, bi se morala skupna kultura spomina oblikovati postopoma iz množice razpršenih pobud.
2. Pluralistična kultura spomina zahteva tudi skupen nabor pozitivnih vrednot. Te vrednote so že zapisane v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah.
3. Muzeji spomina se kot sodobni zgodovinski muzeji predvsem posvečajo spominjanju javnih zločinov nad manjšinami. Zato je odgovornost sodobnih držav, vlad in lokalnih skupnosti do muzejev spomina zelo velika, varovati bi morali njihove zbirke in jim zagotavljati najvišjo raven neodvisnosti od političnih zahtev. Hkrati pa morajo muzeji spomina pognati trdne korenine v civilni družbi in se posebej truditi za vključitev manjšin.

4. Moderni muzeji spomina so sodobni muzeji s posebno nalogo glede humanitarne in državljanske vzgoje. Muzeji spomina se bodo lahko uprli političnim interesom in lobijem samo z doseganjem visoke ravni svojega dela, infrastrukture in notranje organizacije.
5. Temeljne odločitve v muzejih spomina o vsebini, izobraževanju in načrtovanju bi morale biti sprejete na podlagi odprte, pluralistične in nehierarhične razprave s preživelimi, strokovnjaki, učitelji, lobisti in angažiranimi družbenimi skupinami. Delo v muzejih spomina je predvsem znanstveno. Državne ustanove in zasebni podporniki morajo to sprejeti.
6. Informacije o zgodovinskih dogodkih, predstavljene na razstavah, v publikacijah in v okviru izobraževalnih projektov, morajo omogočiti živeti se v položaj posameznikov in skupin, ki so bili žrtve načrtnega preganjanja. Predstavitve naj ne ohranjajo spomina s spodbujanjem maščevanja, sovraštva in zamer med posameznimi skupinami žrtev.
7. Zgodovinske izkušnje morajo biti vključene v zgodovinski okvir brez zmanjševanja osebnega trpljenja posameznikov. Zgodovinske dogodke je treba vključevati v skladu s sodobnimi ugotovitvami zgodovinskih raziskav in ob spoštovanju akademskih načel predstavitve različnih vidikov.
8. Predstaviti je treba tudi stališče storilcev zločinov. Ne smejo biti demonizirani, temveč je treba njihovo ideologijo, cilje in nagibe uporabiti za razlago njihovih dejanj. To zajema institucionalne in socialne mehanizme, pa tudi osebno zgodovino posameznih storilcev. Možnost razmisleka o lastnih stališčih upošteva vključitev lastnih zločinov in samopodobe v predstavitev "drugega". Enako bi bilo treba predstaviti tudi široko in heterogeno skupino opazovalcev.
9. Muzeji spomina na avtentičnih lokacijah, kjer so bili izvršeni zločini, ponujajo izjemne možnosti za zgodovinsko in civilno izobraževanje, pomenijo pa tudi veliko tveganje. Zato morajo muzeji spomina svoje izobraževalno delo usmeriti bolj v poudarjanje splošnih načel in manj v dogovarjanje o skupnih vsebinah. To pomeni, da obiskovalci ne smejo biti prevzeti od groze ali indoktrinirani, da je treba spoštovati posameznikov subjektivni pogled in da je treba sporne vsebine tako tudi obravnavati.
10. Muzeji spomina kot sodobni muzeji vedno samokritično obravnavajo lastno zgodovino, ki jo vključujejo v zgodovino svoje kulture spomina. Zavedajoč se sodobnih miselnih tokov morajo svoje predstavitve uskladiti s sodobnimi razlagami preteklosti, pri tem pa se trdno držati zgodovinskih dejstev.

Priloga 3: Listina Mednarodne zveze za spomin na holokavst za varstvo krajev spomina

Listina Mednarodne zveze za spomin na holokavst (IHRA) za varstvo krajev spomina¹¹³ spoštuje zaveze IHRA iz Stockholmske deklaracije in Ministrske deklaracije IHRA iz leta 2020, da ohranjamo zgodovinske vire o holokavstu¹¹⁴, genocidu nad Romi¹¹⁵, ter preganjanju drugih žrtev nacistične Nemčije ter njenih fašističnih in skrajno nacionalističnih partnerjev in drugih kolaborantov¹¹⁶, ki so sodelovali pri teh zločinih« (9. člen).

Listina IHRA je namenjena predvsem državam članicam IHRA¹¹⁷ in se nanaša na pomembne kraje spomina v kateri koli državi. IHRA spodbuja tudi druge države, v katerih so primerljivo pomembni kraji spomina, naj se zavedajo odgovornosti zanje ter uporabljajo tukaj navedena načela in prakse.

IHRA je listino, ki vsebuje načela, odgovornosti in priporočene dobre prakse, sprejela z namenom spodbujanja varstva krajev spomina na holokavst in genocid nad Romi ter krajev, povezanih z zločini nacistov in njihovih kolaborantov¹¹⁸.

V času, ko nas zapušča še zadnja generacija preživelih, kraji spomina ostajajo med poslednjimi pričami teh zločinov, ki jih moramo zavarovati za zanamce.

113 V nadaljnjem besedilu se »Listina Mednarodne zveze za spomin na holokavst za varstvo krajev spomina« navaja kot Listina IHRA.

114 Kot je opredeljeno v Priporočilih za poučevanje in učenje o holokavstu IHRA, je »holokavst« mogoče opredeliti kot »sistematično preganjanje in poboje Judov, ki ju je nacistična Nemčija s kolaboranti izvajala med letoma 1933 in 1945.«

115 Izraz »Romi« je krovni izraz, ki vključuje različne sorodne skupine, ki so lahko stalno naseljene ali ne, med katerimi so na primer Romi, Travellers, Gens du voyage, Resandefolket/De resande, Sinti, Camminanti, Manouches, Kalés, Romanichels, Boyash/Rudari, Ashkalis, Égyptiens, Yéniches, Doms, Loms in Abdal, ki lahko imajo zelo različne kulture in življenjske sloge. To je zgolj pojasnjevalna opomba, ne pa definicija Romov.

116 V nadaljnjem besedilu se besedna zveza »nacistična Nemčija ter njeni fašistični in skrajno nacionalistični zavezniki in drugi kolaboranti« skrajšano navaja kot »nacisti in njihovi kolaboranti«.

117 V nadaljnjem besedilu se »država članica IHRA« navaja kot država članica.

118 V nadaljnjem besedilu se besedna zveza »kraji spomina na holokavst in genocid nad Romi ter kraji, povezani z zločini nacistov in njihovih kolaborantov« in podobne besedne zveze skrajšano navajajo kot »kraji spomina na holokavst in tisti, povezani z zločini nacistov in njihovih kolaborantov«.

Preambula¹¹⁹

Zavedamo se, da so kraji, kjer se je izvajal holokavst, in kraji, povezani z zločini nacistov in njihovih kolaborantov, številni in raznoliki. Listina IHRA se osredotoča na kraje, kot so: uničevalna taborišča, centri in lokacije; koncentracijska, internacijska in prehodna taborišča ter taborišča za prisilno delo; taborišča vojnih ujetnikov; uničena naselja; zbirne točke za deportacije, geti, prizorišča pogromov, zapori; prizorišča pobijanja z »evtanazijo«, prizorišča »medicinskih poskusov«; množična grobišča in morišča, poti pohodov smrti in drugi kraji, kjer so nacisti in njihovi kolaboranti izvajali zločine, ter z njimi povezana skrivališča, kraji pobegov kot tudi hiše in bivališča storilcev, ki so pomembni za zgodovino holokavsta in genocida nad Romi. Listina IHRA se nanaša tudi na kraje spomina, ki so pomembni za druge žrtve preganjanja s strani nacistov in njihovih kolaborantov. Čeprav se zakonodaja, povezana z varstvom krajev spomina, razlikuje od države do države, mnogi niso vključeni v registre dediščine, niti niso zavarovani z ustrezno zakonodajo.

Spomeniki so lahko lokalnega, nacionalnega ali mednarodnega pomena. Nekateri so uvrščeni med »muzeje«, nekateri so morda označeni s spominsko ploščo, spet drugi morda sploh niso označeni, se uporabljajo v druge namene ali še niso bili razpoznani. Ti kraji se zaradi svoje zgodovine že dolgo soočajo s posebnimi izzivi, kar pogosto pomeni, da je njihovo varovanje v primerjavi z drugimi zgodovinskimi območji dodatno oteženo. Posebni izzivi vključujejo tudi zanikanje in izkrivljanje holokavsta. Ker so kraji spomina, povezani s holokavstom in zločini, ki so jih zagrešili nacisti in njihovi kolaboranti, prizorišča trpljenja več skupin žrtev, se listina osredotoča na kraje same, in ne navaja skupin žrtev, pri čemer pričakujemo, da bo veljala tudi za žrtve in kraje, ki v njej niso izrecno navedeni. Vse bodoče vlade držav članic, javne organe na vseh ravneh in druge, ki so danes in bodo v prihodnje odgovorni za vzdrževanje teh krajev, ne glede na politično pripadnost spodbujamo, naj se zavedajo pomena varovanja in bodočega oblikovanja teh krajev za ohranjanje spomina na žrtve in preživele ter za izobraževanje prihodnjih generacij.

1. člen: Varstvena načela

1. člen listine opisuje temeljne razloge za varstvo krajev spomina in pomen Splošne deklaracije človekovih pravic in načel ICOM¹²⁰. Listino je torej treba uporabljati v povezavi z Mednarodno listino muzejev spomina IHRA¹²¹, pri čemer je treba posebno pozornost nameniti etičnim načelom varstva zgodovinskih krajev, ki sledijo Splošni deklaraciji človekovih pravic in etičnim načelom ICOM.

119 <https://holocaustremembrance.com/resources/internationale-gedenkstätten-charta>

120 Mednarodni muzejski svet (International Council of Museums, ICOM), <https://icom.museum/en/>.

121 V povezavi z načeli iz 1. člena te listine je treba upoštevati in vključiti tudi člene, ki so del Mednarodne listine muzejev spomina. Najti jih je mogoče na spletni strani IHRA: <https://holocaustremembrance.com/resources/internationale-gedenkstätten-charta>.

- 1.1. Države članice potrjujejo, da je v interesu miru med deležniki¹²² varovanje¹²³ pomenljivosti¹²⁴ krajev spomina, povezanih s holokavstom ter zločini nacistov in njihovih kolaborantov, ključnega pomena za uveljavitev odgovornega zgodovinskega pričevanja in napredovanje kulturnega sodelovanja in znanja. Ti kraji lahko posredujejo informacije o preteklosti na način, ki varuje zgodovinsko pričevanje in hkrati vzpostavlja močne povezave s sedanostjo, kar zagotavlja trajno izhodišče za izobraževanje in ohranjanje spomina v prihodnosti.
- 1.2. Države članice opozarjajo, da so kraji spomina, povezani s holokavstom ter zločini nacistov in njihovih kolaborantov ter s preganjanjem in poboji, ki so jih zagrešili nacisti in njihovi kolaboranti, široka kategorija, ki ni omejena zgolj na morišča ali koncentracijska taborišča. Takšne kraje je treba identificirati, označiti in dokumentirati ter obvladovati tveganja, ki ogrožajo njihovo pomenljivost.
- 1.3. Varstva krajev spomina se ne sme zlorabljati za noben namen, še zlasti ne tako, da bi vzpostavljali hierarhije skupin žrtev in eni od njih pripisovali večjo težo kot drugim. Tovrstni pristopi povzročajo škodo skupinam žrtev in izkrivljajo verodostojno zgodovino.
- 1.4. Kraji spomina so prostori spominjanja, dialoga in vključevanja, ki pogosto posredujejo več verodostojnih naracij, zaradi česar imajo pomembno vlogo pri varovanju človekovih pravic in demokratičnega življenja.
- 1.5. Bistvenega pomena je varovanje prizorišč množičnih pobojev, zlasti tistih, povezanih s holokavstom in genocidom nad Romi ter drugimi žrtvami nacistov in njihovih kolaborantov. Na teh krajih so pogosto tudi grobišča, zato je nujno spoštovati dostojanstvo žrtev.
- 1.6. Ključnega pomena je varovanje zgodovinskih virov in zaščita dejstev za namene izobraževanja, ohranjanja spomina in raziskav.

122 »Deležnik« pomeni posameznika ali skupino ljudi, ki vplivajo ali bi nanje lahko snovno ali nesnovno vplivale dejavnosti, gradnja ali spremembe na določenem kraju spomina

123 »Varovanje« se nanaša na vrsto dejavnosti, katerih cilj je ohraniti snovno in nesnovno celovitost kraja spomina s prepoznavanjem tveganj in sprejemanjem ustreznih zaščitnih ali preventivnih ukrepov, kadar je to potrebno. Več informacij v publikaciji EU »Safeguarding cultural heritage from natural and man-made disasters«. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8fe9ea60-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1>.

124 »Pomenljivost« se v tem sobesedilu nanaša na »kulturno pomembnost«: estetsko, zgodovinsko, znanstveno, družbeno ali duhovno vrednoto za pretekle, sedanje in prihodnje generacije. Kulturna pomembnost je utelešena v kraju samem, v njegovi ureditvi, okolju, rabi, konotacijah, pomenih, virih, sorodnih krajih in sorodnih predmetih. Ti lahko različnim posameznikom ali skupinam pomenijo različne vrednote. (Burrška listina, 2013, drugi odstavek 1. člena).

- 1.7. Varstva krajev spomina se ne sme izrabljati za izkrivljanje ali potvarjanje zgodovine kakega zločina iz političnih razlogov. Posebno natančno je treba navajati skupine žrtev in tistih, ki so odgovorni za storjene zločine.

2. člen: Prepoznavanje tveganj, ki ogrožajo pomenljivost

V 2. členu so navedeni tveganja, grožnje in izzivi, s katerimi se soočajo kraji spomina na holokavst in kraji, povezani z zločini nacistov in njihovih kolaborantov, kar zahteva posebno pozornost deležnikov.

- 2.1. Države članice IHRA se zavedajo, da so kraji spomina, povezani s holokavstom ter zločini nacistov in njihovih kolaborantov ter s preganjanjem in poboji, ki so jih zagrešili nacisti in njihovi kolaboranti, izpostavljeni nekaterim tveganjem¹²⁵, ki ogrožajo njihovo pomenljivost. Ta tveganja je mogoče opredeliti kot:
- 2.1.1. podnebne spremembe in naravne nesreče, kot so poplave, suše, spremembe v ekosistemi, skrajni vremenski pojavi in potresi;
 - 2.1.2. zanemarjanje, kar vodi v propadanje zaradi vlage, žuželk, škodljivcev in staranja;
 - 2.1.3. namerno uničevanje, kot so teroristični napadi, vandalizem in ekstremistična dejanja;
 - 2.1.4. namerno in nehotno uničevanje, ki ga povzročajo oboroženi spopadi;
 - 2.1.5. namerno in nehotno izkrivljanje in/ali zanikanje¹²⁶ ter (politično) prilaščanje ali nacionalne občutljivosti, kar vodi v zavajajoče razlage ali molk;
 - 2.1.6. pomanjkanje potrebne finančne podpore;
 - 2.1.7. uničenje ali poškodovanje kraja spomina zaradi novih gradbenih projektov, vključno s postavitvijo novih ali razširitvijo starih spominskih obeležij;
 - 2.1.8. umeščanje novih gradbenih projektov na parcele, ki obkrožajo kraje spomina, pri čemer je treba ohraniti pomembne razglede na te kraje in z njih, kjer je ustrezno;
 - 2.1.9. alternativne (neprimerne) rabe krajev spomina;

¹²⁵ Ta tveganja niso omejena le na vrste krajev spomina, ki jih zajema ta lista.

¹²⁶ <https://holocaustremembrance.com/resources/arbeitsdefinition-leugnung-verfalschung-des-holocaust>

- 2.1.10. pomanjkanje zakonodaje o varstvu dediščine in drugih ustreznih ukrepov, pri čemer je treba opozoriti, da včasih celotne kulturne pokrajine potrebujejo tovrstno varstvo;
- 2.1.11. ogrožanje celovitosti ali doživljanja kraja spomina zaradi (a) dodatkov ali (b) odstranitve delov zgodovinskega kraja, kar je lahko posledica (a) nove zakonodaje, ki omogoča gradnjo sodobnih objektov na zgodovinskem kraju, ali (b) vandalizma ali ropanja;
- 2.1.12. problematika zasebnega lastništva, na primer grožnja prodaje zemljišča za drugo, neprimerno rabo, ali preprečevanje dostopa do kraja;
- 2.1.13. pomanjkanje znanja, raziskav, obeleževanja, spoštovanja, priznavanja ali prepoznavanja natančne lokacije kraja spomina in zgodovine, kar dolgoročno vpliva na to, kako bodo kraj varovale prihodnje generacije;
- 2.1.14. obraba in škoda, ki jo povzročajo obiskovalci;
- 2.1.15. odsotnost celovitega dojetja in predstavljanja dediščine, ki bi povežalo medsebojno sorodne kraje spomina znotraj iste pokrajine, mesta ali vasi;
- 2.1.16. odsotnost načrta upravljanja, ki bi združeval vse obstoječe elemente kraja spomina.

3. člen: Odgovornost za varovanje

V 3. členu so opredeljene dolžnosti in obveznosti vseh držav, institucij, organizacij in oseb, ki uporabljajo to listino.

- 3.1. Države članice se zavedajo, da so kraji spomina, povezani s holokavstom ter zločini nacistov in njihovih kolaborantov, lahko prostori dialoga in raziskovanja različnih naracij. Takšno delo zahteva vključujoč pristop, pri katerem je treba pustiti dovolj prostora za nova spoznanja, ki se lahko sčasoma razvijejo. Hkrati se države članice zavedajo nevarnosti dezinformacij, namernega izkrivljanja, potvarjanja, utišanja in prilaščanja naracij. Države članice morajo biti pozorne na točnost informacij, ki so predstavljene na kraju spomina.
- 3.2. Države članice se spodbuja, naj vlogo in vrednote teh krajev prenašajo na vse generacije, tako da krepijo zgodovinsko zavest o njih ter vzpostavljajo medsebojno razumevanje, dialog in izobraževalne programe. Države članice se prav tako spodbuja, naj podpirajo izobraževalne, informativne in raziskovalne programe, ki izpolnjujejo visoka etična, izobraževalna in akademska merila ter vključujejo, kjer je to mogoče, izvedljivo in ustrezno, tudi hibridne formate.

- 3.3. Ob zavedanju, da je civilna lastnina, vključno s kraji spomina na holokavst ter zločine nacistov in njihovih kolaborantov, lahko zaščiten na podlagi mednarodnega humanitarnega prava, npr. v skladu s Haaško konvencijo in Ženevskimi konvencijami¹²⁷, se države članice spodbuja, naj zavarujejo kraje spomina na holokavst ter zločine nacistov in njihovih kolaborantov tako v miru kot v primeru oboroženega spopada. Države članice opozarjajo, da se je v mirnodobnem času z ustreznimi organi (vključno z nacionalnimi oboroženimi silami) treba pogovoriti o pripravah na izvajanje vseh ustreznih varstvenih, zakonodajnih in vojaških ukrepov. Tudi razvijanje odnosov s ključnimi partnerji¹²⁸ naj poteka v mirnodobnem času. Državam članicam se priporoča, naj sledijo smernicam teh partnerjev.¹²⁹
- 3.4. Občasno je v luči novih raziskav treba preveriti pomenljivost in attribute¹³⁰, zaradi katerih je kraj spomina pomenljiv. Pomenljivost mora biti vodilo pri varstvu kraja.
- 3.5. Države članice se spodbuja, naj zagotovijo razvoj, posodabljanje, sprejetje in izvajanje ustrezne nacionalne in lokalne zakonodaje o dediščini¹³¹. Ob tem je treba upoštevati mednarodne konvencije, pogodbe in listne o dediščini ter verske/kulturne smernice za varstvo arheološke, zgodovinske in nesnovne dediščine¹³² krajev spomina na holokavst in krajev, povezanih z zločini nacistov in njihovih kolaborantov. To velja tudi za množična grobišča in človeške ostanke.¹³³
- 3.6. Države članice se spodbuja, naj v okviru mehanizma poročanja IHRA opredelijo pomembne kraje spomina, povezane s holokavstom ter preganjanjem s strani nacistov in njihovih kolaborantov, ki se soočajo z različnimi izzivi. Priporočljivo je, da se vključijo tudi kraji, na katere opozarja lokalno prebivalstvo, državljani, ki živijo zunaj države, ter lokalne, regionalne in mednarodne organizacije.

127 Med ustreznimi so Ženevske konvencije iz leta 1949, njihovi dodatni protokoli iz leta 1977 in Haaška konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada iz leta 1954 ter njena dva protokola iz let 1954 in 1999, mednarodno kazensko pravo, kot je Rimski statut iz leta 1998, in mednarodno pravo človekovih pravic, kot je Splošna deklaracija človekovih pravic iz leta 1948.

128 Kot so UNESCO, Modri ščit, ICOMOS in ICOM.

129 UNESCO: <https://www.unesco.org/>; Blue Shield International: <https://theblueshield.org/>; ICOMOS: <https://www.icomos.org/>; ICOM: <https://icom.museum/>

130 Za razlago izraza »pomenljivost« glej končno opombo 12; »atributi« so razločevalne značilnosti, kontekst, videz, rabe in kulturne konotacije ali pomeni, ki prispevajo k dediščinski vrednosti zgodovinskega kraja in jih je treba vzdrževati, da se ta vrednost ohranja

131 To lahko vključuje Haaško konvencijo (1954), Konvencijo iz Firenc (2000), Pariško konvencijo (1970), Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine (2003) in Farsko konvencijo (2005).

132 Glej Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine: <https://ich.unesco.org/en/convention>

133 Glej Etični kodeks in Vermillionski sporazum, ki ju je sprejel Svetovni arheološki kongres, Unescovo Konvencijo o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih iz leta 1970 in Unescovo Priporočilo o varstvu in promociji muzejev in zbirk, njihove raznolikosti in vloge v družbi iz leta 2015

- 3.7. Države članice se spodbuja, naj finančno podpirajo ohranjanje¹³⁴, priznavanje in varstvo krajev spomina na svojem ozemlju in z njimi povezano materialno kulturo. Sredstva je treba zagotavljati za proaktivne, preventivne in trajnostne ukrepe, ki so opisani v 4. členu te listine, ter za pokrizne, obnoviteljske ali rekonstrukcijske ukrepe, kot je ustrezno.
- 3.8. Za vsak kraj spomina je treba opredeliti skupine deležnikov, in kjer je ustrezno, ustanoviti posvetovalne odbore ali komisije, da se olajša sprejemanje odločitev in prepreči napetosti.
- 3.9. Deležnike vsakega kraja spomina je treba spodbujati, naj pripravijo in izvedejo raziskave obstoječih in prihodnjih tveganj, ki ogrožajo materialno ohranjanje kraja. Take raziskave bodo deležnikom pomagale najti ustrezne rešitve in usmerjati financiranje v specifične potrebe.
- 3.10. V skladu z nacionalno in mednarodno zakonodajo naj vsaka država članica in/ali upravljavalec kraja spomina premisli o posebnih ukrepih za zaščito človeških ostankov na lokaciji pred neprimernimi posegi ali nestrokovnim izkopom.
- 3.11. Vse države članice se prav tako spodbuja, naj skrbno pretehtajo primernost dogodkov in dejavnosti, ki potekajo v bližini krajev spomina.
- 3.12. Države članice ali deležnike se spodbuja, naj poiščejo ustrezno vlogo za zapuščene, zanemarjene, ponovno uporabljene ali zlorabljene pomenljive kraje spomina glede na njihovo preteklost, da se zagotovi dostojno upoštevanje njihove zgodovine.

4. člen: Varstvene prakse

V 4. členu so opisani priporočeni praktični koraki za države, institucije, organizacije in osebe, ki uporabljajo to listino, da bodo uvedle dobre prakse in upoštevale ugotovljena tveganja.

- 4.1. Glede na različne izzive, s katerimi se soočamo pri krajih spomina na holokavst ter na zločine nacistov in njihovih kolaborantov, je treba dati prednost raziskavam, dokumentiranju, pripravi in vzdrževanju popisov ter digitalizaciji vseh podatkov, povezanih s krajem (npr. materialna kultura, arhivski dokumenti, stavbe in vse obstoječe sledi nad ali pod zemljo). Vse to je treba vključiti v načrt upravljanja kraja spomina za prihodnost.

¹³⁴ Ohranjanje« pomeni »vzdrževanje kraja v obstoječem stanju in upočasnevanje propadanja« (Burrška listina, 2013, šesti odstavek 1. člena), pri čemer je treba upoštevati, da je glavna skrb varovanje pomenljivosti kraja spomina.

- 4.1.1. Države članice naj zagotovijo, da te dejavnosti izvajajo ustrezno usposobljeni in opremljeni strokovnjaki, ki med preverjanjem in potrjevanjem varstvenih in/ali razvojnih načrtov za vsak kraj spomina po potrebi sodelujejo z (nacionalnimi) institucijami za kulturno dediščino ter se po možnosti posvetujejo z organizacijami civilne družbe in lokalnimi skupnostmi.
- 4.1.2. Glede na to, da imajo nekatere države članice veliko krajev spomina, druge pa malo ali nič, in glede na zavezanost IHRA mednarodnemu sodelovanju naj si države članice prizadevajo za medsebojno pomoč in si, kolikor je v njihovi moči, pomagajo pri ohranjanju tako zgodovinskih virov kot krajev spomina. Delegacije IHRA se lahko oprejo tudi na strokovno znanje znotraj IHRA.
- 4.1.3. Države članice naj si prizadevajo za olajšano izmenjavo informacij med ustreznimi strokovnjaki, da se bodo dobre prakse pri varovanju, zbiranju podatkov in upravljanju krajev spomina lahko učinkovito razširjale znotraj držav članic in med njimi.
- 4.1.4. Kjer je to izvedljivo, bi morale države članice zagotoviti, da ima vsak kraj spomina javno dostopen načrt upravljanja, ki usmerja njegovo varovanje. Načrt mora vsebovati razlago o tem, zakaj je kraj pomenljiv; opredeliti tveganja, ki ogrožajo njegovo pomenljivost; ustrezno zakonodajo o dediščini in drugo zakonodajo ter specifične politike za ohranjanje kraja spomina; in akcijski načrt za prihodnje delo.
- 4.2. Kjer so kraji spomina na zemljiščih v zasebni lasti, je priporočljivo, da države članice lastnike zemljišč podpirajo in spodbujajo, naj kraje varujejo in omogočijo dostop do njih, če se jih zaprosi. Ko se zamenja lastnik, naj države članice poskušajo zagotoviti, da bosta varovanje kraja spomina in dostop do njega vključena v prodajno pogodbo.
- 4.3. Priporočljivo je, da se vsi deležniki posvetujejo med seboj glede zaščite širšega okolja kraja spomina, da bo ohranjena njegova pomenljivost.
- 4.4. Ropanje ali kraja na katerem koli delu kraja spomina ali zbirk, vključno s človeškimi ostanki, močno ogrožata varovanje njegove pomenljivosti. Države članice naj si z ustreznimi pravnimi sredstvi prizadevajo za prepoved tovrstnih krajev in ropanja ter sodelovanje s tistimi, ki so za kraj spomina odgovorni, da se zagotovi priprava in izvajanje načrtov za varnost in pripravljenost na tveganja.
- 4.5. Države članice so sprejele različne zakone glede zdravja in varstva na javnih krajih spomina ter dostopa do njih, tudi za kraje dediščine. Čeprav se zavedajo, da je treba razširiti varen dostop do njih za vse, povečana dostopnost lahko pomeni

tveganje, ki utegne ogroziti pomenljivost kraja spomina. Stroške in koristi tveganj je torej treba primerjati s stroški in koristmi omejevanja dostopa za obiskovalce.

- 4.5.1. Vseh tovrstnih sprememb na krajih spomina se je treba lotevati tako, da zavarujemo pomenljivost kraja spomina in preprečimo moteče posege v materialne ostanke, če je le mogoče.
- 4.5.2. Ker lahko ureditev dostopa poškoduje kraj spomina, je priporočljivo, da države članice in upravljavci sprejmejo ustrezne ukrepe za zmanjševanje tovrstne škode.
- 4.6. Države članice se zavedajo, da so deležniki krajev spomina na holokavst ter zločine nacistov in njihovih kolaborantov lahko lokalne, regionalne, nacionalne in globalne skupnosti. Zato se države članice in upravljavce krajev spomina spodbuja, naj se pred sprejemanjem odločitev o ureditvi kraja, z njim povezane zbirke in rabe (spominsko, izobraževalno in drugo), formalno posvetujejo s čim več ustreznimi skupinami in upoštevajo njihova mnenja.
- 4.7. Države članice se spodbuja, naj razvijajo dobre prakse s spletno razlago in povezanimi digitalnimi tehnologijami, da bo kraj spomina dostopen različnim javnostim v različnih jezikih.
- 4.8. Kjer je ustrezno, naj kraji spomina obiskovalce jasno poučijo, kakšno je primerno vedenje med obiskom.
- 4.9. Zaposlene na krajih spomina, vključno z vodniki in varnostnim osebjem, je treba posebej usposobiti za odzivanje na primere izkrivljanja, političnega ekstremizma in vandalizma ter zagotavljanje varnosti za vse zaposlene in obiskovalce.
- 4.10. Ne glede na to, ali je kraj zdaj izključno prostor spominjanja in komemoracije, se države članice spodbuja, da mu po potrebi dodelijo pravni status.
- 4.11. Odgovorne za kraje spomina se spodbuja, da na kraju samem označijo mesta, povezana s holokavstom ter zločini nacistov in njihovih kolaborantov, bodisi s formalnim spominskim obeležjem ali muzejem, spominsko ploščo, informativno tablo ali drugimi fizičnimi ali digitalnimi oznakami. Priporočljive so tudi digitalne predstavitve in označitve krajev spomina, zlasti mrež takih krajev.
- 4.12. Države članice se zavedajo, da dobra praksa ne vključuje le priznavanja zgodovine krajev spomina, povezanih s holokavstom ter zločini nacistov in njihovih kolaborantov, temveč tudi pripovedovanje o njihovi zgodovini pred holokavstom in po njem, vključno s podatki o tem, kako so se skozi čas spreminjali, včasih celo nepovratno.

- 4.12.1. Komemorativne prakse in interpretacije na krajih spomina, vključno z razstavami, se v odziv na nove raziskave in spremenjene politične, družbene in kulturne okoliščine skozi čas spreminjajo. To je neizbežno in ustrezno, vendar se je treba izogniti izkrivljanju dejstev. Tovrstne spremembe so pomemben vidik razumevanja zgodovine kraja spomina ter jih je treba evidentirati in ustrezno arhivirati.
- 4.13. Kjer so v bližini kraja spomina še drugi, povezani kraji tako v mestnih kot podeželskih predelih, naj odgovorni za kraje spomina najdejo načine, kako jih povezati med seboj z ustreznimi predstavitvami in razlagami.

Priloga 4: PROGRAM – KAMP ANTIFA KOROŠKA 2025

GLEJ, TA SVET JE TUDI ZATE!

Odpor, osvoboditev in spomin žensk na Koroškem: Ta programska točka preučuje položaj žensk na Koroškem pred in med izbruhom druge svetovne vojne ter osvetljuje njihovo ključno vlogo v protifašističnem odporu in boju za osvoboditev. Raziskali bomo pomen prispevka žensk k boju, vključno z delovanjem Ženske antifašistične fronte in njenim transformativnim učinkom tako na osvobodilno gibanje kot na pravice žensk. Predavanje bo obravnavalo tudi povojno delo ženskih organizacij in njihov trajni pomen pri ohranjanju antifašističnega spomina in opolnomočenju prihodnjih generacij.

„POVEJ JIM, DA NACISTI / NIKOLI NISO ZARES ODŠLI“

Neonacistična organizacija, desničarska spominska mesta, protifašistični protesti: Chumbawambova linija pesmi vedno deluje. In za razmere v Avstriji se opis dobro ujema. Osvoboditev Avstrije leta 1945 s strani zaveznikov in partizanov je prinesla svobodo, vendar brez denacifikacije in brez ponovne presoje. Od približno leta 1950 so se zbrali takratni storilci. Ustanovljeni klubi in društva. Nasprotovali so manjšinam, Judom, ki se vračajo, komunistom, socialistom in zaveznikom. In postavili svoje spomenike in spomenike: v Lienzu za Kozake, v Bleiburgu/Pliberku za ustaše in Handschar, v Feldbachu za ukrajinske SS, na Urichsbergu za vse skupaj. Ni naključje, da se vsi ti spomeniki nahajajo na »obmejnem območju«, kjer se izpodbijajo tla, jezik, identiteta, »biti Nemec«. In vedno so bile antifašistične raziskave in protesti, ki so »končali« ta srečanja. V tem predavanju si želimo na kratko ogledati to organizacijo, poimenovati skupne značilnosti in se pogovoriti o priložnostih, pa tudi o težavah tega fokusa.

NIČ TOČK NASILJA

Antisemitizem, nacionalsocializem in preganjanje čarovnic v Lavantalu/Labotski dolini: Predstavitev knjige in pogovor z Danielom Gönitzerjem in Katharino Pressl, ki sta osvetlila Lavantal/Labotsko dolino na Koroškem skozi prizmo njene nasilne preteklosti.

FAŠIZEM IN ODPOR V SALZKAMMERGUTU IN ZGORNJI AVSTRIJI

Odpor proti avstro- in nacističnemu fašizmu je bil v Avstriji le redko - razen nekaj regij, zlasti odpor koroških Slovencev. Toda v Zgornji Avstriji so bile tudi različne odporiške skupine, ki so morale zaradi preganjanja običajno delovati neodvisno druga od druge. Na podlagi konkretnih incidentov in odporiških skupin je cilj tega prispevka zgodovinsko izslediti fašizem in odpor v Zgornji Avstriji, da bi nato skupaj potegnili lekcije za množičen premik v desno našega časa.

GLOBALNE PERSPEKTIVE ANTIFEMINIZMA

Antifeminizem želi obrniti dosežke (queer)feminističnih gibanj: z reinterpretacijo izrazov, napadi na reproduktivne pravice, vire in ukrepe za enakost spolov. Akterji skrajne desnice, konservativci in »sredina družbe« se srečujejo v ideologiji sovražstva žensk* in sovražnosti LGBTIQ*. Združuje željo po binarnem spolnem redu in moškosti, ki se običajno imenuje „strupeno“. Antifeminizem je lahko tudi smrtonosen: vera v moško nadvlado je osnova za spolno nasilje, femicid in terorizem. Paradoksalno je, da je desnica odkrila »pravice žensk«, kjer lahko »bela ženska kot žrtev« razvije navidezno novo mobilizacijsko silo: v Kandelu, Chemnitzu ali na Dunaju.

Kjer protifašistična kritika zavrača te rasistične boja za pravice žensk kot čisto instrumentalizacijo, je napačno razumljeno, da zavezanost desničarskih žensk* deluje tudi kot samooskrba – ki pa ostaja antifeministična. Po drugi strani pa ta knjiga predstavlja feminizem, ki postavlja pod vprašaj patriarhalni red, ne želi zdraviti moškosti in je v osnovi antifašističen.

VZPOSTAVITEV ANTIFAŠISTIČNIH SPOMINSKIH PRAKS

V devetdesetih letih je vsaj ena skrajno desna Avstrijka poslala 25 pisemskih bomb in položila 4 cevne bombe. Štirje Romi so bili umorjeni, 15 drugih je bilo ranjenih, nekateri huje. V avstrijski družbi za to vrsto terorja ni bila nikoli vzpostavljena nobena oblika kulture spomina. Za to je verjetno več razlogov, vendar obstaja vsaj sum, da je globoka nezainteresiranost povezana tudi s tem, proti komu je bil teror usmerjen: proti manjšinam, tistim, ki jih je prizadel rasizem, in njihovim zaveznikom. Po uvodnem prispevku bi radi skupaj razpravljali in razvili začetni koncept, kako naj bi izgledala in kako lahko izgleda antifašistična komemorativna praksa.

FREE MAJA – PRAVNA PODPORA NA MADŽARSKEM

Po nasprotnih protestih proti tako imenovanemu dnevu časti v Budimpešti je več ljudi obtoženih napada na domnevne mimoidoče. Temu je sledil val represije, v katerem je madžarska država tesno sodelovala z nemškimi, italijanskimi in francoskimi oblastmi. Maja T je bila junija 2014 nezakonito premeščena iz Nemčije na Madžarsko in je od takrat v samici v Budimpešti. Februarja 2025 se je začelo sojenje Maji pred madžarskim mestnim sodiščem – kazen, ki jo je odredilo državno tožilstvo, je do 22 let zapor. Sedem dosedanjih datumov sojenja so kritično spremljali antifašisti in izvedeni so bili poskusi,

da bi bila vedno večja solidarnost z Majo vidna na sodišču in pred njim. Naslednji datumi za september in oktober so že določeni.

Po kratkem prispevku o Majini situaciji, sodni zadevi in solidarnostnem gibanju bo sprva prostor za nadaljnjo izmenjavo izkušenj in znanj ter vprašanj. Nato želimo v manjših skupinah govoriti o možnih oblikah solidarnosti z Majo, pa tudi z drugimi antifašisti, ki jih je prizadela represija.

ALTERNATIVNE IN SUBVERZIVNE KMETIJSKE PRAKSE NA KOROŠKEM IN V LJUBLJANI

Tri različne pobude (urbano počep vrtnarjenje, kmetijstvo, ki ga podpira skupnost, protikapitalistična samozadostnost) bodo predstavile svoje pristope, izzive in izkušnje. Temu bo sledila razprava o konceptih, kot so skupne dobrine, lokalna avtonomija in različne poti do odporne preskrbe s hrano.

PREDSTAVITEV BROŠURE »HOČEMO VSE! PA TI?«

V brošuri so zbrana besedila, letaki in apeli italijanske avtonomije in gibanja ,77, ki so bili prvič prevedeni v nemščino. Avtonomija ni bila organizacija, temveč razpršeno gibanje, ki je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v Italiji združilo delavske borbe, feminizem, mladinsko gibanje, poklice, brezplačne radijske postaje in kolektive. Odločilna je bila kritika tradicionalne politike, tudi zunajparlamentarne, in poudarek na bojih, ki so izhajali iz lastnega življenja in lastnih želja. Ideja je bila osrednja: ne samo zahtevati vse, ampak tudi vzeti, tukaj in zdaj.

GAZA IN TRENUTNA APATIJA

Analiza diskurza s Standing Together Vienna: Prepovedani protesti, oborožene obtožbe in razdrobljena gibanja. Javna razprava v Avstriji o genocidni vojni v Gazi je zelo polarizirana. V tej delavnici bomo preučili vpliv tega diskurza na aktivizem in raziskali načine za ponovno pridobitev emancipatornega političnega delovanja. Standing Together Vienna bo zagotovil pregled zgodovine regije in zagotovil bistven kontekst za razumevanje trenutne vojne v Gazi ter trenutne okupacije in prisilnega razseljevanja na Zahodnem bregu. Preučili bodo tudi diskriminatorne, zatiralne in rasistične mehanizme, ki oblikujejo življenje v Izraelu in na okupiranih palestinskih ozemljih. Cilj je odprtje dialoga, iskanje skupnih točk in spodbujanje emancipacijskih ukrepov proti vojnem, okupacijam in genocidom.

FEMINISTIČNE PERSPEKTIVE IZ ROJAVE

Vpogledi iz severovzhodne Sirije: Ta potopis odraža vtise solidarnostne delegacije, ki je obiskala levičarske, feministične samoupravne projekte v regiji, ki jo je oblikovalo kurdsko žensko gibanje sredi vojne, uničenja in izolacije. Predavanje osvetljuje politično realnost in vsakdanje življenje v mestih, kot so Qamishli, Raqqa in Hasakeh, ter navdihujoča srečanja z ženskami, ki vodijo feministične borbe. Poročilo ponuja prefinjen pogled na regijo, ki je pogosto romantizirana ali prezrta, in postavlja vprašanje: Kaj pomeni feministična solidarnost v času globalne krize in kako jo je mogoče uresničiti?

UTOPIČNI POHOD OB SONČNEM VZHODU

Začetek: ob 4:30 uri ob zori

Trajanje: 2-3 ure

ANTIFASCISTS IN ANARCHISTS NA FRONTNI ČRTI V UKRAJINI

Predstavitve ukrajinskih tovarišev iz Solidarnostnih kolektivov + Vprašanja in odgovori
- Solidarnostni kolektivi je protiavtoritarna mreža prostovoljcev, ki vključuje številne lokalne pobude, posameznike in organizacije, ki so se združili v podporo ukrajinskemu odporišskemu gibanju in ljudem, ki jih je prizadela ruska invazija.

AZILNA POLITIKA RASISTOV V PRIMERU BEGUNSKEGA TABORIŠČA LAMB/LOM 8

Tabor Lamm/Lom pri Šentandražu je primer sistematične izolacije in zanemarjanja z neustreznimi pogoji, nedostopnostjo in pomanjkanjem obetov. Delavnica odpira razpravo o avstrijskem azilnem sistemu, razvoju solidarnostnih mrež in strategijah odpora.

PARTIZANSKI UPOR V BARKOVLJU

O antifašističnem odporu prebivalcev Barkovlj (Italija) 80 let po osvoboditvi: Programska točka se osredotoča na lokalno zgodovino odpora v Barkovljah, vasi pri Trstu, ki je bila pred stotimi leti skoraj povsem slovenska. Predavanje se osredotoča na odpor Barkovlja do nacističnega fašizma med drugo svetovno vojno. Preučuje tudi, kako domače slovensko kulturno društvo danes ohranja to protifašistično dediščino. Poleg tega so izpostavljeni aktualni izzivi slovenske manjšine v regiji, ki jih zaznamujejo desetletja politične asimilacije in kulturne marginalizacije.

REPRESIJE V BELORUSIJI IN MEDNARODNI PROTI AVTORITARNI ODPOR

Anarhist iz Belorusije bo govoril o naraščajoči represiji v državi pod Lukašenkvim režimom in delil svoje osebne izkušnje na fronti kot prostovoljec, ki se je pridružil ukrajinski vojski po ruskem napadu na Ukrajino. + Q&A

JELKA - POHOD PO STOPINJAH PARTIZANA

Zgodovinsko-literarni pohod: Helene Kuchar-Haderlap, ki je odraščala na kmetiji Vinkl pod psevdonimom JELKA, se je v drugi svetovni vojni pridružila upor in iz prve roke izkusila teror Gestapa. Ko so se drugi po vojni začeli razočarano umikati, je nadaljevala z bojem. Danes njeno partizansko ime pomeni državljanski pogum, bistrost, vztrajnost in preudarnost, pa tudi vsakodnevni boj za pravičnejši svet in svobodo.

GRADNJA SKUPNOSTI - POLITIČNA DOMIŠLIJA IN KOLEKTIVNO VIZIONARSTVO

Politična domišljija poskuša oblikovati vizije za pravičnejšo prihodnost iz struktur sedanjosti, jih preizkusiti v majhnih skupinah in se tako učiti za večje kontekste. Pogajanja o podobnostih in razlikah so v središču tega pristopa. Zato bomo po kratkem prispevku v majhnih skupinah skupaj oblikovali vizije za pravičnejšo prihodnost in nato te vizije združili v večjo skupino, da bi razvili konkretne možnosti za ukrepanje.

DEMOKRATIČNA MODERNOST KOT UTOPIJA?

Kaj se lahko naučimo od Rojave in kurdskega gibanja: Demokratična avtonomna uprava severne in vzhodne Sirije (Rojava) je od leta 2012 edina uspešna revolucija, ki je izšla iz arabske pomladi in obdobja množičnih protestov po vsem svetu. Njihov uspeh ne temelji le na pravi strategiji in organizaciji, temveč tudi na viziji drugačne vrste družbenega sožitja, ki se odraža v paradigmi demokratične modernosti. V tej delavnici bomo raziskali osnove teh idej in nato razpravljali o utopijah za lokalne borbe.

IZHODI IZ IZOLACIJE!

Utopija družbe brez spola in družbe, osredotočene na oskrbo: Na tej delavnici se želimo med seboj pogovoriti o tem, kako je delo v zvezi z oskrbo organizirano v našem vsakdanjem življenju. Kaj nam je pri tem všeč? Kaj želimo (strukturno) spremeniti glede tega? Kako lahko razmišljamo širše in utopično o naših praksah oskrbe? Na podlagi vnosa besedila in miselnega eksperimenta v parih razpravljamo o obstoječih praksah oskrbe in revolucionarnih idejah o tem, kako želimo živeti skupaj in skrbeti drug za drugega. Zdaj pa k feministični stavki!

NOVA ODKRITJA O POKOLU NA PERŠMANOVI DOMAČIJI/PERŠMANHOF

Predavanje Petra Pirkerja osvetljuje madžarsko sojenje storilcu pokola v Peršmanu in prikazuje nove ugotovitve iz arhiva. Leta 1950 je madžarsko sodišče Mártona Sándorja, nekdanjega pripadnika 13. policijskega polka SS, obsodilo na 15 let zapor zaradi vpletenosti v pokol v Peršmanu. Kako se je to zgodilo, kako se je odzvalo avstrijsko sodstvo in kaj pravijo novi spisi o storilcih?

OBLIKOVANJE ZINOV: ŽIVLJENJE V UTOPIJI

Mi, Encommun – Prisilne izselitve Prevent Vienna, želimo z vami razpravljati o tem, kako bi lahko izgledalo utopično življenje, kako sta povezana skrbstveno delo in življenje, kaj je že utopično v našem življenju, v kolikšni meri lahko vesoljska okupacija in poklici ustvarijo utopije. O teh različnih vprašanjih želimo razpravljati v majhnih skupinah in hkrati izdelovati majhne, sladke zine, ki povzemajo ideje in razprave.

DELAVNICA ZA POPRAVILA

Pokazali vam bomo, kako popraviti ali popestriti oblačila. Če se želite vključiti, prinesite eno, dve ali več zlomljenih oblačil ali nekaj, kar vam preprosto ni več všeč. Razpravljamo lahko tudi o trenutnem modnem sistemu in o tem, zakaj je popravilo in izmenjava veččin pomembno za spremembo destruktivnega in izkoriščevalskega sistema. Razvozljajmo sistem tako, da razvozlamo šive!

DELAVNICA O DIVJIH ZELIŠČIH

Predstavitev lokalnih divjih zelišč. Udeleženci se bodo naučili, kako jih prepoznati, zbrati in uporabiti v vsakdanjem življenju. Delavnica združuje osnovno znanje o rastlinah s praktično pripravo enostavnih zeliščnih izdelkov.

DRUGE DEJAVNOSTI

- Vezenje
- Plezanje
- Ovčarska delavnica
- Sitotisk
- Pomoč v Vinkl-Hofu (pridobivanje medu, cepljenje lesa itd.)

Seznam literature

- Angerer/Blohberger*, Positive Sinnstiftung an Gedenkstätten? Dialog zur Pädagogik an der KZ-Gedenkstätte Mauthausen, in Radonić /Uhl (Hrsg), Das umkämpfte Museum. Zeitgeschichte ausstellen zwischen Dekonstruktion und Sinnstiftung (2020)
- Assmann*, Erinnerungsräume. Formen und Wandlung des kulturellen Gedächtnisses (1999)
- Bahovec*, Der Zweite Weltkrieg im Alpen-Adria-Raum, in Moritsch (Hrsg), Alpen-Adria. Zur Geschichte einer Region, (2001)
- Baum*, Peršmanhof 1945. Protokolle eines NS-Kriegsverbrechens (2013)
- Entner/Malle/Sima* (Hrsg), Die Vertreibung der Kärntner Slowenen 1942/ Pregon koroških Slovencev 1942 (2011).
- Entner*, Wer war Klara aus Šentlipš/St. Philippen? Kärntner Slowenen und Sloweninnen und Slowenen als Opfer der NS-Verfolgung. Ein Gedenkbuch (2014)
- Entner*, ...als die Polizeieinheiten zum Hof kamen, in Slovensko prosvetno društvo Zarja (Hrsg), Erinnerung an die Kärntner-slowenischen Opfer der NS-Verfolgung aus Bad Eisenkappel-Vellach/Ko so na poset prišle policijske enote. V spomin na koroškoslovence žrtve naziističnega preganjanja iz občine Želežna Kapla-Bela (2021)
- Forster*, Art 7 StV von Wien, in Khneihs/Lienbacher (Hrsg), Rill-Schäffer-Kommentar Bundesverfassungsrecht, 34. Lfg (2025)
- Gryglewski/Haug/Köbler* ua (Hrsg), Gedenkstätten Pädagogik. Kontext, Theorie und Praxis der Bildungsarbeit zu NS-Verbrechen (2015)
- Hauer /Keplinger*, Sicherheitspolizeigesetz⁴ (2011)
- Hofstätter*, Art 10 EMRK, in Kahl/Khakzadeh/Schmid (Hrsg), Bundesverfassungsrecht (2021)
- Holzer*, „Eine echt slawische plastische Begabung“. Der Künstler Marijan Matijević und sein Wirken in Kroatien, Kärnten /Koroska und Burgenland. Ein Bericht für das Kärnten Museum, Februar 2025
- Kuretsidis-Haider*, „Strafsache wegen Verbrechen an der Familie Sadovnik“. Das Verfahren des Volksgerichts Klagenfurt und der Umgang der österreichischen Justiz mit den Ereignissen auf dem Peršmanhof, in Rettl/Blohberger, Peršman (2014)

Lausegger, Das Kärntner Jahr der Erinnerungskultur 2025 – Eine kritische Vorschau, in *Carinthia I*, 214 (2024) 725

Linasi, Die Kärntner Partisanen. Der antifaschistische Widerstand im zweisprachigen Kärnten unter Berücksichtigung des slowenischen und jugoslawischen Widerstandes (2014);

Malle, Die Kärntner Slowenen 1918–1938, in Rumpler/Burz/Sege (Hrsg), Kärnten. Von der deutschen Grenzmark zum österreichischen Bundesland (1998)

Melik, Slowenien. 1914 bis 1999, in Weithmann (Hrsg), Der ruhelose Balkan. Die Konfliktregionen Südosteuropas (2000)

Perovšek, The shaping of the Slovenian statehood and the Balkans, in *Nationalities Papers* 26 (1998)

Pirjevec, Tito and His Comrades (2018)

Pirker, Desaparecidos in den Alpen. Zum Verschwinden des Revolutionären Sozialisten Hubert Mayr und des Wehrmachtsdeserteurs Rudolf Moser im Herbst 1944, in Albrich/Böhler (Hrsg), Österreich - Spanien - Lateinamerika (2021)

Pirker, Der ungarische Prozess zum Peršman-Massaker, unveröffentlichtes Vortragsmanuskript, Juni 2025

Pirker, Kärntner Ortstafelstreit: Der Rechtskonflikt als Identitätskonflikt (2010)

Pleterski, Die Beziehung Sloweniens (Jugoslawiens) zur österreichischen Frage sowie zum Staatsvertrag und der Artikel 7 in einzelnen Momenten des historischen Geschehens, in Pleterski (Hrsg), Souveränität und ethnische Politik (= Beiträge zur Geschichte der Slowenen in Österreich. 1945-1976), (2004)

Rausch, Der Partisanenkampf in Kärnten im Zweiten Weltkrieg (1983)

Repe, Befreiungsfront des slowenischen Volkes, in Entner/Malle/Sima (Hrsg), Widerstand gegen Faschismus und Nationalsozialismus im Alpen-Adria-Raum/Odbor proti fašizmu in nacizmu v alpsko-jadranskem prostoru (2011)

Rettl/Blohberger, Peršman, 2014

Rettl, Die Ermordung der Familie Sadovnik am 25. April 1945. Ein Humanitätsverbrechen im zeitgeschichtlichen Kontext, in *Rettl/Blohberger* (Hrsg), *Peršman* (2014)

Rettl, Die Ordnungspolizei und ihre „besonderen Aufgaben“ im „Operationsgebiet“. Das SS- und Polizeiregiment 13 und dessen Einsatz am Peršmanhof, in *Rettl/Blohberger* (Hrsg), *Peršman* (2014)

Rettl, PartisanInnenendenkmäler. Antifaschistische Erinnerungskultur in Kärnten (2006)

Rettl, dass wir für immer aufgehört Sklaven zu sein. Erinnerungskultur der Kärntner Sloweninnen und Slowenen am Beispiel des Peršmandenkmal, in *zeitgeschichte* 1 (2011)

Rettl, 60 Jahre Minderheitenpolitik in Kärnten/Koroška. Ein Streifzug, in *Koroschitz/Rettl* (Hrsg), „heiß umfehdet, wild umstritten...“ Geschichtsmymthen in Rot-Weiß-Rot (2005)

Rettl, Fahnenflucht in den Widerstand. Kärntner Slowenen als Deserteure und Partisanen, in *Wenninger/Pirker* (Hrsg), *Wehrmachtsjustiz. Kontext – Praxis – Nachwirkungen* (2011)

Scharnetzky, Führungen an Orten mit nationalsozialistischer Vergangenheit, in *Gryglewski/Haug/Kößler* ua (Hrsg), *Gedenkstätten Pädagogik. Kontext, Theorie und Praxis der Bildungsarbeit zu NS-Verbrechen* (2015)

Schmitt, „Der Balkan im 20. Jahrhundert: Eine postimperiale Geschichte“ (2019)

Sima, Die Vertreibung slowenischer Familien als Höhepunkt deutschnationaler Politik in Kärnten, in *Verband slowenischer Ausgesiedelter/Zveza slovenskih izseljencev* (Hrsg), *Die Vertreibung der Kärntner Slowenen, Die Vertreibung der Kärntner Slowenen/Pregon Koroških Slovencev. 1942–2002* (2002)

Sima, Das Peršman-Massaker in der Erinnerungskultur und seine justizielle Untersuchung, in *Entner /Malle/Sima* (Hrsg), *Widerstand gegen Faschismus und Nationalsozialismus im Alpen-Adria-Raum / Odpor proti fašizmu in nacizmu v alpsko-jadranskem prostoru* (2011)

Stourzh, *Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages* (1975)

Stuhlpfarrer, Umsiedlungen und Deportationen während des Zweiten Weltkrieges, in *Verband slowenischer Ausgesiedelter/Zveza slovenskih izseljencev* (Hrsg), *Die Vertreibung der Kärntner Slowenen/Pregon Koroških Slovencev. 1942–2002* (2002)

Stuhlpfarrer/Gstettner et al., Projektbericht Neukonzeption (2005), im Vereinsarchiv des Društvo/Verein Peršman bzw im Archiv des Partisanenverbandes archiviert.

Sturm/Borec, Padlim za svobodo, Pomniki protifašističnega boja na Koroškem. Den Gefallenen für die Freiheit. Gedenkstätten des antifaschistischen Kampfes in Kärnten (1987)

Tessin, Zur Geschichte der Ordnungspolizei 1936-1945. Teil II: Die Stäbe und Truppeneinheiten der Ordnungspolizei (= Schriften des Bundesarchivs, Bd. 3), (1957)

Tropper, Kärntner Priester im Konzentrationslager, in Liebmann/Paarhammer/Rinnerthaler (Hrsg), Staat und Kirche in der „Ostmark“ (1998)

Tone/Godeša, Die Slowenen unter der nationalsozialistischen Herrschaft 1941–1945, in Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju/Slowenisch-österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert (2004)

Veiter, Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich. Mit einer ethnozoologischen Grundlegung und einem Anhang (Materialien), (1970)

Vogl, § 5 SPG, in Thanner/Vogl, Sicherheitspolizeigesetz³ (2024)

Wessely, § 34b VStG, in Raschauer/Wessely (Hrsg), VStG³ (2023)

Wörsdörfer, Krisenherd Adria 1915–1955. Konstruktion und Artikulation von Nationalität und Ethnizität (2004)

